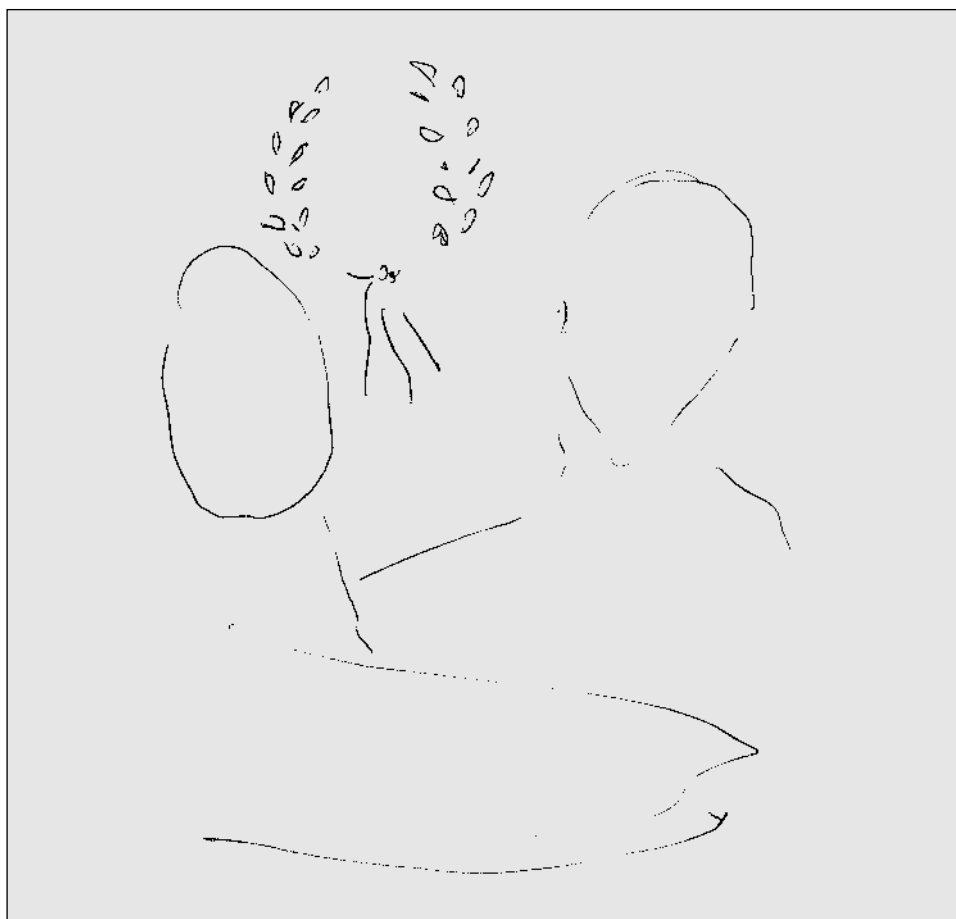

συμπόσιο

ΤΡΙΜΗΝΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΗΣ

ΤΕΥΧΟΣ 3 • ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2002 • ΤΙΜΗ 5 €

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
περί
ΤΕΧΝΩΝ

συμπόσιο

.....

Συντακτική Επιτροπή:

Ξ. Βερύκιος
Η. Ε. Καλλέργης
Κ. Κρεμμύδας
Α. Λυκουργιώτης
Μ. Γ. Μερακλής
Ξ. Σκαρτσά
Α. Στεφάνου

Διεύθυνση:

Σωκράτης Α. Σκαρτσάς

Γραμματειακή υποστήριξη:

Α. Μουρίκη
Μ. Αργυροπούλου

Επιμέλεια, Σελιδοποίηση - Φιλμογράφηση:

Αντώνης Κ. Παπαντωνόπουλος

Παραγωγή - Διανομή - Συνδρομές:

ΠΕΡΙ ΤΕΧΝΩΝ
Κέντρο Πολιτισμού - Πολιτιστικές Εκδηλώσεις
Έκδοση Βιβλίων και Περιοδικών
Κανακάρη 65, 262 21 Πάτρα, Τηλ. 0610625257

Αλληλογραφία:

Τ. Θ. 1142 - 261 10 - Πάτρα

Συνδρομή:

Ετήσια εσωτερικού: 20 EURO

Στο εξώφυλλο και στο σώμα του περιοδικού:

Σχέδια του Γιώργου Μπογδανόπουλου
από το βιβλίο του Σ. Α. Σκαρτσά: *Τα άλλα πρόσωπα της ζωής*

© ΠΕΡΙ ΤΕΧΝΩΝ

ISSN 1109 - 4893

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΒΙΤΣΕΝΤΖΟΣ ΚΟΡΝΑΡΟΣ	5
ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΟΠΩΣ ΕΙΝΑΙ Paul Valéry	6
DANTE ALIGHIERI	10
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΩΡΑΪΤΙΔΗΣ	11
ΜΝΗΜΗ ΚΩΣΤΑ ΒΑΡΝΑΛΗ	14
Η ΑΓΕΡΑΣΤΗ ΝΕΟΤΗΤΑ Μ. Γ. Μερακλής	15
ΕΛΕΝΑ ΝΟΥΣΙΑ	25
Η ΠΑΝΑΓΙΑ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ(απόσπ.) του Αντώνη Μπουλούτζα	27
ΞΕΝΗ ΣΚΑΡΤΣΗ	30

ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΠΟΙΗΤΕΣ

ΤΑΚΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ	32
ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΑΡΑΝΤΑΡΗΣ	34

ΓΙΑ ΤΟΝ ΓΙΩΡΓΟ ΣΑΡΑΝΤΑΡΗ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΡΙΝΑΚΗΣ	38
Κ.Ι. ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ	41
ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ	41
ΖΗΣΙΜΟΣ ΛΟΡΕΝΤΖΑΤΟΣ	43
ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΟΥΡΕΛΟΣ	44
ΑΝΤΡΕΑΣ ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ	45
ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ	45
ΝΙΚΟΣ ΓΑΒΡΙΗΛ ΠΕΝΤΖΙΚΗΣ	46
ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΜΕΛΗΣ	47
Μ.Γ. ΜΕΡΑΚΛΗΣ	48
ΗΡΩ ΤΣΑΡΝΑ	50
ΞΕΝΗ ΣΚΑΡΤΣΗ	51

Σ.Λ. ΣΚΑΡΤΣΗΣ	52
ΤΑΚΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ	54
ΟΛΥΜΠΙΑ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ	57
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΩΣΤΑΒΑΡΑ	59
ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠΥΡΙΟΥΝΗΣ	63

ΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ ΜΑΣ

ΤΑΚΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ	67
ΡΟΥΛΑ ΚΑΚΛΑΜΑΝΑΚΗ	68
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΤΣΑΓΑΝΗΣ	68
ΘΑΝΑΣΗΣ ΝΙΑΡΧΟΣ	69
ΜΑΝΟΛΗΣ ΠΡΑΤΙΚΑΚΗΣ	70
ΓΙΩΡΓΗΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ	70
ΚΩΣΤΑΣ ΣΠΑΡΤΙΝΟΣ	72
ΠΕΤΡΟΣ ΧΡΟΝΑΣ	72
ΑΝΤΩΝΗΣ ΦΩΣΤΙΕΡΗΣ	73

ΝΕΑ ΠΡΟΣΩΠΑ

ΝΙΚΟΣ ΜΠΟΥΣΟΥΝΗΣ	74
ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΕΝΔΙΑΣ	75

ΣΤΗΛΕΣ

“ΕΙΚΟΝΙΚΗ” ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ, Μαρία Αργυροπούλου	80
Η ΦΥΣΙΚΗ ΤΗΣ ΠΟΗΣΕΩΣ, Ξενοφώντας Βερούκιος	81
ΑΠΟ ΤΗΝ ΣΚΟΠΙΑ ΤΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ, Αλέξης Λυκουριώτης	81

ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΜΑΣ

Μ. Γ. ΜΕΡΑΚΛΗΣ	83
----------------	----

ΒΙΒΛΙΟ

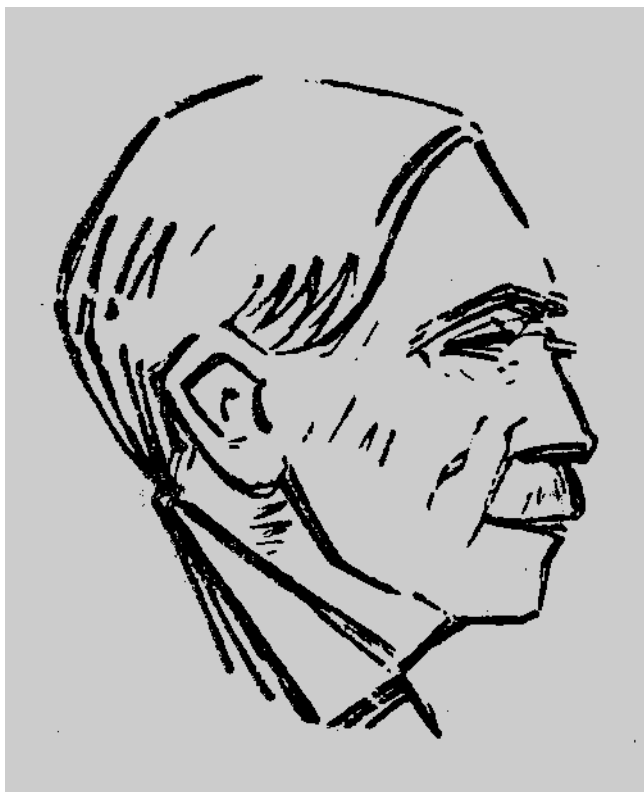
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ από τον Κώστα Κρεμμύδα	87
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ από την Ξένη Σκαρτοή	94

ΒΙΤΣΕΝΤΖΟΣ ΚΟΡΝΑΡΟΣ

ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ (αποσπ.)

Την ώρα που ο Αυγερινός πασίχαρος προβαίνει,
κι από τη γης το πρόσωπο η σκοτεινάγρα βγαίνει,
και τα πουλιά χαμοπετούν κι αναγαλλιούσιν ούλα,
κ' έχουν εις τα φτερούγια ντως πάχνη από τη δροσούλα,
ποιο κάθετα 'ς χλωρό κλαδί, ποιο 'ς δένδρο, ποιο 'ς χαράκι,
και το σκοπόν του κιλανδεί πάσα λογής πουλάκι,
και με τη σιγανή λαλιά τον ήλιο προσκαλούσι,
και πεθυμούσι γλήγορα να βγει να τότε δούσι,
η Αρετή σπκώθηκε, το παραθύρ' ανοίγει,
και την αυγή τη λαμπιρή με τη χαρά ξανοίγει.

[Τα πράγματα όπως είναι]

Paul Valéry

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: (...) Πες μου λοιπόν, αγαπητέ φίλε Ερυξίμαχε, και από τους ιατρούς ο πιο μελετημένος στα ιατρικά θέματα, πες μου ωστόσο: ξέρεις καθόλου, ανάμεσα σε τόσες ουσίες ενεργές και αποτελεσματικές και ανάμεσα σε αυτά τα εξαιρετικά παρασκευάσματα που η επιστήμη σου τα βλέπει σαν όπλα μάταια ή αξιοκαταφρόνητα, μέσα στο οπλοστάσιο της φαρμακοποιίας, –πες μου λοιπόν, ξέρεις καθόλου ειδικό γιατρικό, ή σκεύασμα ακριβώς αντίδοτο, γι' αυτό το μεγαλύτερο κακό μέσα στα κακά, αυτό το δηλητήριο μέσα στα δηλητήρια, αυτό το φαρμάκι το αντίθετο σ' ολόκληρη τη φύση;...

«...την ανία που δεν έχει άλλο συστατικό από την ίδια τη ζωή και άλλη δευτερεύουσα αιτία από τη διαυγή αντίληψη του ζωντανού...»

ΦΑΙΔΡΟΣ: Ποιο φάρμακι;

ΣΟΚΡΑΤΗΣ: ...Που λέγεται: η ανία του ζην; – Εννοώ, κατάλαβέ το καλά, όχι την παροδική ανία_ όχι την ανία από κούραση, ή την ανία που βλέπουμε το σπέρμα της , ή αυτήν που βλέπουμε τα όριά της_ αλλά εκείνη την τέλεια ανία, εκείνη που δεν προέρχεται από ατυχία ή ανικανότητα, και που συνταιριάζεται με την πιο ευτυχομένη να την βλέπεις απ' όλες τις καταστάσεις, –εκείνη τελοσπάντων την ανία που δεν έχει άλλο συστατικό από την ίδια τη ζωή και άλλη δευτερεύουσα αιτία από τη διαυγή αντίληψη του ζωντανού. Αυτή η απόλυτη ανία δεν είναι, αυτή καθαυτή, παρά η ζωή ολόγυμνη, όταν αυτοπαρτηρείται με διαύγεια.

ΕΡΥΞΙΜΑΧΟΣ: Είναι αλήθεια πως, αν η ψυχή μας καθαίρεται από κάθε ψεύδος και αν αποστερείται από κάθε απατηλή προσθήκη σε αυτό που είναι, η ύπαρξή μας αμέσως απειλείται, από αυτή την ψυχρή, ακριβή, λογική και μετρημένη θεώρηση της ανθρώπινης ζωής, έτσι όπως αυτή είναι.

ΦΑΙΔΡΟΣ: Η ζωή σκοτεινιάζει στην επαφή με την αλήθεια, όπως γίνεται με το ύποπτο μανιτάρι στην επαφή με τον αέρα όταν το συνθλίβουμε.

ΣΟΚΡΑΤΗΣ: Ερυξίμαχε, σε ρωτούσα αν υπάρχει γιατρικό.

ΕΡΥΞΙΜΑΧΟΣ: Γιατί να θεραπεύσουμε ένα κακό τόσο λογικό; Τίποτα, χωρίς αμφιβολία, πιο νοσηρό καθεαυτό, τίποτα πιο εχθρικό στη φύση, από το να βλέπεις τα πράγματα όπως είναι. Μια ψυχρή και τέλεια διαύγεια είναι ένα δηλητήριο που είναι αδύνατο να πολεμήσεις. Το πραγματικό, στην καθαρή του κατάσταση, σταματάει ακαριαία την καρδιά... Αρκεί μια σταγόνα από αυτήν την παγερή λύμφη, για να χαλαρώσει μέσα στην ψυχή τις πηγές και τον παλμό της επιθυμίας , να εξαλείψει όλες τις ελπίδες, να καταστρέψει όλους τους θεούς που υπάρχουν μέσα στο αίμα μας. Οι Αρετές και

«Είναι παράδοξο να σκέφτεσαι πως αυτό που είναι το Παν δε μπορεί καθόλου να αρκεί στον εαυτό του!...»

τα ευγενέστερα χρώματα ξεθωριάζουν απ' αυτήν και καταβροχθίζονται σιγά – σιγά. Το παρελθόν, σε λίγες στάχτες_ το μέλλον, σε λίγο πάγο, μειώνονται. Η ψυχή παρουσιάζεται στον εαυτό της, σα μια μορφή κενή και μετρήσιμη. –Ιδού λοιπόν τα πράγματα, έτσι όπως είναι, να επανευρίσκονται, να περιορίζονται και να συνδέονται με τον πιο αποφασιστικό και πιο θανάσιμο τρόπο... Ω Σωκράτη, το σύμπαν δε μπορεί ν' αντέξει, ούτε μια στιγμή, να μην είναι αυτό που είναι. Είναι παράδοξο να σκέφτεσαι πως αυτό που είναι το Παν δε μπορεί καθόλου να αρκεί στον εαυτό του!...Ο τρόμος του, λοιπόν, να είναι αυτό που είναι το έκανε να δημιουργήσει τον εαυτό του και να ζωγραφίσει τον εαυτό του με χίλιες μάσκες_ δεν υπάρχει κανένας άλλος λόγος για την ύπαρξη των θνητών. Γιατί υπάρχουν οι θνητοί; – Έργο ους είναι να γνωρίζουν. Ν γνωρίζουν; Και τι είναι το να γνωρίζω; –Είναι βέβαια το να μην είσαι καθόλου αυτό που είσαι. – Ιδού λοιπόν οι άνθρωποι να παραληρούν και να σκέπτονται, εισάγοντας στη φύση την αρχή των ατέλειωτων λαθών, και αυτήν τη μυριάδα των θαυμάτων;...

Οι παρεξηγήσεις, οι φαινομενικότητες, τα παιχνίδια της διοπτρικής του πνεύματος βαθαίνουν και εμψυχώνουν την άθλια μάζα του κόσμου... Αλλά επιτέλους η αλήθεια κάποτε δηλώνει τον εαυτό της και αντηχεί μέσα στο αρμονικό σύστημα των φαντασμαγοριών και των λαθών... Όλα απειλούν να χαθούν αμέσως, και ο Σωκράτης έρχεται, ο ίδιος, να μου ζητήσει γιατρικό, γι' αυτήν την απελπιστική κατάσταση διαύγειας και ανίας!...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καλά λοιπόν, Ερυξίμαχε, αφού δεν υπάρχει γιατρικό, μπορείς να μου πεις, τουλάχιστον, ποια κατάσταση είναι η πιο αντίθετη σ' αυτή τη φριχτή κατάσταση καθαρής απδίας, φονικής διαύγειας και αδυσώπτης καθαρότητας;

ΕΡΥΞΙΜΑΧΟΣ: Βλέπω πρώτα-πρώτα όλες τις μη μελαγχολικές παραφορές.

ΣΟΚΡΑΤΗΣ: Και μετά;

ΕΡΥΞΙΜΑΧΟΣ: Την μέθη, και την κατηγορία των αυπταπατών που οφείλονται στους εγκεφαλικούς ατούς.

ΣΟΚΡΑΤΗΣ: Μάλιστα. Αλλά δεν υπάρχουν είδη μέθης που δεν έχουν καθόλου την πηγή τους το κρασί;

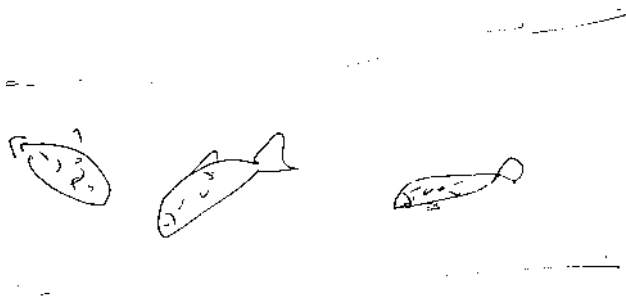
ΕΡΥΞΙΜΑΧΟΣ: Φυσικά. Ο έρωτας, το μίσος, η απληστία μεθούν!... Η αίσθηση δύναμης...

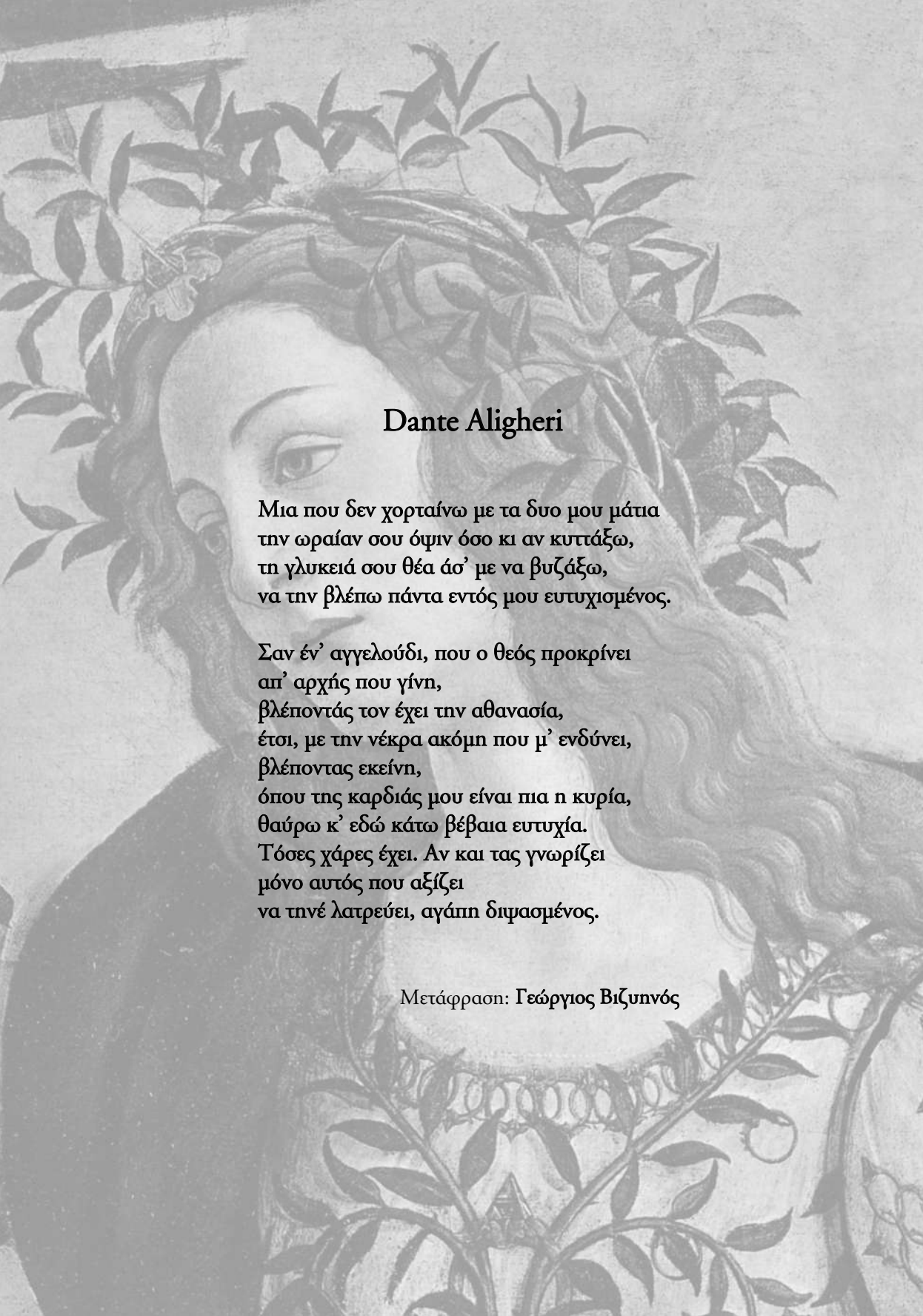
ΣΟΚΡΑΤΗΣ: (...) Δεν το βλέπεις λοιπόν, Ερυξίμαχε, πως απ' όλα τα είδη μέθης η πιο ευγενής και η πιο εχθρική της μεγάλης ανίας είναι η μέθη που προέρχεται από τις πράξεις μας; Οι πράξεις μας, και ξεχωριστά αυτές από τις πράξεις μας που βάζουν το σώμα μας σε κραδασμό, μπορούν να μας κάνουν να μπούμε σε μια κατάσταση παράδοξη και θαυμαστή... Είναι η κατάσταση η πιο απομακρυσμένη από αυτή τη θλιβερή κατάσταση, στην οποία αφήσαμε τον ακίνητο και διαυγή παρατηρητή που φανταστήκαμε πριν από λίγο(...)

«Απ' όλα τα είδη μέθης η πιο ευγενής και η πιο εχθρική της μεγάλης ανίας είναι η μέθη που προέρχεται από τις πράξεις μας».

*Eupalinos ou L'architecte,
Précedé de L'âme et la danse, Paris,
Gallimard, 1924, 51- 56*

Μετάφραση: Σ. Α. Σκαρτσής

Dante Aligheri

Μια που δεν χορταίνω με τα δυο μου μάτια
την ωραϊαν σου όψιν όσο κι αν κυτιάξω,
τη γλυκειά σου θέα άσ' με να βυζιάξω,
να την βλέπω πάντα εντός μου ευτυχισμένος.

Σαν έν' αγγελούδι, που ο θεός προκρίνει
απ' αρχής που γίνη,
βλέποντάς τον έχει την αθανασία,
έτσι, με την νέκρα ακόμη που μ' ενδύνει,
βλέποντας εκείνη,
όπου της καρδιάς μου είναι πια η κυρία,
θαύρω κ' εδώ κάτω βέβαια ευτυχία.
Τόσες χάρες έχει. Αν και τας γνωρίζει
μόνο αυτός που αξίζει
να τηνέ λατρεύει, αγάπη διαψασμένος.

Μετάφραση: Γεώργιος Βιζυηνός

Αλέξανδρος Μωραϊτίδης

ΑΡΑΤΕ ΠΥΛΑΣ (αποσπ.)

Ιδού! Η ιερά λιτανεία προσεγγίζει ήδη εις τον ναόν. Προηγούνται τα εξαπτέρυγα και ο μέλας ξύλινος άγιος Σταυρός. Είτα ο κλήρος με χρυσά βυζαντινά άμφια θαύμα υφαντικής και ποικιλτικής εξαίσιον, ουχί άκομψα ρωσικά μονοκόμματα και μονομόκκαλα ως φορέματα χιονισμένων βουνών. Και είτα το ιερόν Κουβούκλιον. Τι εύμορφον λεπτούργημα! Ως να είναι εξωγραφισμένον. Τετράγωνον ορθογώνιον, επί τεσσάρων ποδών ερειδόμενον, εφ'ού εναποτίθεται ο Επιτάφιος θρήνος, ραντισμένος δια φύλλων ρόδου, βιολέτας και δενδρολιβάνου. Και άνωθεν αυτού δια τεσσάρων κιονίσκων επιβαστάζεται ο θολίσκος αυτού, θαύμα ξυλογλυπτικής ως θόλος ναΐσκου, καλλίμορφος, φέρων επί της κορυφής επίχρυσον ξύλινον στέμμα, απολήγον εις σταυρόν, ενώ έσωθεν, άνω του Επιταφίου θρήνου κρέματα ωσάν πολυέλαιος έτερον

.....
συμπόσιο

τεχνητόν στέμμα εκ χρυσοχάρτου και τεχνητών ανθέων, στίλβον ακτινω-
τώς μετά μαρμαρυγών εν τω φωτί των λαμπάδων. Σειρά λαμπαδίσκων
επιστέφει τον θόλον του Κουβουκλίου, ενώ τέσσερες φανίσκοι κομποί
εις τας τέσσαρας άκρας φέγγουσι με υέλους χρωματιστάς. Είναι εκ
καρυσύλου γεγλυμμένον ούτως ειπείν το ιερόν Κουβούκλιον, άλλ' εκ
των ανθέων δεν φαίνεται σχεδόν το βαθύ ερυθρόχρουν ως ερυθρόδα-
νον υάλισμα του ωραίου ξύλου.

Βαστάζεται υπό τεσσάρων ναυτών μετά σεβασμού και κατανύξεως
και περιοσιχίζεται παρ' άλλων ναυτών, ετοιμών εκεί πλησίον ν' αρπάσω-
σιν είτα τας λαμπάδας του, φυλακτήρια εν ταις τρικυμίαις. Κ' ενώ βαδί-
ζουν οι βαστάζοντες, σείεται ελαφρώς το Κουβούκλιον, σείεται και το
κρεμάμενον έσωθεν χρυσούν εξ αντρέδων και ψευδανθέμων ποικιλο-
χρώμων στέμμα και τα λοιπά χρυσά και άνθινα στολίσματα. Και αποτε-
λείται ούτω μία ευάρεστος ληλουχία λικνιζομένων χρυσών λάμπων,
καθηδύνουσα την όρασιν και πραΰνουσα ως δρόσος εν καύσωνι την
καρδίαν, ενώ η ελαφρόπνους πρωινή αύρα κινούσα μαλακώς το φως
των λαμπάδων μετασχηματίζει αυτό επιτηδείως εις ένα μονοκόμματον
φωτεινόν στέφανον γύρω-γύρω του Κουβουκλίου, καταυγάζοντα
πδέως τα όμματα. Όπισθεν ακολουθεί εν μακρά γραμμή το πλήθος
λαμπαδηφόρον αποτελούν, εν ευλαβεία και κατανύξει, ένα φωτεινόν
ωραίον ρεύμα μ' ελαφρώς παίζοντα τα κύματά του.

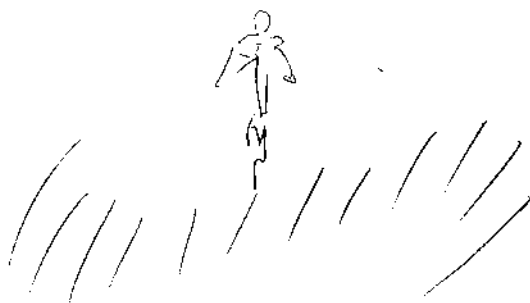
Ποσάκις δακρύων εξ αγνώστου χαράς έμεινα κρυφά εις την γωνίαν
εκεί κάτω ακίνητος, ως ο φιλάργυρος ο φοβούμενος μη κλέψωσι τον
θησαυρόν του έμεινα να βλέπω κρυφά – κρυφά την τρυφεράν αυτήν
του Επιταφίου πομπήν, κατερχομένην από τον ανήφορον, εισπνέων
βαθεώς εν άσθματι ως εντός κίπου ανθέων, ως να ήθελον να ροήσω δια
μιάς όλην εκείνην την μαυρμαρυγήν, ως να ήθελον να χορτάσω όλην
εκείνην την αχόρταστον μαγείαν!

Γλυκοχαράζει πλέον. Ροδίζει εύμορφα η αυγή προσπαθούσα να δια-
σπάση της νυκτός την μαύρην καλύπτραν, ήτις απλούται ακόμη εις το
μικρόν χωρίον μου και εις τον εύμορφον λιμένα του, του οποίου τα
νερά ακίνητα ψυχάζουν εν τη σιωπηλή τής νυκτός γαλήνη. Ούτε ο
φλοίσβος ο μελωδικός ακούεται εις την άμμον κάτω. Τα άστρα τρέμουν
παιγνιώδη εν τω κυαναυγεί στερεώματι, ως να τα εξήγειραν τώρα από
του βαθέος ύπνου αι πρώται της πούς ακτίνες. Δύο ηδύλαλοι απδόνες
κελαδούν περιπαθώς το εωθινόν εν τω κηπαρίω, αφ' ού αναδίδεται
ευωδία μεθυστική αρωμάτων. Ο Αναστάσιμος ύμνος εντός του Ναού

αναμέλπεται τόσοσ περιπαθώς και τόσοσ γοπτευτικώς ώστε και αυτοί οι παρατεταγμένοι έξω εις την πλατείαν ναύται ίνα πυροβολώσιν, λησμονούν το χαρμόσυνον έθιμον, παρασυρόμενοι από τον ηδύν της ψαλμωδίας αντίλαλον. Μέσα εις τους χορούς είχαν καταλάβει τα στασίδια των όλοι οι προύχοντες ένθεν και ένθεν φορούντες τα καλά των, κρατούντες τας λαμπάδας των, σεμνή εν τη όλη απλότητι αυτής παράταξις. Όπισθεν δε δεξιά και αριστερά οι νησιώται όλοι ναυτικοί και γεωργοί ανάμεικτοι. Και προς τούτοις τα παιδιά καθένα με το κόκκινον αυγόν εις χείρας, γεμάτα χαράν. Μετ' ολίγον ρεύμα φωτός εξεχύθη εν τη πλατεία, λαβόν παντοίας ανά τας σκολιάς οδοús διευθύσσεις. Έλπεξεν η λειτουργία της Αναστάσεως και οι πιστοί νησιώται, κρατούντες αναμμένην την λαμπάδα του Πάσχα, μετέβαινον εν αγαλλιάσει εις τους οίκους των να φέρωσιν εις αυτούς το φως, την χαράν, την Ανάστασιν. Και ηκούοντο ζωηρώσ και χαρμοσύνωσ διασταυρούμενα ως τρελλά πτηνά του λειμώνοσ κυνηγούμενα απ' εδώ και απ' εκεί.

– Χριστός Ανέστη!

Και αι απαντίσεις επανελάμβανον την γλυκείαν προσφώνησιν αντιφωνούσαι: –Αληθώς Ανέστη! Συνοδευόμενοι υπό γενναίων πυροβολισμών των ναυτικών ισχυρών όπλων, ών ο αντίλαλοσ βαρύσ και βροντερός εφέρετο δια του ηρεμούντοσ αιγιαλού προς τα κατασκότεινα βουνά της μακρονήσου Ευβοίας. Κατόπιν όλον εκείνο το Αναστάσιμον φως, όλη εκείνη η χαρά διεσπάρη μέσα εις τους οικίσκους της μικράσ πολίχνης έκαστος των οποίων μετεβλήθη εις ναόν εορτάζοντα με το αχόρταστον Πασχάλιον άσμα, ψαλλόμενον υπό το περίτεχνον τσούγκρισμα των αυγών, το ανέκφραστον χάρμα των παιδιών, άτινα ηγρύπνησαν πρώτην φορά δια την ηδίστην αυτήν απόλαυσιν, την στιλπνήν χαράν, ως το στιλπνόν κέλυφοσ του Πασχαλινού αυγού.

Μνήμη Κώστα Βάρναλη

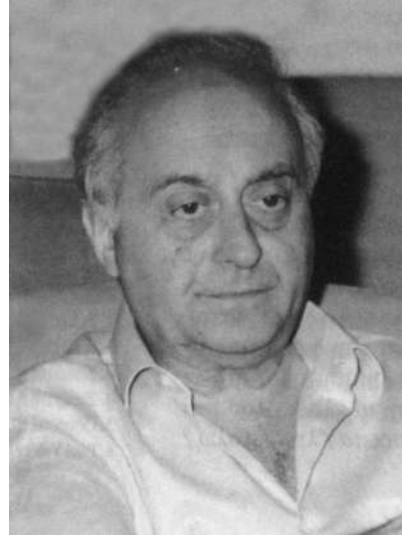
ΟΡΕΣΤΗΣ

Σέλινα τα μαλλιά σου μυρωμένα,
λύσε τα να φανής, ως είσαι, ωραίος,
και διώξε από το νου σου πια το χρέος
του μεγάλου χρησιμού, μια και κανένα

τρόπο δεν έχεις άλλονε! Και μ' ένα
χαμόγελον ιδές που σ' έφερ' έως
του Άργους την πύλη ο δρόμος σου ο μοιραίος,
το σπλάχνο ν' αφανίσεις που σ' εγέννα.

Κανείς δε σε θυμάτ' εδώ. Κι εσύ όμοια
τον εαυτό σου ξέχανέ τον κι άμε
στης χρυσής πολιτείας τα σταυροδρόμια

και το έργο σου σα να 'ταν άλλος κάμε.
Έτσι κι αλλιώς θα παίρνη σε από πίσου
για το αίμα της μητρός σου για η ντροπή σου.

Η αγέραστη νεότητα

Μ. Γ. Μερακλής

«Και γιατί η παιδική ηλικία της ανθρώπινης κοινωνίας, εκεί όπου από παντού αλλού αναπτύχθηκε υπεροχότερα, δεν πρέπει να έχει για μας αιώνια χάρη σε μια βαθμίδα που ποτέ δεν επαναλαμβάνεται; Υπάρχουν κακοαναθρεμένα παιδιά και παιδιά με γεροντική φρονιμάδα. Πολλοί από τους αρχαίους λαούς ανήκουν σε αυτή την κατηγορία. Οι Έλληνες είναι κανονικά παιδιά. Η γοητεία που έχει για μας η τέχνη τους δεν βρίσκεται σε αντίθεση με αυτή την ανεξέλιχτη κοινωνική βαθμίδα, στην οποία αναπτύχθηκε. Αντίθετα η ελληνική τέχνη είναι το αποτέλεσμα της και αδιάρρηχτα συνδεδεμένη με το γεγονός, ότι οι ανώριμες κοινωνικές σχέσεις, στις οποίες εμφανίστηκε και όπου μονάχα μπορούσε να εμφανιστεί, ποτέ δε μπορούν να επαναληφθούν ξανά».

Παρέθεσα το εκτενές αυτό απόσπασμα του Μάρξ γιατί, όπως πιστεύω, αυτό π.χ. που λέμε διάρκεια της Αρχαίας Ελλάδας και άρα, παρουσία της στο σύγχρονο κόσμο, βεβαιώνεται με τον καλύτερο τρόπο: από εκείνον, που περισσότερο κατηγορηματικά από οποιονδήποτε άλλο υποστήριξε τη μεταβλητότητα των ιστορικών φαινομένων, την εξέλιξη, σε διαδοχικά στάδια, των οικονομικών όρων, οι οποίοι προκαλούν την ανάλογη εξέλιξη και μεταβολή των κοινωνικών και πολιτισμικών όρων.

Αν δεν κάνω λάθος, διακρίνω μίαν αντίφαση στον Μάρξ, ο οποίος, εις πείσμα της θεωρίας του, θέλει εν τούτοις να προσδώσει σ' ένα ιστορικό φαινόμενο, εξ ορισμού, άρα, ρευστό και μεταβλητό, «αιώνια χάρη», μιλάει για «αιωνιότητα» ο κήρυκας αυτός της «αιώνιας» αλλαγής

(αν πίστευε κι αυτός σε κάποια αιωνιότητα, αυτή τη μετέθετε στο απώτατο μέλλον μιας αταξικής κοινωνίας).

Επιμένω, ότι δεν μιλάει, απλώς, για μια βαθμίδα ιστορικής εξέλιξης, που δεν επαναλαμβάνεται, κάτι που είναι σύμφωνο με τη θεωρία του, αλλά για μια βαθμίδα, –εκεί, στον πρωϊμότατο ακόμα ιστορικό χρόνο τοποθετημένη, – τελειότητας, «αιώνιας χάρις» η οποία, κανονικά, θα έπρεπε να τοποθετηθεί στο άλλο άκρο του χρόνου, σ' ένα απώτερο ή απώτατο μέλλον.

Αντιφάσκει ο Μάρξ, – ενουνειδήτως θα έλεγα, για να «σώσει» ό,τι τον γούπευε σε όλη τη ζωή του: την αρχαία ελληνική τέχνη και σκέψη, – υποστηρίζοντας ότι η χάρις και η γοητεία που εκπέμπει η τέχνη των αρχαίων Ελλήνων είναι ανεπανάληπτη, όχι γιατί, κατά τη φιλοσοφία του, ξεπεράστηκε, αλλά γιατί είναι εσαεί παρούσα και δραστική, εις πέισμα όλων των αλλαγών και των ανατροπών. Ο ίδιος αποδίδει αυτή την αντοχή στο γεγονός, όπως είδαμε, ότι «οι ανώριμες κοινωνικές σχέσεις, στις οποίες εμφανίστηκε και όπου μονάχα μπορούσε να εμφανιστεί (η αρχαία ελληνική τέχνη), ποτέ δεν μπορούν να επαναληφθούν ξανά». Αλλά, όπως είπα, κανονικά αυτό ισχύει για όλες τις βαθμίδες κοινωνικής εξέλιξης, άρα θα έπρεπε, ότι ισχύει για την αρχαία ελληνική τέχνη, να ισχύει και για την τέχνη (το παρόν άρθρο μου) όλων των άλλων βαθμίδων.

Αυτό το άρθρο μου δεν έχει την αξίωση εμπεριστατωμένης επιστημονικής διατριβής, που να εξαντλεί το θέμα της παρουσίας της Αρχαίας Ελλάδας στο σύγχρονο κόσμο, ως πηγής έμπνευσης και καλλιτεχνικής δημιουργίας. Αυτό θα το υποστηρίξω με ένα δύο παραδείγματα, τα οποία, νομίζω, είναι ωστόσο πειστικά. Οσον αφορά τη διαπίστωση παραλληλιών ανάμεσα στα πνευματικά έργα της Αρχαίας Ελλάδας και του νεότερου κόσμου αφενός, τη συνειδητή αφόρμηση από τα αρχαία έργα για τη δημιουργία των νεότερων αφετέρου. Τα παραδείγματά μου θα αντλήσω από τον Ευριπίδη.

Κατεξοχήν ο Ευριπίδης μου έδωσε την αφορμή να σχηματίσω την εντύπωση ότι, δίπλα στη γνωστή μορφή τραγικής ειρωνείας στο αρχαίο δράμα, όπου ο θεατής – και ο σημερινός αναγνώστης – γνωρίζει κάποτε περισσότερα από τον ίδιο τον τραγικό ήρωα, τον οποίον άλλωστε κατεξοχήν αφορούν και καθορίζουν τη μοίρα του, υπάρχει και μια άλλη, θα την έλεγα νεωτερική ή σύγχρονη ειρωνεία (τη συναντάμε π.χ. στον Καβάφη): εκείνη, όπου ούτε ο ήρωας αλλά ούτε και ο θεατής (αναγνώ-

στης) γνωρίζει ορισμένα πράγματα, παρά μόνο ο ίδιος ο ποιητής, εκτός εάν κάποιοι θεατές (αναγνώστες) μπορέσουν να διεισδύσουν στα ενδότερα, σε κρυμμένα δεύτερα και τρίτα επίπεδα του έργου. Στον Ευριπίδη συναντάμε το «παλίμψηστον της γραφής» (για το οποίο μιλούν σχετικά πρόσφατα οι θεωρητικοί της λογοτεχνίας). Θα επανέλθω στο θέμα αυτό, εξαφορμής της *Ελένης*.

Προηγουμένως θα σταθώ στην *Ανδρομάχη* (έργο παιγμένο ανάμεσα στα χρόνια 427-425). Είναι ένα από τα έργα, στα οποία ο ποιητής εκφράζει την αμέριστη συμπάθειά του στα θύματα ενός παράλογου, αν όχι ωμά κατακτητικού πολέμου· εννοώ τους Τρώες. Η Τροία έχει γίνει ένας σωρός ερειπίων και στάχτης, η γυναίκα του Έκτορα, η Ανδρομάχη, βρίσκεται ήδη, «γέρας δορός» στο γιο του Αχιλλέα Νεοπτόλεμο, στη Φθία, δούλη «δάμαρ παιδοποιός», γυναίκα προορισμένη, απλώς, να του κάνει παιδιά. Πράγματι έχει αποκτήσει ήδη ο Νεοπτόλεμος την Ερμιόνη, θυγατέρα του Μενέλαου, που όμως είναι, καθώς φαίνεται, στείρα, δεν κάνει παιδιά και μισεί την Ανδρομάχη θανάσιμα για τη φυσική της υπεροχή της μητρότητας. Η Ερμιόνη καταλογίζει την ανήθικη συμπεριφορά των νικητών, στρεβλά, στο θύμα. Κατηγορεί την Ανδρομάχη, σαν να ήταν δική της η εκλογή και η πρωτοβουλία, ότι κοιμάται με το γιο εκείνου (του Αχιλλέα), που σκότωσε τον άντρα της· γιατί τέτοιοι, λέει, είναι οι βάρβαροι στο συνολό τους: «τοιούτον παν το βάρβαρον γένος», αιμομεικτικό: πηγαίνουν πατέρας με θυγατέρα, γιος με μητέρα, η κόρη με τον αδελφό της.

Η Ερμιόνη επιδιώκει – με τη συνέργεια του πατέρα της – να εξοντώσει την Ανδρομάχη και το παιδί της (που ήδη της το έχουν αρπάξει), επωφελούμενη από την προσωρινή απουσία του Νεοπτόλεμου από τη Φθία. Την ύστατη στιγμή θα τους σώσει ο πατέρας του Αχιλλέα, Πηλέας.

Ο γέροντας Πηλέας, μολονότι υπήρξε ηγέτης και αυτός, αντιδικώντας με το Μενέλαο, λέει κι αυτά τα λόγια:

*Αλίμονο, τι ιδέες υπάρχουν στην Ελλάδα!
Όταν σπίνει ο στρατός τα τρόπαια ενάντια στον εχθρό,
ζουν πως δεν είναι αυτό έργο εκείνων που μόχθησαν,
αλλά ο στρατηγός παίρνει την δόξα·
κι ας ήταν αυτός ένας, μαζί με μύριους άλλους, που έριξε
το δόρυ·*

*Κι ενώ δεν κάνει τίποτα περισσότερο απ' όσο κάνει ένας,
έχει την περισσότερη δόξα, και αγέρωχοι κάθονται όλοι αυτοί
πάνω στην εξουσία
περιφρονώντας το λαό, ενώ ένα τίποτα είναι.
Ο λαός είναι χίλιες φορές σοφότερός τους,
αρκεί να τολμήσει και να το θελήσει (στ. 694-703)*

Είναι, λοιπόν, κάποιοι σίχιοι, του Bertolt Brecht, απ' το γνωστό ποίημά του, «Ερωτήματα ενός αναγνώστη εργάτη που διαβάζει ιστορία,» κάτι σαν διακειμενικός αντίλαλος των σίχων του Ευριπίδη:

*Ο νεαρός Αλέξανδρος κυρίεψε την Ινδία.
Μόνος του;
Ο Καίσαρ νίκησε του Γαλάτες.
Δεν είχε, τουλάχιστον, ένα μάγειρα μαζί του;
Ο Φίλιππος της Ισπανίας έκλαψε, όταν ο πόλος του βούλιαξε.
Δεν έκλαψε άλλος κανένας;
Ο Φρειδερίκος ο Δεύτερος νίκησε τον Επταετη πόλεμο.
Ποιος άλλος νίκησε, εκτός απ' αυτόν;*

Μένω λίγο ακόμα στον Μπρέχτ, σε σχέση με τον Ευριπίδη. Αυστηροί κριτικοί του αρχαίου τραγικού, φιλόλογοι κυρίως, στάθηκαν σε μιαν αδυναμία του, όπως την είπαν. Απομακρύνεται, πολύ συχνά, απ' το κυρίως θέμα του, παρεκκλίνει σε επιμέρους θέματα, που σήμερα θα μπορούσαμε και συνθηματολογικά να τα χαρακτηρίσουμε. Π.χ. στην *Ανδρομάχη*, όταν ο Μενέλαος λέει στην τραγική ηρωίδα πως ήδη της έχει αρπάξει το παιδί και την εκβιάζει πως, αν δεν σηκωθεί από το βωμό όπου έχει καταφύγει, θα σφάξει το γιο της αντί για την ίδια, η *Ανδρομάχη* δεν περιορίζεται, όπως θα ήταν ψυχολογικά αναμενόμενο, στο να κραυγάσει για τη συμφορά που επίκειται, αλλά είναι σαν να βρίσκει την ευκαιρία να εκφράσει και κάποιες ιδέες ή κρίσεις της για τη ζωή και τους ανθρώπους. Αρχίζει το λόγο της με τους σίχους:

*Ω δόξα, δόξα, μυριάδων ανάξιων θνητών
Τις ζωές στα ύψη ανεβάζεις,*

εννοώντας και τον ανάξιο της Τροίας, όπως λέει στη συνέχεια, Μενέ-

λαο, ο οποίος για μια γυναικοδουλειά κατέστρεψε μιαν ολόκληρη δύστυχη πόλη. Μόνο ύστερα από πολλούς στίχους θα έλθει στο φρικτό δίλημμά της: είτε σηκωθεί είτε όχι απ' το βωμό, άθλια και δυστυχισμένη θα είναι.

Τέτοιες παρεμβολές ή και εκτενέστερες παρεκβάσεις θεωρήθηκαν εκτός θέματος. Ήδη και ο Αριστοτέλης σημειώνει (Ποιητική, XIII, 6-8, 1453, α), ότι ο Ευριπίδης δεν «οικονομεί ευ» τα έργα του. Αυτό ισχύει και για τα χορικά του, τα οποία «πολλάκις έχουν πολύ μακρινήν σχέσιν προς τα δραματιζόμενα», ώστε «οι αρχαίοι φιλόλογοι συχνά τον επικρίνουν δια τούτο», όπως έγραψε ο Συκουτρής με αφορμή άλλο χωρίο της *Ποιητικής* (XVIII 7-XIX 1, 1456 α).

«Ο Ευριπίδης είναι ο πριν από τόσους αιώνες εισηγητής, στην πράξη, μέσα στα έργα του, της θεωρίας της αποστασιοποίησης που διατύπωσε ο Μπρεχτ».

Οπωσδήποτε νομίζω πως μπορούμε να πούμε, ότι ο Ευριπίδης είναι ο πριν από τόσους αιώνες εισηγητής, στην πράξη, μέσα στα έργα του, της θεωρίας της αποστασιοποίησης που διατύπωσε ο Μπρεχτ: αν δούμε τις παρεκκλίσεις του από αυτή τη σκοπιά, παύουν να είναι μειονεκτήματα, είναι αποδεικτικά στοιχεία μιας άκρως καινοτομικής τότε *μεθόδου*, με την οποία ο ποιητής δεν ήθελε, απλώς και μόνο, να συγκινήσει, αλλά και να διδάξει ή καλύτερα, για να το πω με τρόπο που θα είναι πιο κοντά στη θεωρία του Μπρεχτ, δεν ήθελε να συγκινήσει μόνο συναισθηματικά το κοινό του (κάτι που θα προκαλούσε την ψυχολογική *ταύτιση* του θεατή με το δοκιμαζόμενον ήρωα' και αυτό είναι που δεν ήθελε ο Μπρεχτ), αλλά να το συγκινήσει και *ιδεολογικά*. Λένε πως κρεμούσε ο Μπρεχτ συνθήματα μέσα στην αίθουσα, όπου έδινε τις παραστάσεις του: ήθελε να χειραγωγήσει, θετικά, το θεατή, να μη τον αφήσει έρμαιο των συναισθηματικών καταστάσεων που προκαλούσε ένα έργο. Δεν του αρκούσε π.χ. να λυπηθεί ο θεατής βαθιά ένα φτωχοκόριτσο, που έπεφτε θύμα

της ερωτικής ασυδοσίας του αφεντικού της. Ηθελε να του τοποθετήσει το συγκεκριμένο γεγονός, – με την τήρηση σχετικής απόστασης από αυτό, – σε ένα ευρύτερο ιδεολογικό πλαίσιο. Αυτό, νομίζω, κάνει και ο Ευριπίδης.

Αλλά ο Ευριπίδης θα μπορούσε, νομίζω, να θεωρηθεί ακόμα και εισηγητής του νεότερου θεάτρου του παραλόγου. Εν προκειμένω, έχω στο νου μου την *Ελένη*. Ένα έργο που προκαλεί την αμηχανία και στους ειδικούς, όσον αφορά την κατάταξή του ή τον ειδολογικό χαρακτηρισμό του: είναι σατυρικό δράμα, τραγωδία, κωμωδία; Θα μπορούσε να είναι ένα ή άλλο, διαφορετικό θεατρικό είδος ή κατηγορία: θέατρο του παραλόγου.

Πραγματεύεται την παραλλαγή εκείνη του μύθου για την ωραία Ελένη, σύμφωνα με την οποία δεν πήρε μαζί του ο Πάρις στην Τροία την ίδια, αλλά ένα ειδωλό της (ζωντανό ωστόσο), πλασμένο από σύννεφο· κι αυτό εξαιτίας της οργής της Ήρας προς τον Πάρι, που προτίμωσε, στο γνωστόν αγώνα «περί κάλλους», την Αφροδίτη αντί γι' αυτήν. Εξάλλου η πραγματική Ελένη βρέθηκε στην Αίγυπτο, όπου την έστειλε ο Δίας με τον Ερμή, να την προφυλάξει από τις πιθανές συνέπειες του θυμού της ζηλόφθονης γυναίκας του. Ετσι, λέει η Ελένη, νομίζει ο Πάρις πως με έχει, ενώ δεν με έχει.

Ωστόσο ο πόλεμος έγινε, αμέτρητοι νεκροί έπεσαν κάτω από τα τείχη της Τροίας, μολονότι, όπως η ίδια πάλι θα πει, δεν ήταν η ίδια εκεί, αλλά το όνομά της.

Ο ήρωας του Τρωϊκού πολέμου Τεύκρος, που θα περάσει απ' το ανάκτορο που φιλοξενεί την Ελένη τραβώντας για την Κύπρο, για να χτίσει, σύμφωνα με το χρησμό του Απόλλωνα, μια νέα πατρίδα, μια νέα Σαλαμίνα, γιατί ο πατέρας του τον έδιωξε από το νησί τιμωρώντας τον που δεν απέτρεψε τον αδελφό του Αίαντα από την αυτοχειρία, θα είναι ο πρώτος που θα περιέλθει σε τέλεια αμηχανία και λογικό αδιέξοδο· αντικρίζει εκεί μια γυναίκα που μοιάζει τόσο πολύ με την Ελένη, ώστε θα τη σκότωνα, όπως λέει, ευχαρίστως για τα δεινά που προξένησε στην Ελλάδα η γυναίκα του Μενέλαου («μισεί γαρ Ελλάς πάσα την Διός κόρην»). Αλλά, βέβαια, ο ίδιος ο Τεύκρος είδε την Ελένη να τη μαλλιοτραβάει ο Μενέλαος όταν, πριν από εφτά ήδη χρόνια, έπεσε η Τροία. Η Ελένη, χωρίς να αποκαλύψει στον Τεύκρο την ταυτότητά της, ζητάει να μάθει για το Μενέλαο, πληροφορείται πως αυτός ναυάγησε κάπου στο Αιγαίο, χωρίς κανένας να ξέρει, αν τελικά ζει ή πέθανε. Η ίδια θα ρωτή-

«Ενώ έρχεται να του αναγγείλει πως η Ελένη που φύλαγαν αναλήφθηκε στους ουρανούς, τη βλέπει ολοζώντανη μπροστά του».

σει τη μάντισσα αδελφή του άρχοντα του τόπου Θεονόη για το Μενέλαο, ο οποίος ωστόσο εμφανίζεται θαλασσοδαρμένος στην άδεια σκηνή. Έχει κατορθώσει να φτάσει μετά το ναυάγιο σώος στην Αίγυπτο, σώθηκε μαζί του και η Ελένη, στην καρδίνα του πλοίου του. Κάποιοι ναύτες, που σώθηκαν επίσης, τη φυλάνε σε μια σπηλιά πιο πέρα. Κατάπληκτος θα μάθει από μια γριά, που βγαίνει από το παλάτι, ότι εκεί μέσα βρίσκεται η Ελένη. Το παράλογο κορυφώνεται. Η μάντισσα έχει πει εξάλλου στην Ελένη, ότι ο Μενέλαος ζει, βολοδέρνει μάλιστα κάπου εκεί κοντά τώρα.

Βγαίνοντας η Ελένη απ' το παλάτι βλέπει έναν αγριάνθρωπο και αυθόρμητα θέλει να φύγει τρομαγμένη. Παρατηρεί όμως πιο ψύχραιμα, ότι αυτός εδώ μοιάζει με το Μενέλαο, που δηλώνει κιόλας ότι, ναι, είναι ο Μενέλαος. Ξεσπάει εκείνη, ύστερα από τόσα χρόνια, λέει, μπορεί να τον σφίξει στην αγκαλιά της! Αυτός μένει κατάπληκτος: «Ποια γυναίκα μου; Ένας εγώ, δεν μπορώ να είμαι άντρας δύο γυναικών!» (αξιοπρόσεχτη έμφαση στη μονογαμία).

Η Ελένη τού εξηγεί πώς έχουν τα πράγματα, ο Μενέλαος επιμένει: «τα δεινά που τράβηξα στην Τροία μου λένε, ότι γυναίκα μου είναι εκείνη η άλλη κι όχι εσύ».

Τη σειρά των κωμικοτραγικών σκηνών, που δίνονται σπαρταριστά από τον Ευριπίδη, γύρω από την απορία για την ταυτότητα των προσώπων, συμπληρώνει ένας από τους ναύτες του Μενέλαου που, ενώ έρχεται να του αναγγείλει πως η Ελένη που φύλαγαν αναλήφθηκε στους ουρανούς, τη βλέπει ολοζώντανη μπροστά του.

Δεν είναι απαραίτητο να αναφερθώ σε όλες τις περιπτώσεις, που είναι ακόμα πολλές, σύγχυσης, τελικά, του φαίνεσθαι και του είναι. Μέσα από ένα τραγέλαφο, όπου διαδοχικά διάφοροι απατώνται

και απατούν, συνάγεται το συμπέρασμα, ότι κυρίαρχη είναι πολλές φορές η άγνοια ή η στρέβλωση της αλήθειας, όπως το είπε και ο Πλάτων (*Πολιτεία* 58 b c): «ὡσπερ τοῦ τῆς Ἑλένης εἰδῶλον ὑπὸ τῶν ἐν Τροίᾳ γενέσθαι περιμάχτητον ἀγνοία τοῦ ἀληθοῦς». Ἡ Ἑλένη μπορεῖ τελικὰ νὰ χαρακτηρισθεῖ ὡς τὸ δρᾶμα τῆς αὐταπάτης καὶ τῆς ἀπάτης, τῆς κορύφωσης τοῦ παραλογισμοῦ, τοῦ παραλόγου· τὸ ὁποῖο ἐξισώνεται, στὸ «παλίμψηστον» αὐτὸ ἔργο τοῦ Ἑυριπίδου, με τὸ τραγικὸ, ἀν λάβουμε ὑπόψη, ὅτι τὸ ἔγραψε ὁ Ἑυριπίδης τὴν ἐπομένη περίπου τοῦ ὀλέθρου τέλους ποῦ εἶχε ἡ παραλογότατη Σικελικὴ ἐκστρατεία (412 π.Χ.).

Ὅπωςδήποτε, γιὰ νὰ γυρίσω – τελειώνοντας κιόλας – στὸν τίτλο τοῦ παρόντος κειμένου, ἀπ’ τὴν *Ἑλένη* ἐμπνεύσθηκε ὁ Σεφέρης τὸ ὁμοίτιλο ποίημά του (ἀπὸ τὴ συλλογὴ ποῦ ἔχει γιὰ τίτλο στίχο τοῦ Ἑυριπίδου, ἀπὸ τὸ ἴδιο δρᾶμα: «Κύπρον, οὐ μ’ ἐθέσπισεν»), ἓνα ἀπὸ τὰ ωραιότερα ποιήματά του – ἐγὼ θὰ ἔλεγα, τὸ ωραιότερο ἀπ’ ὅλα:

ΕΛΕΝΗ

ΤΕΥΚΡΟΣ: ... ες γην ἐναλίαν Κύπρον, οὐ μ’ ἐθέσπισεν
οικεῖν Ἀπόλλων, ὄνομα νησιωτικόν
Σαλαμίνα θέμενον τῆς ἐκεῖ χάριν πάτρας.
.....
ΕΛΕΝΗ: Οὐκ ἦλθον ἐς γην Τρωάδ’, ἀλλ’ εἰδῶλον νῆ.
.....
ΑΓΓΕΛΟΣ: Τί φης;
Νεφέλης ἀρ’ ἄλλως εἶχομεν πόνους πέρι;

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ, ΕΛΕΝΗ

«Τ’ ἀπδόνια δε σ’ ἀφίνουνε νὰ κοιμηθῆς στὶς Πλάτρες».

Ἀπδόνι ντροπαλό, μες στὸν ἀνασασμὸ τῶν φύλλων,
σύ ποῦ δωρίζεις τὴ μουσικὴ δροσιά τοῦ δάσους
στὰ χωρισμένα σώματα καὶ στὶς ψυχές
αὐτῶν ποῦ ξέρουν πῶς δε θὰ γυρίσουν.
Τυφλὴ φωνή, ποῦ ψηλαφεῖς μέσα στὴ νυχτωμένη μνήμη
βήματα καὶ χειρονομίες· δε θὰ τολμούσα νὰ πῶ φιλήματα·
καὶ τὸ πικρὸ τρικύμισμα τῆς ξαγριεμένης σκλάβας.
«Τ’ ἀπδόνια δε σ’ ἀφίνουνε νὰ κοιμηθῆς στὶς Πλάτρες».

Ποιες είναι οι Πλάτρες; Ποιος το γνωρίζει τούτο το νησί;
Έζησα τη ζωή μου ακούγοντας ονόματα πρωτάκουστα:
καινούργιους τόπους, καινούργιες τρέλες των ανθρώπων
ή των θεών·

η μοίρα μου που κυματίζει
ανάμεσα στο στερνό σπαθί ενός Αίαντα
και μιαν άλλη Σαλαμίνα
μ' έφερε εδώ σ' αυτό το γυρογάλι.

Το φεγγάρι
βγήκε απ' το πέλαγο σαν Αφροδίτη·
σκέπασε τ' άστρα του Τοξότη, τώρα πάει νά 'βρη
την καρδιά του Σκορπιού, κι όλα τ' αλλάζει.
Πού είν' η αλήθεια;
Ήμουν κι εγώ στον πόλεμο τοξότης·
το ριζικό μου, ενός ανθρώπου που ξαστόχησε.

*

Αηδόνι ποιητάρη,
σαν και μια τέτοια νύχτα στ' ακροθαλάσσι του Πρωτέα
σ' άκουσαν οι σκλάβες Σπαρτιάτισσες κι έσυραν το θρήνο,
κι ανάμεσό τους – ποιος θα το 'λεγε – η Ελένη!
Αυτή που κυνηγούσαμε χρόνια στο Σκάμαντρο.
Ήταν εκεί, στα χείλια της ερήμουΖ την άγγιξα, μου μίλησε:
«Δεν είναι αλήθεια, δεν είν' αλήθεια» φώναζε.
«Δεν μπήκα στο γαλαζόπλωρο καράβι.
Ποτέ δεν πάτησα την αντρειωμένη Τροία».

Με το βαθύ στηθόδεσμο, τον ήλιο στα μαλλιά, κι αυτό το ανάστημα
ίσκιοι και χαμόγελα παντού
στους ώμους στους μηρούς στα γόνατα·
ζωντανό δέρμα, και τα μάτια
με τα μεγάλα βλέφαρα,
ήταν εκεί, στην όχθη ενός Δέλτα.

Και στην Τροία;
Τίποτε στην Τροία – ένα είδωλο.
Έτοι το θέλαν οι θεοί.
Κι ο Πάρης, μ' έναν ίσκιο πλάγιαζε σα να ήταν πλάσμα απόφιο·

κι εμείς σφαζόμεσταν για την Ελένη δέκα χρόνια.

Μεγάλος πόνος είχε πέσει στην Ελλάδα.

Τόσα κορμιά ριγμένα

στα σαγόνια της θάλασσας στα σαγόνια της γης·

τόσες ψυχές

δοσμένες στις μυλόπετρες, σαν το σιτάρι.

Κι οι ποταμοί φουσκώναν μες στη λάσπη το αίμα

για ένα λινό κυμάτισμα για μια νεφέλη

μιας πεταλούδας τίναγμα το πούπουλο ενός κύκνου

για ένα πουκάμισο αδειανό, για μιαν Ελένη.

Κι ο αδελφός μου;

Αηδόνι αηδόνι αηδόνι,

τ' είναι θεός; τι μη θεός; και τι τ' ανάμεσό τους;

«Τ' αηδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες».

*

Δακρυσμένο πουλί,

στην Κύπρο τη θαλασσοφίλητη

που έταξαν για να μου θυμίζη την πατρίδα,

άραξα μοναχός μ' αυτό το παραμύθι,

αν είναι αλήθεια πως αυτό είναι παραμύθι,

αν είναι αλήθεια πως οι άνθρωποι δε θα ξαναπιάσουν

τον παλιό δόλο των θεών·

αν είναι αλήθεια

πώς κάποιος άλλος Τεύκρος, ύστερα από χρόνια,

ή κάποιος Αίαντας ή Πρίαμος ή Εκάβη

ή κάποιος άγνωστος, ανώνυμος, που ωστόσο

είδε ένα Σκάμαντρο να ξεχειλάη κουφάρια,

δεν το 'χει μες στη μοίρα του ν' ακούση

μαντατοφόρους που έρχονται να πούνε

πώς τόσος πόνος τόση ζωή

πήγαν στην άβυσσο

για ένα πουκάμισο αδειανό για μιαν Ελένη,

ΕΛΕΝΑ ΝΟΥΣΙΑ

SLOGANS

Ελάτε να γνωρίσετε την...

Οι πλανόδιοι πωλητές
χώματος
- *Ελάτε να γνωρίσετε την ...* -
οι γύφτοι
με τα ημιφορτηγά τους και
τα γυφτάκια
δίχως ζώνες ασφαλείας
- *Ελάτε να γνωρίσετε την ...* -
στην καρότσα
Πωλητές
χώματος για φυτά
εξωτερικού και εσωτερικού
χώρου
Οι γύφτοι λοιπόν
κάνουν να σκέφτεται
κανείς
- *Ελάτε να γνωρίσετε την ...* -
ότι ο πλεονάζων χώρος
ανέκαθεν υπήρξε
ο μεγαλύτερος
Ο πλεονάζων χώρος μιας συνείδησης
- *Ελάτε να γνωρίσετε την ...* -
στην πραγματικότητα είναι απέραντος
Στο δε πλεονάζοντα χώρο ενός
πολιτισμού
μπορούν να εισέρχονται
όλων των ειδών τα οχήματα
Άρα είναι αδύνατον
να φανταστεί κάποιος

- Ελάτε να γνωρίσετε την ... -
ένα όχημα
που να αδυνατεί να διασχίσει
τον πλεονάζοντα χώρο
ενός πολιτισμού
Ας έρθουμε όμως -
επιτέλους -
- Ελάτε να γνωρίσετε την...-
στον πλεονάζοντα χώρο
ενός καθρέφτη
και
ας θέσουμε
το μέγα
το ανυπέβλητο ερώτημα
σχετικά με τους λόγους
- Ελάτε να γνωρίσετε την ... -
για τους οποίους σ' αυτόν,
ναι, μάλιστα, σ' αυτόν,
δεν εισέρχεται ποτέ
κανένα
όχημα

Η Παναγία των αγγέλων (απόσπ.)

του Αντώνη Μπουλούτζα

(...) Άρα, δεν ήταν μόνος. Ακόμα κι αν η φωνή ερχόταν από τον δικό του εσώτερο εαυτό, το γεγονός ότι στα βάθνη της ύπαρξής του συνεγείρονταν και άλλες δυνάμεις, υπεραρκούσε για να βρει ξανά το χαμένο κουράγιο. Ο Φαρσινός πήρε βαθειά εισπνοή και τραβήχτηκε δειλά ως την άκρη του μονοπατιού. Άπλωσε το αριστερό χέρι να ψηλαφίσει τις άκρες του τοίχου, στηρίχθηκε σε τούτη την αισθητή βεβαιότητα και τελικά η ψυχή του αφέθηκε ελεύθερη σε ένα δικό του παρακαλετό:

« Ελάτε μαζί μου μικρές νεράιδες Γελλούδες, παρεξηγημένες, πλανεμένες και άδολες οντότητες του λαγκαδιού. Αφήστε πίσω σας, στα βράχια, στα βάτα, στις δάφνες, στα πρασινισμένα κρόκαλα και στις κρυφές ανήλιαγες νεροσυρμές, κάθε παράπονο και πίκρα και θυμό, φανερωθείτε, γίνετε συνοδοί, ιχνηλάτες, φύλακες, προστάτες, συμπολεμιστές.

»Ελάτε κι εσείς ευεργετικές θεότητες των υψηλόκορμων και χαμηλών, γυμνών και φουντωμένων δέντρων, θάμνων και αχαμνών φυτών αυτής της βλάστησης, που πάλεψα να την κρατήσω αμόλυπτη από ανίερους συμπεριφορές. Καλέστε και όλες τις στρατιές των παραμελημένων, διάφανων, απειροελάχιστων πλασμάτων από τους μίσχους και τα φύλλα, από τους κότυλους των λουλουδιών και τις ραγάδες σπόρων και καρπών. Πυκνώστε ολόγυρά μου, γίνετε ασπίδα χρυσαφιά, αδιαπέραστη.

»Ελάτε από κοντά μικρά και μεγάλα ζώα δασωμένων τόπων, και υδρόβιες υπάρξεις των πηγών, και πουλιά μελωδικά και παράφωνα, και νηκτικά, ημερόβια και νυκτόβια, θηράματα και αρπακτικά του ποταμού, και πεταλούδες, μέλισσες, αράχνες, πλιογέννητες λαμπρίτσες, ράθυμοι βάβουλες τις ρεματιάς. Και σεις κυνηγημένα τρωκτικά, νυφίτσες και αρουραίοι, και ιοβόλα ερπετά, οχιές, κόκκινα φίδια και σκορπιοί, που ποτέ δε σας ζημίωσα, βγείτε από τις σχισμές και τα λαγούμια των αγρών και συναχτείτε, συμπαραταχθείτε, γίνετε δόρατα με αστραφτερές αιχμές.

»Ελάτε, σας χρειάζομαι, γαλήνια και αγαθοποιά πνεύματα αγαπημένων μου προσώπων, και πνεύματα συγχυσμένα όσων με αδικήσατε, ή παραπονεμένα εκείνων που εγώ αδίκησα, μίσησα και άλλοτε περιφρόνησα από εγωισμό, υπεροψία, πρόσκαιρη οργή. Βαρύνομαι και για τα δικά σας κρίματα, μεταμελώ, προσφέρω συμφιλίωση. Φέρτε μαζί σας τη συγχώρεση, γίνετε αστροβολίδες, φάρου αναλαμπές, καθοδηγήστε με στα ζοφερά σκοτάδια».

Κάτι πήρε να αλλάζει μέσα ή έξω από αυτόν, δεν έβρισκε μυαλό να το ξεκαθαρίσει. Κρατούσε ακόμη τα βλέφαρα κλειστά, όταν άκουσε πρώτα ένα σφύριγμα σιγανό, ίδιο με ανεπαίσθητη αύρα, να εισχωρεί στα αυτιά του και να δυναμώνει σε βοή κυριεύοντας πρώτα το κεφάλι και ύστερα το υπόλοιπο κορμί. Μια ενεργειακή ροή πρωτόφαντη και καταλυτική, άρχισε να ξεσπάει σε φουσκωμένα κύματα μέσα του και να τον συνταράζει με απανωτές ανατριχίλες κι ελαφρές συνεχόμενες δονήσεις, παρότι από όσο καταλάβαινε όλες οι ελεγχόμενες αισθήσεις του ήταν παραλυμένες.

Άνοιξε τελικά ή δεν άνοιξε τα μάτια και εκστατικά διαπίστωσε ότι βρισκόταν περικυκλωμένος από χιλιάδες σπινθηροβόλα σφαιρίδια, μικρογραφίες ήλιων πυκνωμένων σε ένα λαμπρό γαλαξιακό νεφέλωμα. Για μία στιγμή νόμισε ότι ο ουρανός είχε κατέβει ως το κεφάλι του, ή ότι αυτός είχε ανυψωθεί και κολυμπούσε σε μια θάλασσα αστεριών. Εξακολουθούσε να μη νιώθει ούτε χέρια ούτε πόδια και η μόνη αντίληψη που τον κατείχε ήταν ότι ζαλιζόταν, παραδομένος σε αργή περιδίνηση. Τα φώτα χόρευαν και αυτά πάνω - κάτω, δεξιά και αριστερά, έκαναν τούμπες, πήγαιναν μπρος, γύριζαν πίσω, έμοιαζαν με εκατοντάδες σμήνη τρελλαμένων πυγολαμπίδων - και θα το πίστευε, αν ένα κομμάτι της

συνείδησής του δεν έλεγχε τη γνώση ότι από το λαγκάδι, λόγω της χρόνιας μόλυνσης, είχαν ολότελα εξαφανιστεί τα φεγγοβόλα αυτά ζώφια.

Ξαφνικά ο σιγμός έσβησε, σαν ένα αόρατο χέρι και τράβηξε από την πρίζα το καλώδιο κάποιας βραχυκυκλούμενης συσκευής. Σχεδόν αμέσως ο Φαρσινός πολιορκήθηκε από μία συνήχηση ψιθύρων, θαρρείς και η παρουσία των πνευμάτων που είχε επικαλεστεί δηλωνόταν τώρα μέσα του πολύφθογγα, με φλύαρο μουρμουρητό. Εξακολουθούσε να περιβάλλεται από λαμπυρίσματα πλέον και από αδιόρατες φωνές, όταν κατάλαβε πως είχε χάσει το υλικό του βάρος, μαζί και κάθε επαφή με το έδαφος. Δοκίμασε ξανά να κινηθεί, αλλά τα πόδια του απλά αργοσάλευαν, χαμένα μέσα στο βαθύ απαστράπτων κενό. Σιγά σιγά, οι λιλλιπούττειοι αστερισμοί, λες και συναποφάσιζαν ότι έπρεπε να ανασυνταχθούν, διέκοψαν το μεθυστικό τους χοροπηδητό, άρχιζαν να στοιχίζονται μπροστά του και τελικά έσμιζαν, γεννώντας μία επιμήκη ολοφώτιστη εξέδρα. Έδειχναν το μονοπάτι, αλλά ο Φαρσινός δεν το έβλεπε, ούτε πατούσε πάνω σε αυτό. Απλά, από τη μία στιγμή στην άλλη βρέθηκε να ταξιδεύει μετέωρος σε ένα ανοιχτογάλανο αστροποίκιλτο θάμπος.

Πού κατευθυνόταν; Πέρασαν αρκετά λεπτά ώσπου να το μάθει. Όταν τελείωσε η έκσταση και άνοιξε οριστικά τα μάτια, η πρώτη του αίσθηση ήταν ότι δεν είχε καν αλλάξει θέση, πως εξακολουθούσε να στέκεται περίπου στο ύψος του νεκροταφείου, και με τη ράχη ακουμπισμένη στον ίδιο τοίχο, εκεί ακριβώς όπου νωρίτερα είχε στηρίξει την αδυναμία του να προχωρήσει. Οι ψιθύροι ήταν σβησμένοι εντελώς, τα φώτα εξαφανισμένα και θα συμβιβαζόταν με τη βολική εξήγηση ότι παρασύρθηκε από το φρενιασμένο ξέσπασμα μιας αλλοπαρμένης φαντασίας, αν δεν υπήρχε ακόμα η ζάλη και αν δεν διαπίστωνε στα επόμενα δευτερόλεπτα ότι βρισκόταν πολύ έξω από το χωριό. Ήταν λαχανιασμένος, ιδρωμένος και βουτηγμένος στο πηχτό σκοτάδι, μόνο που τώρα μπορούσε να βλέπει καλύτερα γύρω. Οι γκρίζοι όγκοι στα δεξιά του και αριστερά δεν έμοιαζαν με τα γνώριμα σπίτια της Περάστρας, ήταν γκρεμίσματα ενός ερημωμένου οικισμού, του οποίου η εικόνα διακρινόταν ξεθωριασμένη στα βάθη της νύχτας. Και στα βάθη του μυαλού του. Είχε φτάσει στον Λάζαρο, δίχως να το καταλάβει, αρκετά μακριά από τις πηγές, στις παρυφές του Κρόκου.

(Από ανέκδοτο βιβλίο)

ΞΕΝΗ ΣΚΑΡΤΣΗ

Σταματήσαμε και έγινε ο κόσμος δυο πράγματα: το νερό και η σιωπή του
βάθους, το ένα να παίρνει και το άλλο να δίνει. Και ήταν οι ανταύγειες της
διπλής του ύπαρξης
επανάληψη του πράσινου, του αγαπημένου μου χρώματος.

Τα καταλαβαίνει σιγα-σιγά καθώς γράφεται πάνω στην άμμο
Το ξανθό κεφάλι και τ' αστραφτερά μάτια που χωρίζονται σε χιλιάδες κομμάτια
Το στήθος ασπρισμένο απ' τα νερά της θάλασσας
Τα φτερά που αφήνονται στην κούραση, στο χορό, το μεγάλο ρυθμό.
Και τα πόδια που είναι ίδια η μεγάλη ανάσα
Τον εαυτό του καθώς ερωτεύεται με το νερό κι αλλάζει σκιές πάνω στην άμμο
Τον καταλαβαίνει με τα μεγάλα τραντάγματα καθώς γράφεται πάνω στην άμμο
Το πιο όμορφο πουλί καθώς ανοίγει τα φτερά του.

Όμορφα τελειώνει το νερό
όμορφα στην άκρη του πουλιού που κάθε μια στιγμή ανοίγεται αντικρουστά στα
πρόσωπα της άμμου.

Λάμπει ο κόσμος στα βουνά του Απριλίου που ο αετός ανοίγει τα φτερά του
Λάμπει στην πέτρα τρυφερή στιγμή της θάλασσας.

Μες στην άμμο το πουλί ανασηματίζεται.
Σηκώνει την άμμο και το κορμί του ζεσταίνεται.

Μες στο φως με βρίσκει το κορμί του στο πρόσωπο
Όπως τείνω τα μάτια μου ανοίγεται θαλερό και με βρίσκει στα μάτια. Απόψε
πρέπει να γίνει.

Βήμα το βήμα με σκέφτεται.
Είναι απλό και με σκέφτεται.
Βήμα το βήμα σκορπίζει στο φως όλες τις μικρές του παρουσίες
και η ουσία του δρόμου ταχτοποιείται.
Ξέρει να λέει το νερό
ξέρει ν' αγγίξει τις πέτρες
στον άνεμο βρίσκει μια μικρή αντίσταση
- κι αφήνει την πρώτη λέξη.

Είναι ένα μεγάλο κενό. Μα κάθε πράμα πιάνει τον τόπο του
Για μένα είναι το φετίχ μου. Τ' αγαπάω.

Είναι πολύ προχωρημένο. Μέσα του βλέπω κιόλας να σχηματίζονται
οι πρώτες γραμμές. Το πρώτο σχήμα ορίζεται. Το χρώμα του ωριμάζει.
Πέφτει στη λευκή γραμμή της θάλασσας εκεί που ανοίγεται ο ουρανός και είναι
το πως τ' αγαπάω
και πως τελειώνει ήμερα
και το μεγαλώσαν τα μάτια μου να σε σηκώσουν.

Ξεσπάει κι ανοίγεται πάνω στο φως.
Είναι πουλί και για να το σηκώσουν ορίζεται.
Και ωριμάζει με δύναμη το χρώμα.

Βρίσκεται στο ευαίσθητο σημείο του. Το σώμα του περνάει το νερό κι ανοίγεται
στα χρώματα. Κι αυτό μέσα του που είναι απροετοίμαστο, το πιο μεγάλο,
αλλάζει, σχηματίζεται. Αλλάζει η ματιά, η κίνηση, το χρώμα του προσώπου.
Και η φωνή τρέχει, τρέχει πάνω στην άμμο κι αρχίζει να φελλίζει.

Στην άμμο όπως κάθισα δροσιά στο στόμα
η κίνηση του πουλιού.

Μ' εν' απαλό σούριμο
στα χέρια μου
η απουσία.

Και φυσικά
έφυγε.
Το χρώμα που είχα πιάσει το πρωί.

Σε ποιο σημείο είναι το ταξίδι του,
το σώμα του ξεστάθηκε και το χέρι βουλιάζει στην άμμο
όπως τότε που άφηνε την πρώτη γραμμή
τα πόδια του ψάχνουν την άμμο.

Είναι απλό.
Είναι μικρό.
Είναι μεγάλο
— άνθισε.

Πόλεις και ποιητές

ΤΑΚΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ (Θεσσαλονίκη, γενν. 1916)

NOVISSIMA VERBA (απόσπ.)

1.

Μόλις μόρεσα να προσέξω
Το στιλπνό πουλί
Πού κάθισε στην άκρη του κρεβατιού μου
Τη μέρα που ήρθες πάλι
Να με συναντήσεις
Μόλις πρόφτασα τα μάτια σου
Που μέσα τους ξανάκλεισαν
Τους εφτά ουρανούς
Με τις γλαυκές ανεμώνες τους

Και το χαμόγελό σου που ξετύλιγε
Εν' ανθοπέταλο από χιόνι.

2.

Απλωσέ μου το χέρι σου
Τώρα που έγινε κλωνάρι αμυγδαλιάς
Γιατί όσο ο καιρός περνάει
Τα μακρινά σου λόγια μοιάζουνε
Με σύννεφα χλωμά
Και τα δικά μου έχουν στερέψει
Κι όλο μαζεύω μόνο φρύγανα
Κι όλο μαζεύω πεταμένες μαργαρίτες
Για να σ' απαντήσω.

3.

Το σεληνόφωτο σφυρηλατεί
Τα μυστικά του σύνεργα
Για να εκπορθήσει τα τζάμια των παραθυριών
Να σαγηνέψει τα πουλιά
Να πήξει τη μενεξεδένια λάσπη
Να ζωντανέψει μέσα στο τζάκι
Τον απαράμιλλο θρύλο σου.

4.

Η θύμψή σου ακόμα ψηλαφίζει
Το ζοφερό φύλλωμα
Κεντρίζει τα κατάμαυρα άλογα
Ξεδιπλώνει πάνω στο παράθυρο
Ένα μεγάλο κεντημένο σταυρό
Ανασπκώνει ακόμα μες στις πεδιάδες
Τις ξεπλυμένες από δάκρυα
Θειάφινους ανεμοστρόβιλους.

Γώργος Σαραντάρης

ΕΛΑ ΟΙ ΓΛΑΡΟΙ Μ' ΑΝΑΓΓΕΛΝΟΥΝ

Έλα
Οι γλάροι μ' αναγγέλλουν
Πίσω από την πόρτα σου
Άνοιξε
Τα σύννεφα να πατήσω
Άνοιξε
Να πιω νερό
Και οι φλέβες μου να τρέξουν
Με το ρυάκι της υγείας
Και τα χρώματα ν' ανθίσουν
Πιο μακριά κι από το χώμα
Πιο μακριά κι από το αίμα
Της δικής μου καρδιάς.

ΕΛΑΧΕ ΣΕ ΟΛΟΥΣ Η ΖΩΗ

Έλαχε σε όλους η ζωή
Το τραγούδι έλαχε
Έχουμε αναπνοή για όποιο χορό

Και το χρόνο αφήνουμε ζεστό
Πίσω μας
Να τον τέρπονται και οι άλλοι
Σφριγηλές αφήνουμε νωπές θύμψεις
Μην ακούς τι λέγουνε οι άλλοι
Που τους τρώει το σαράκι της ψευτιάς
Στήνουν μηχανές να μας σκοτώσουν
Την όρεξη
Και πάει έτσι ο καιρός τους
Αλλά εμάς δεν έρχεται τίποτα
Να μας φάει.

ΔΕΝ ΕΙΜΑΣΤΕ ΠΟΙΗΤΕΣ

Δεν είμαστε ποιητές σημαίνει φεύγουμε
Σημαίνει εγκαταλείπουμε τον αγώνα
Παρατάμε τη χαρά στους ανίδεους
Τις γυναίκες στα φιλιά του ανέμου
Και στη σκόνη του καιρού
Σημαίνει πως φοβούμαστε
Και η ζωή μας έγινε ξένη
Ο θάνατος βραχνάς.

ΠΟΣΟ ΑΦΘΟΝΗ Η ΖΩΗ

Πόσο αφθονη η ζωή στις φλέβες μας
Και δεν έχουμε λόγια

Όλα ξύπνησαν με τρόπο
Που προδίδει μιαν αγάπη
Έναν ενθουσιασμό

Ήταν έτοιμα το ξέραν
Και κοιμόντουσαν με ειρήνη
Σα να παίζαν
Και κρυβόντουσαν στον ύπνο
Και γελούσανε εκεί.

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΡΙΤΙΚΗ

Το έργο τέχνης παρέχει στην κριτική τη μόνη ευκαιρία για να μιλήσει με την τέχνη· το ποίημα την μόνη ευκαιρία για να μιλήσει για την ποίηση.

Η κριτική δεν μπορεί να είναι ουδέτερη· η κριτική ξέρει από τα πρώτα, από μια άποψη αφηρημένη, από μια άποψη που από ψυχολογικά αίτια άδειασε απ' όποιο φυσικό ή ανθρωπινό περιεχόμενο, πως η τέχνη, όπως κι η ποίηση, υφίστανται γύρω της κατά ένα τρόπο αναντίρρητο. Στο σημείο τούτο η κριτική, ή συνειδητά ή υποσυνείδητα, δεν επιτρέπει στον εαυτό της καμιά αμφιβολία. Η κριτική έρχεται ύστερα από την ποίηση και την τέχνη όχι μονάχα στις γραμματολογίες, αλλά και σαν πνευματικό γεγονός στην ψυχή του ίδιου του κριτικού, που από την άποψη της ζωής (δεν θέλω τώρα να εξετάσω, τη σχέση της ποίησης με την κριτική από την άποψη της γνώσης) δεν μπορεί να μην παραδεχθεί το πηγαίο νόημα της ποίησης και της τέχνης, και το μη πηγαίο, το μη αυθόρμητο, νόημα της κριτικής.

Αλλά η κριτική, αν δεν έχει μπροστά της το συγκεκριμένο έργο τέχνης ή ποίησης, δεν ικανοποιείται· εάν η εμπιστοσύνη της στην τέχνη και στην ποίηση να μην μπορεί να είναι πλέρια αν δεν την θρέφουν ύλες κατάλληλες, μορφές και περιεχόμενα που βαφτίστηκαν μέσα στο χρόνο, γεγονότα που τα έλουσαν είτε άμεσα οι αισθήσεις, κι έμμεσα ο λόγος με το ελαφρότατο πέπλο της ομιλίας (στην περίπτωση όχι απλώς της μεγάλης, αλλά ένθεης ποίησης). Η κριτική ζητάει την ποίηση και την τέχνη, όπως η ηλικία όταν μαραίνεται λαχταράει τα νιάτα, έστω κι έξω απ' τον εαυτό της από μια άποψη εγκόσμια, σε άλλα σώματα, σε άλλες ψυχές. Όμως η πραγματική κριτική δε είναι ουδέτερη, δεν είναι αδιάφορη, κρατάει τον παράξενο, τον αγάριστο τις περισσότερες φορές δεσμό της με την ποίηση και την τέχνη· ξέρει πως ο ποιητής είναι ένα ανήμερο πουλί που δεν ακούει τα της πείρας και τα της λογικής εκείνης που ακολουθεί την καθημερινή εμπειρία των θνητών· όμως πρέπει να διδάξει τον εαυτό της και τους άλλους, εκείνους που δεν κάνουν ποίηση· με την κρυφή ελπίδα να διδάξει και τον ποιητή, γιατί και ο ποιητής, όσο μεγάλος κι αν είναι, κι αυτός δεν κάνει πάντοτε ποίηση, έχει στιγμές μάλιστα που δεν μπορεί να κάνει ποίηση, και ας είναι μεστός ο πόθος του, μεστός από δάκρυα, από χαρά κι ευλογημένη πείρα, κι ας δείχνεται δίκαιος στη δική του συνείδηση τέτοιος πόθος.

Η κριτική είναι ασφαλώς ένα λιμάνι για όσους, ενώ θυμούνται στη γοητεία που νιώθει όποιος εργάζεται στην ποίηση, οι ίδιοι δεν μπορούν τώρα ή δεν μπόρεσαν ποτέ να επαναλάβουν ακέρια τη χειρονομία του ποιητή μέσα στο διάστημα. Είναι και μια παρηγοριά· και γίνεται επάγγελμα, όχι τυχαία, αλλά αφού η ποίηση προηγουμένα γίνεκε μια επιτακτική ανάγκη στον άνθρωπο, όπου ο πόθος του προχωρεί πιο πέρα από τις τελικά άμορφες ή τουλάχιστον ομοιόμορφες και στεγνές καθημερινές του ασχολίες, σαν τις καθορίζει μονάχα ο τρόπος μας ν' αντλούμε από τη φύση όσα αφοράνε αποκλειστικά το θνητό μας βίο· και τότε, τα περισσότερα άτομα χρειάζονται μια προπαίδεια για να κατανοήσουν την ποίηση, γιατί όποιος δημιουργεί ποίηση, είναι εσωτερικά τέτοιος, που δεν τον επηρεάζει πια το γεγονός πως κι αυτός αντλεί από τη φύση όσα αφοράνε αποκλειστικά τον θνητό του βίο. Ανάμεσα στον ποιητή και στον αναγνώστη ή στον ακροατή, παρεμβάλλεται λοιπόν ο κριτικός, για να φέρει κοντά δύο άτομα που απομακρύνθηκαν το ένα από το άλλο, γιατί η πορεία του χρέους τους έτοι θέλησε· τον ποιητή, εκεί που δεν ορθώνεται πια ο αγώνας ενάντια στη φύση για τη διατήρησή μας πάνω στη γη, και τον διπλανό εκείνου του ποιητή, που επαναλαμβάνει είτε συνειδητά, είτε από ένσυχτο, είτε από συνήθεια, είτε από άλλες πιο περίπλοκες αιτίες, έναν αγώνα που ο ποιητής, πότε από λησμοσύνη, πότε από βαθύτερη συνείδηση της μοίρας και του προορισμού του ανθρώπου, θεωρεί περιττό, λείψανο μιας καταστάσεως απ' όπου ο άνθρωπος, αν δε λυτρώθηκε ακόμα, χρειάζεται γρήγορα να λυτρωθεί, και βέβαια γρήγορα να λυτρωθεί. Τέτοιας νίκης – αν θέλετε να την ονομάσετε νίκη – στάθηκε πάντοτε προάγγελος ο ποιητής. Ο κριτικός είναι λοιπόν εκείνος που ξέρει πως από στιγμή σε στιγμή η νίκη θ' αναγγελθεί, αλλά δεν μπορεί ο ίδιος να την αναγγείλει· δεν μπορεί ν' απευθυνθεί στο πλήθος, και να του πει – Σωπάστε! Εγώ θα σας μιλήσω, κι αν μ' ακούσετε, έχετε ειρήνη. – Ο ευσυνείδητος κριτικός λέει μονάχα, δείχνοντας τον ποιητή· – Αυτός είναι! Ακούστε τον· είναι ίδιος μ' εμάς, όμως είναι βέβαιος για κάτι που δε γεμίζει ακόμα τις δικές μας καρδιές· γι' αυτόν η αιωνιότητα είναι τόσο προσιτή, όπως για σας η φύση. Ακούστε τον· δε θα φοβάστε πια τους φυσικούς νόμους. Οι φυσικοί νόμοι θα γίνουν για σας νόμοι του Θεού! – Θα τους πει και άλλα, αλλά τα ουσιαστικά είναι περίπου αυτά.

Νέα Εστία, Ιούνιος 1942

εκείνη που δοκιμάζει όποιος παραβρέθηκε σ' ένα θαύμα, και αν το θυμάται, σου το διηγείται. Μια διάχυτη κατάπληξη πρέπει να αναδύεται από τις σωστές, τις ακριβείς λεπτομέρειες που σου παρουσιάζονται, σιγά σιγά έτσι που, στο τέλος, η κατάπληξη αυτή να γίνεται αρμονία: όπως ένα μπουκέτο διάφορα λουλούδια που σ' αυτά διακρίνεις και απ' αυτά γεύεσαι την ποικιλία των χρωμάτων και των αποχρώσεων, αλλά που αναδίνει ένα μοναδικό άρωμα, απροσδιόριστο και απαλό». Εξάλλου οι αντιλήψεις του αυτές για την ποίηση συμφωνούσαν με την ιδιοσυγκρασία του που από τα παιδικά χρόνια του ακόμη δεν μπορούσε να νιώσει τα πράγματα παρά in absentia και «συνειρμικά».

3

Ήταν σεμνός σαν κορίτσι και μετρημένος σ' όλες τις εκδηλώσεις του, μα και περήφανος κι ασυμβίβαστος, όπως όλοι οι απόστολοι, στις πεποιθήσεις του. Κι ενώ καιγόταν ολόκληρος και ξεσχιζόταν από τις ανησυχίες που τυραννούσαν το πνεύμα του, ήταν ήρεμος και γλυκός στις εμφανίσεις του και λιτός κι απέρिटτος στις πραγματοποιήσεις του. Κι ενώ πάντα γύρευε συντρόφους στις ιδέες που πίστευε, ταλέντα στην ποίηση και στην τέχνη, και χαλνούσε τον κόσμο, όταν κάποιο συναντούσε, που να υπόσχεται κάτι, κανείς σχεδόν, όσο ζούσε τουλάχιστο, δεν τον πλησίαζε να του προσφέρει λίγη αγάπη, που τόσο λαχταρούσε, κι έμενε πάντα μονάχος και έρημος, γι' αυτό και, όπως τον χαρακτήρισε ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος σ' ένα κριτικό του άρθρο για το βιβλίο του Γιώργου Σαραντάρη «Συμβολή σε μια φιλοσοφία της ύπαρξης» με τον τίτλο «Οι αλήθειες ενός απροσίτου» («Αρχαίον Φιλοσοφίας και Θεωρίας των Επιστημών», έτος Η', 1937, σσ. 465-472), ήταν ένας απρόσιτος ποιητής και φιλόσοφος.

4

Ο Γιώργος Σαραντάρης σαν γνήσιος υπαρξιστής που ήταν από γεννησιμιού του, για να μπορέσει να αποκαλύψει τι κρύβουν αληθινά τα πράγματα του κόσμου τούτου με το φως ή το σκοτάδι που τα καλύπτει και έτσι να δει και να μιλήσει γι' αυτά, πίστευε ότι δεν μπορεί να το κατορθώσει χωρίς πίστη και αγάπη.

5

«Η πίστη οφείλει να γίνει συνείδηση και ύστερα βίωση, να καλύψει όλο το άτομο ενός ανθρώπου, για να μπορέσει αυτός ο άνθρωπος με την

αδιαίρετη υπόστασή του ν' απαιτήσει δικαιωματικά την ύπαρξη, να χαρεί πως υπάρχει άνθρωπος με τους ανθρώπους όλων των καιρών» (Γ. Σαραντάρης: “Συμβολή σε μια φιλοσοφία της ύπαρξης”, Αθήνα 1937, σ. 20). Για να βιώσει όμως το άτομο την ύπαρξή του και να φτάσει το Ακατόρθωτο, το Αδύνατο, το Ανεξήγητο, το Θαυμαστό, το Παράλογο, το Αιώνιο, «χρειάζεται να αφήσουμε την αγάπη πίσω μας, να έχουμε νιώσει την ηδονή του έρωτα στην πρωταρχική του και ουσιαστική του μορφή, να δυσκολευόμαστε ν' αγαπήσουμε ξανά, για να μαντέψουμε και να προαισθανθούμε πως η αγάπη είναι η πιο άμεση, η πιο φυσιολογική και ήσυχη έξοδος από τη θνητή μας υπόσταση, και να κατανοήσουμε και να εκτιμήσουμε το αναφαίρετο βάρος τέτοιας εξόδου» (Γ. Σαραντάρης: “Ποιήματα”, Αθήνα 1961, σ. 250). Σε τέτοιες στιγμές απόλυτης αυτοσυγκέντρωσης και αγάπης ο άνθρωπος μπορεί να φανερώσει τις αποκαλύψεις που πέτυχε και έκανε και να μιλήσει, ή πιο σωστά να συνομιλήσει, γι' αυτές μ' όλα τ' άλλα άτομα που μιλούν την ίδια γλώσσα μαζί του, έχοντας τον ίδιο γλωσσικό κώδικα ή την ίδια σημειωτική γλώσσα, που είναι το όργανό του, το εργαλείο του. Η γλώσσα του που μιλάει είναι σαν κι αυτόν ιδιόμορφη και αποτελείται από λέξεις – σημεία με απροσδιόριστες δυνατότητες συνδυασμών, που τις διαρθρώνει έτσι που να είναι το πιο σύντομο και κυριότερο μέσον επικοινωνίας για ν' απευθύνει το μήνυμά του, τη συμπυκνωμένη σκέψη του, καταπώς του έρχεται βολικότερα σαν φαντασία, σαν όραμα, σαν παραμύθι, σαν τραγούδι, σαν εικόνα και σαν ζωγραφιά, με χρώματα ή χωρίς χρώματα, σαν μουσική, σαν σιωπή, σαν αλληγορία, σαν χορός ή όπως αλλιώς θέλει. Ο ποιητής μεταμορφώνεται έτσι σε μουσικό, σε ζωγράφο, σε χορευτή. Διαρθρώνοντας τις λέξεις του, όπως του έρχονται και τις θέλει, δημιουργεί ένα ύφος πέρα για πέρα προσωπικό, ένα μήνυμα που, όσοι μιλούν την ίδια γλώσσα, μπορούν ν' αποκρυπτογραφήσουν. Βέβαια «άλλη η γλώσσα της φιλοσοφίας και άλλη της ποίησης». Αλλά στο βάθος των πραγμάτων «η ποίηση είναι μια ουσία απaráλλαχτα όπως και η ζωή». Είναι η ίδια η Ζωή. «Ο εαυτός μας που δεν κοιμάται ποτέ».

Γιώργος Σαραντάρης, *Ποιήματα*,
Παρουσίαση, επιμέλεια, σχόλια και σημειώσεις —, Gutenberg, Αθήνα,
1978, τ.α': σ.σ.,θ,ι,ιγ' -ιδ', μ', με' -μστ', μγ' -μν', να'

Κ. Ι. ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ

1

Ο Γιώργος Σαραντάρης, ποιητής και φιλόσοφος με πνευματικότητα εξαιρετη και με ήθος αγνότατο, πρόλαβε στη σύντομη ζωή του να δώσει έκφραση γνήσια και συχνά καταλυτική στα σκιρτήματα της ευαισθησίας του και στα οράματα του στοχασμού του.

2

Όσο ζούσε μεταξύ μας, καθημερινά μας θύμιζε την ευγένεια του πνεύματος και μας παραδειγματίζε με την υπαρξιακή του αυτάρκεια. Είχε στάση άχραντη εμπρός στο θαύμα της ζωής, ευλαβική αντίκρου στο μυστήριο του θανάτου.

Ο βαθύπλουτος λυρισμός του είχε συχνά την ανταύγεια του φιλοσοφικού οραματισμού και στοχασμού του.

ό.π. σσ. 1' - 1α'

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

Ένας καινούργιος, ένας παρείσαχτος, είχε σπκωθεί και μιλούσε. Τον βλέπουμε όλοι μας για πρώτη φορά. Μέτριος στο ανάστημα, με αραιά μαλλιά και χοντρά μυωπικά γυαλιά, τσίριζε περισσότερο παρά που μιλούσε, ορθός στις μύτες των ποδιών, με τις φλέβες του λαιμού φουσκωμένες και το καρύδι πεταχτό πάνω από ένα κακοκουμπωμένο πουκάμισο. Η φωνή του ένρινη και οξεία, πρόδιδε φανερά την ιταλική της προέλευση. Ήταν ο Γιώργος Σαραντάρης και είχε φτάσει λίγο καιρό πριν, για να κάνει τη στρατιωτική του θητεία, από το Πανεπιστήμιο της Macerata. Όταν μου είπαν ότι έγραφε ποιήματα, προσθέτοντας το επίθετο «παράξενα», κάτι σκίρτησε μέσα μου. Σκέφθηκα πόσο θα 'ταν ωραίο αν κι αυτός ο τόσο σπουδαίος, που μπορούσε να τα βάζει με αληθινούς φιλόσοφους, ήταν ένας ομοϊδεάτης κι ερχόταν να προστεθεί στην παράταξη που, με την ανυπόμονη φαντασία μου, έβλεπα κιόλας να σχηματίζεται στην Ελλάδα. Τον πλησίασα και του μίλησα. Ήμουν, όπως και για τους άλλους, ένας φίλος, ένας θαυμαστής των νέων τρόπων στην ποίηση και τίποτε άλλο.

Έβγαλε αμέσως από την τσάντα του ένα μικρούτσικο βιβλιαράκι και μου το χάρισε. Ήταν «Οι Αγάπες του Χρόνου». Ένας άλλος τρόπος να βλέπεις και να στοχαζέσαι τα πράγματα, το αναποδογύρισμά τους και η ίδια μεριά, ταυτόχρονα και αξεχώριστα. Πολύ γρήγορα γίναμε φίλοι. Στ' αυτιά μου αντηχεί ακόμα η φωνή του η ιδιότυπη, που ήξερε τόσο καλά να απομονώνει τους ωραίους στίχους, να τους γεύεται ώρα πολλή και να τους ακολουθεί σ' όλες τους τις προεκτάσεις.

Δεν έχω γνωρίσει, θα' θελα να το διακηρύξω, μορφή πνευματικού ανθρώπου αγνότερη από την δική του. Άπραγος, αδέξιος, ανίκανος για οτιδήποτε πρακτικό, ζούσε με το τίποτε και δεν του χρειαζότανε τίποτε άλλο έξω από την Ποίηση. Δηλαδή το αντίθετο ακριβώς, απ' αυτό που ονειρεύονται οι αστοί για τα παιδιά τους. Έτσι όμως είχε φτάσει ως το σημείο να μπορεί να υψώνει τα μεγάλα του ασθενικά μάτια ως τις Πλατωνικές Ουσίες. Η παρουσία του την εποχή εκείνη, νομίζω, ήτανε καίρια. Επιτέλους, να κάποιος αδικημένος από τη φύση, φτωχός, έρμημος, που έστρεφε το κάτοπτρο από την ύβρη της ζωής προς το θαύμα της. Και με πίστη, με πεποίθηση, με δύναμη που μόλις χωρούσε στο λιγοστό του σώμα. Οι μέρες του ήταν γεμάτες εργασία. Ήταν οι πέτρες που χρησιμοποιούσε για να χτίσει την ηθική του προσωπικότητα, και αυτό είναι που του έδωσε κάποτε το μεγάλο θάρρος να καταγγείλει την παρακμή και ν' αποτεινεί προς τον θεοποιημένο Καβάφη, το αγέρωχο ερώτημα «αγάπες ποτέ σου μια Ρωξάνη;» σ' ένα ποίημα βαρύ από νόημα που κανείς, απ' όσο ξέρω, ίσαμε σήμερα δεν αξιώθηκε να σχολιάσει.

Με όραμα την ορθοδοξία και την «άλλη χαρά», το ασήμι αυτό που οι αγροίκοι την κριτική μας το πήρανε για μπακίρι, προσδοκούσε τα πάντα από τους νέους που τους αλίευε γύρω από τις Πανεπιστημιακές Σχολές και τους ενθουσίαζε και ονειρευότανε να τους αντιπαρατάξει σπιτούς και περιφάνους, στην Ευρώπη.

Από τίποτε μεγάλο δε λείπει η Χίμαιρα. Ο Σαραντάρης όμως ήξερε να την κάνει οικεία. Στο σπίτι μου, όπου ερχότανε συχνά, εκπορθούσε ολοένα και περισσότερο τη δειλία μου. Διαβάζαμε μαζί Γάλλους και Ιταλούς Ποιητές, ιδιαίτερα τον Ungaretti, που το περίφημο ποίημά του Memoria d' Ofelia d' Alba, θυμάμαι, το είχα μάθει απέξω στο πρωτότυπο. Τέλος πάντων, κάποιο απόγευμα του Φθινοπώρου, έτσι, μέσα σε λίγες στιγμές, κατάφερε να μου αποσπάσει την εξομολόγηση, καθώς και τα πρώτα μου καλλιγραφημένα χειρόγραφα. Ένωθα ένας αμαρτωλός

μπροστά στον πνευματικό του. Αργότερα, πρέπει να το πω ευθύς και τούτο, σε μέρες όπου η επιείκεια δεν είχε θέση κι η εγκαρδίωση έμοιαζε περιττή, με χτύπησε, η ηθική του δεν του έπρεπε να ευλογεί την αίσθηση σαν αίσθηση μόνο, και η σκοπιά η καθαρά πνευματική από που επέμενε να θεωρεί την αποστολή του ποιητή, τον υποχρέωνε να μη συγχωρεί το παιχνίδι. «Είσαι ένα ηντονιστής» εφώναζε και γω απορούσα γιατί μόνο αργότερα, πολύ αργότερα, είδα από ποια άποψη είχε δίκαιο. Τότε όμως, μπροστά στις «πεταλούδες που ζουν μεγάλες περιπέτειες» και, στο «αμετανόητο χέρι που μελαγχόλησε μες στα μαλλιά μου» ενθουσιάστηκε. Η χαρά του ήταν μεγαλύτερη από την δική μου, έτσι τουλάχιστον έδειχνε. Τον εξόρκισα να μην πει σε κανέναν τίποτα, παραζαλισμένος και ταραγμένος όπως ύστερα από μια δύσκολη επέμβαση που επέτυχε. Την άλλη μέρα, όλες οι παρέες του το γνώριζαν, και πρώτος, δεκτικός και φιλοπερίεργος ανάμεσα σ'αυτούς, ο Αντρέας Καραντώνης.

Ανοιχτά χαρτιά, Αστερίας, Αθήνα, 1974, σσ. 273-5

ΖΗΣΙΜΟΣ ΛΟΡΕΝΤΖΑΤΟΣ

Ο Σαραντάρης άρχισε να γράφει στίχους άμεσα, σώμα προς σώμα με όσα τον άγγιζαν, τονίζοντας «πως ο στίχος είναι το πιο σύντομο μέσον επικοινωνίας του εαυτού μας με τη σκέψη μας και με τη φαντασία μας, όπως η ευθεία είναι η πιο σύντομη γραμμή ανάμεσα σε δυό σημεία» Από το δοξάρι στο στόχο η ευθύγραμμη σαϊτιά του στίχου πραγματοποιούσε την «πιο σύντομη» αυτή «γραμμή», την πιο γρήγορη ένωση με το ποθούμενο ή το επιθυμητό. Ο Σαραντάρης αγάπησε από την αρχή τους στίχους και ανάμεσα στις αμέτρητες αποσπασματικές «ποιήσεις» του μέσα στα χειρόγραφα του και στα μικροσκοπικά εκείνα ποιήματα των πρώτων συλλογών (1933-1935) – που ο Παλαμάς καλοκάγαθα ονόμαζε «παϊδάκια» – μας άφησε τουλάχιστον ένα μεγάλο ποίημα, όπως ο «Θαλασσινός Βίος» (1940), και άλλα πολλά μηνύματα, τόνους ή μουσικές που φτάνουν από έναν «άλλο» (λέξη βασική στο Σαραντάρη) κόσμο, τον κόσμο του πνεύματος.

Διόσκουροι, Δόμος, Αθήνα 1997, σ. 20

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΟΥΡΕΛΟΣ

Το γεγονός ότι ο Σαραντάρης χρησιμοποιεί την ελληνική γλώσσα με ένα τρόπο δικό του που μας θυμίζει το Σολωμό, που γνώριζε καλύτερα τα ιταλικά από τα ελληνικά, προσθέτει μian ιδιαίτερη απόχρωση στα γραπτά του. Γιατί οι λέξεις κρατούν γι' αυτόν μια πρωτόγνωρη γοητεία, έχουν ένα ποιητικό βάρος δικό τους, που εμείς με την καθημερινή χρησιμοποίηση της γλώσσας έχουμε ξεχάσει. Θα μου μείνει αξέχαστη μια βραδιά γύρω στο 1935 που ο Σαραντάρης με συνόδευσε σπίτι μου. Βρήκε επάνω στο τραπέζι μου ένα τόμο με ποιήματα του Ρεμπώ. Τον άνοιξε σε μια ορισμένη σελίδα για να διαβάσει ένα ποίημα που τον συγκινούσε ιδιαίτερα. Παρ' όλο που το διάβασε με κακή γαλλική προφορά κατόρθωσε να δίνει ένα τέτοιο βάρος στους ήχους των λέξεων, να μεταδίδει τόσο ουσιαστικά τη μαγεία τους, που νόμιζα πως ανακάλυπτα το Ρεμπώ για πρώτη φορά. Μια ανάλογη γοητεία, διαφορετική βέβαια βρίσκω και στο δικό του λόγο. Η ελληνική γλώσσα μεταδίδει μian άλλη αίσθηση, αποκτά μian άλλη απόχρωση τόσο μέσα από τα ποιήματά του όσο και μέσα από τα πεζά του. Λειτουργεί μ' ένα τρόπο που μαζί εξαφανιάζει και αφοπλίζει.

Γι' αυτό νομίζω ότι ο Σαραντάρης αποτελεί μέσα στα Νεοελληνικά Γράμματα μian μοναδική και ανεπανάληπτη περίπτωση. Μια περίπτωση ανάλογη με του Καβάφη. Μόνο που ο αλεξανδρινός ποιητής έχει πίσω από την εμπριθείά του όλο το βάρος της ελληνιστικής εποχής, που του επιτρέπει να δώσει ένα ιδίτυπο τόνο στον ποιητικό στοχασμό του. Δεν είναι γιατί ο στοχασμός του είναι βαθύς. Κανείς ποιητικός στοχασμός δεν προχωρεί πολύ σε φιλοσοφικό βάθος, μα γιατί ο τρόπος με τον οποίο εκφράζεται ο στοχασμός αυτός βρίσκει μia πολύπλευρη απήχηση μέσα μας, παίρνει μia λυρική και βιωματική υπόσταση που δεν μπορεί να πάρει ο αυστηρός φιλοσοφικός στοχασμός. Νομίζω ότι κάτι ανάλογο αισθάνομαι όταν διαβάζω τα ποιήματα και τα δοκίμια του Σαραντάρη. Η αγνότητά τους, και η καθαριότητά τους με πείθουν. Δεν προσπαθώ να βρω μέσα σ' αυτά βαθειές φιλοσοφικές σκέψεις, μα γνήσια ποιητικά και στοχαστικά βιώματα.

Φιλοσοφικά και αισθητικά μελετήματα. Εισαγωγή,
Τερέζα Πεντζοπούλου-Βαλαλά. Ελληνική Εταιρεία Αισθητικής,
Αθήνα 1922. Σελ. 303-304

ΑΝΤΡΕΑΣ ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ

Ο Σαραντάρης είναι ένας από τους πρώτους νέους που συνειδητοποίησαν την ανάγκη μιας αλλαγής και μιας ανανέωσης του ποιητικού μας λόγου. Δίχως ν' ακολουθηί καμιά από τις καθιερωμένες νεωτεριστικές σχολές (λ.χ. τον υπερρεαλισμό) μας παρουσιάστηκε κιόλας από την αρχή οπαδός και εφαρμοστής των νέων ποιητικών μορφών, των μορφών δηλαδή της ελεύθερης στιχουργίας, της καταργημένης στίξης και της υπερλογικής έκφρασης. Στα 1933, όταν δηλαδή ο Σαραντάρης τύπωσε την πρώτη του συλλογή, στην ποίησή μας βασίλευε πέρα για πέρα σχεδόν, ο Καρυωτακισμός και η ακαδημαϊκή αποτίμηση της ποιητικής μας παράδοσης. Βέβαια, ο Γ. Σεφέρης είχε επιβληθεί με τη «Στροφή» του (1931) σαν ο εκπρόσωπος μιας «νέας ποίησης», όμως ακόμη δεν είχε δώσει το «Μυθιστόρημα» (1935) που μ' αυτό σημείωσε η σύγχρονη ποίησή μας την πιο αποφασιστική της στροφή. Ο Γιώργος Σαραντάρης, έχει λοιπόν ένα δικαίωμα να θεωρείται σαν ένας από τους προδρόμους του σύγχρονου ποιητικού μας λόγου!»

Αγγλοελληνική Επιθεώρηση, τ.5. 1946, σσ. 235-241

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

Μια καινούργια ποιητική σχολή γεννιέται – τουλάχιστον στην Ελλάδα – εγώ το προαισθάνθηκα από το πρώτο ποιητικό βιβλιάρειο του κ. Σαραντάρη. Ύστερ' από το Ρομαντισμό – που, κατά βάθος δεν ήταν παρά τέχνη: η δοκιμή κ' η γέυση ενός καινούργιου τόνου – κι από το Συμβολισμό, που ήταν, θαρρώ, προ πάντων η συμπίκνωση του Λυρισμού – εκείνοι οι στίχοι έμοιαζαν σαν πνοή του αέρα που δεν ξέρεις, αν καλά-καλά υπάρχει, κι από πού έρχεται ... Ερχόταν όσο το δυνατό αντίθετα από την τέχνη: από τη φυσική ιστορία της ψυχής που προσπαθούσε να μιλήσει την αληθινή της γλώσσα. Από την ελικρίνεια' την ελευθερία' και – τι απίστευτο! – την αισιοδοξία.

ΝΙΚΟΣ ΓΑΒΡΙΗΛ ΠΕΝΤΖΙΚΗΣ

Με ρωτάτε γιατί δεν τον πήρανε στα σοβαρά ενόσω ζούσε, γιατί έμεινε άγνωστος τόσο καιρό – Ήταν φυσικό. Θα σας εξηγήσω:

Στην Ελλάδα ακόμα και σήμερα επειδή είμαστε άμεσα συναισθηματικοί καταλαβαίνουμε την ομορφιά όταν εμφανίζεται ως ομορφιά, τη δύναμη όταν παρουσιάζεται ως δύναμη. Δεν μπορούμε να δούμε την αδυναμία ως δύναμη.

Τα παιδιά κοροϊδεύουν τους ζητιάνους και τους ανάπηρους.

Ό,τι είναι ιερότερο στον άνθρωπο – τη στέρση – το κοροϊδεύουμε. Είναι ανθρώπινο.

Κι ο Σαραντάρης είχε στέρση. Δεν ήταν όμορφος, είχε μεγάλο μέτωπο, στρόγγυλα μάτια, που μεγαλώναν πιο πολύ με τα γυαλιά. Η αναλογία του κεφαλιού του με το σώμα του ήταν αναλογία κεφαλής βρέφους με το σώμα κι όχι ανδρός. Και τα παιδιά είναι σοφότερα από τους μεγάλους. Αυτό όμως δεν εμποδίζει τους μεγάλους να τα δέρνουν – Αυτό μας δείχνει ολόκληρον τον Σαραντάρη.

Πώς να τον σεβαστούν οι ζωϊκοί; Αυτός ήταν ένας νηστικός άνθρωπος που όμως με την έντασή του την εσωτερική ζει πότερο απ' τον χορτασμένο. Η δίψα του είναι πιο ξεδίψασμα απ' το νερό της βρύσης.

Το έργο του βγήκε απ' τον πόνο κι απ' την στέρση.

Μα στην Ελλάδα πιστεύουμε ότι πρέπει να ζούμε άμεσα. Δεν θέλουμε να γίνουμε καλόγηροι. Έτσι όμως δεν ζούμε αληθινά καμιά μας στιγμή. Διότι η αληθινή ζωή απαιτεί και την ήττα. Θέλουμε να 'μαστε πάντα δυνατοί. Και το μόνο που καταφέρνουμε είναι ν' ασχημονούμε μετά πολυτελείας.

Κι εκείνον που δεν μας ακολουθεί, εκείνον που τολμάει να διαφέρει, τον περιφρονούμε. Μα αν είναι ο άνθρωπος μ' εσωτερική αξία, είναι φυσικό χρέος μας να τον περιφρονήσομε. Άστον να τυραννιστεί, για να πονέσει και να φτιάξει έργο που θα μείνει. Κυρίως όταν έχει την αξία και την πλούσια παράδοση που κουβαλούσε μέσα του ο Σαραντάρης που έζησε και μεγάλωσε δυο μεριές της γης βαρειές από παράδοση: Την Κωνσταντινούπολη και την Ιταλία.

Κάθε Σεπτέμβρη μήνα ερχόταν στη Θεσσαλονίκη με κανένα καράβι της γραμμής. Ο γαμπρός του ήταν λιμενάρχης κι έτσι δεν πλήρωνε εισιτήριο. Την αγαπούσε τη Θεσσαλονίκη. Μπορούσε να ζήσει εδώ. Πηγαίναμε εκδρομές, ατέλειωτους παριπάτους στην παραλία, μιλάγαμε ασταμάτητα μέχρι το πρωί... Μα και πρόθυμος να συζητήσει και ν'

ακούσει. Κι εμείς δεν είχαμε κανέναν να μας πει αν το έργο μας είχε κάποια αξία. Κι ο Σαραντάρης δεν ήταν ένα οποιοδήποτε κοινό, ένας πρόχειρος κριτής. Κανείς δεν ήταν ικανός να μυριστεί την αξία ενός έργου όσο ο Σαραντάρης.

Ζητούσε ο ίδιος να του διαβάσουν. Εγώ του διάβαζα άρθρα εκείνος άκουγε. Με αλήθεια, κι ενδιαφέρον. Όταν ερχόταν η σειρά μου να τον ακούσω βαρυσόμουνα.

– Εγώ δεν μπορώ, του 'λεγα.

– Το ξέρω. Εσύ δε μ' ακούς.

Περ. Ταχυδρόμος, 22-5-1967

ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΜΕΛΗΣ

Η κριτική τοποθετεί το Σαραντάρη ανάμεσα στους 'Πρώτους' ως μια απόχρωση. Νομίζω πως ο 'Σαραντάρης' είναι πιο πολύ σαν ένας ξένος, ένας παρείσακτος εκεί, γιατί στέκει μόνος, μοναχικός, χωρίς σχέση επαφής με τους άλλους. Και αυτός είναι ίσως ο βαθύτερος λόγος, που όσο ζούσε, οι ίδιοι γύρω οι φίλοι έπαιζαν μαζί του όχι και τόσο ωραία παιχνίδια εις βάρος της παιδιατικής ευπιστίας του και του ανύποπτου. Θα μπορούσε κανείς να το εξηγήσει ψυχολογικά, σαν μια υποσυνείδητη έκφραση άπωσης ενάντια σ' έναν απόξενο και ανόμοιο, έναν άγνωστο, που όλοι τον κυνηγάν, επειδή ακριβώς είναι άγνωστος και ξένος.

Πραγματικά ο Σαραντάρης ήταν ένας ουράνιος ανάμεσα σε γήινους. Όλοι τους οι άλλοι ενδοκοσμικοί, με πλήρη άγνοια του χώρου του 'μεταφυσικού', ανύποπτοι σχεδόν για την ύπαρξη ενός τέτοιου κόσμου πέρα από τα όρια των αισθήσεων. Ο Σαραντάρης, αντίθετα, ένας μετεωρισμένος ολόκληρος στον άλλο χώρο. Οι άλλοι, τέλος, στραμμένοι προς την υλική σύσταση του γήινου τόπου κόσμου, ο Σαραντάρης στραμμένος επάνω, μέσα σε μια απογείωση.

(...)

Αν είναι κάποιος, με τον οποίο θα συγγένευε ο Σαραντάρης, αυτός είναι μονάχα ο Σολωμός. Αφήνω την παράξενη, αλήθεια, αναλογία, που κ' οι δύο τους έζησαν στην Ιταλία –ο Σαραντάρης γεννήθηκε εκεί– κ' έγιναν από μια βαθύτερη συνείδηση και αγάπη μαθητεύομενοι στην Νεοελληνική γλώσσα. Και οι δυο σφραγίζονται από τον έρωτα τ' ουρανού.

Τα μάτια δείχνουν έρωτα για τον απάνου κόσμο.

Και μαζί κι από τον έρωτα της γης και της γυναίκας.

(...)

Από άλλη γωνία όψεως η ποίηση του Σαραντάρη μοιάζει με μια οδυνηρή και χαρούμενη μαζί μαθητεία της ζωής. Ως να γεννήθηκε τώρα μόλις, άνοιξε τα μάτια και βλέπει, με άλλα μάτια, άμαθα, νήπια. Απ' εδώ αυτή η ένοχη αθωότητα – γιατί, σα να αισθάνεται κάποια ενοχή που του δόθηκε να βλέπει τα παράξενα πράγματα-θαύματα της γης, κι ωστόσο όχι μονάχα μάτια ενός παιδιού, που κοιτάζουν με περιέργεια και μαθαίνουν απ' την αρχή, μα συνάμα ενός όντος που ήρθε από κάπου, πέρα από τον φυσιολογικό κοινό άνθρωπο, νήπιο και μαζί ένας έμπειρος ενός άλλου κόσμου. Δεν ήρθε μονάχα εδώ για να μάθει και να πάρει από τη γη, μα για να την αλλάξει επίσης εν όψει μιας άλλης γνώσης, της γνώσης του αόρατου, περ' απ' τη ζωή και το θάνατο με το μαγικό ραβδί του ονείρου, που ρίχνει τη μεταμορφωτική του ενέργεια.

(Γ. Θέμελη, "Γιώργος Σαραντάρης", *Η νεώτερη ποίησή μας*, 1, Εκδόσεις Κωνσταντινίδη, Θεσ/νίκη 1978, σ. 80-86)

Μ. Γ. ΜΕΡΑΚΛΗΣ

1

Ο Σολωμός και ο Σαραντάρης αποτελούν δύο σχεδόν μοναδικές περιπτώσεις υπαρξιακής, πνευματικής ποίησης, η οποία αφενός δεν έχει διόλου απαρνηθεί τη βαθύτερη λυρική έκφρασή της και αφετέρου συνυφαίνει τα κατά κανόνα επώδυνα προσωπικά βιώματα με επώδυνα βιώματα της ομάδας.

2

Πιστεύω πια τώρα, ότι ο Κάλβος είναι η ενδιάμεση «φάση», ανάμεσα στο Σολωμό και το Σαραντάρη, συγκεκριασμού υποκειμενικότητας και συλλογικότητας. Θέλω να φαντάζομαι, ότι ο Σαραντάρης θ' απήγγελλε συγκλονισμένους στίχους του Κάλβου, όπως οι επόμενοι:

Ως απ' ένα βουνόν

Ο αετός εις άλλο

πετάει, κι εγώ τα δύσκολα
κρημνά της αρετής
ούτω επιβαίνω.

3

Παρόλη την ασφυκτική μοναξιά του, και παρόλη την απίθανη και ξενίζουσα αθωότητα, σχεδόν αγιότητά του, που τον καθιστούσε ένα κλειστό (πιο σωστά: αποκλεισμένο) άτομο, στο βάθος πίστευε στην *κοινωνική αποστολή της ποίησης και του προσώπου του ως ποιητή*. Τα κοινωνικά στοιχεία αναβλύζουν από το έργο του διαρκώς. Ο αναγνώστης μπορεί να διαπιστώσει πως το πρόβλημα των *ανθρώπων*, όχι το δικό του προσωπικό πρόβλημα, βρίσκεται στο κέντρο της συνείδησής του. Γι' αυτό και κατά κανόνα δεν λέει εγώ· λέει εμείς. Πίστευε πως η τύχη του κρίνεται και θα κριθεί μαζί με τις τύχες των άλλων, γιατί στα βάθη της ύπαρξης και των άλλων κρύβεται η αγάπη, η δυνατότητα της αγάπης. Σ' αυτή την φύσει αγαθή ύπαρξη των ανθρώπων θεμελιώνει την αισιοδοξία του, η οποία αντιπάλευε την απαισιοδοξία του. Έγραψε: «Όταν μετανιώνουν οι άνθρωποι, θα είναι αργά; Όχι, δεν θα είναι αργά για να φορέσουμε την αλήθεια και να ζήσουμε ξανά αρχίζοντας από την παιδική μας ηλικία. Αρκεί να μην έχουμε ξεχάσει, πού την κρύψαμε. Αν συμβεί κάτι τέτοιο, τότε δε χωράει ντροπή. Θα παρακαλέσουμε τα παιδιά να μας οδηγήσουν απ' το χέρι. Σωτηρία υπάρχει πάντοτε!».

Αυτή η πονεμένη αισιοδοξία του του υπαγόρευσε και το ακόλουθο ποίημα:

Άνθρωποι, που δεν ήξεραν να τραγουδάνε
άλλαξαν ζωή και ήρθαν κοντά μας,

Κάναμε ειρήνη και τώρα περπατάμε όλοι μαζί
στην άκρη μιας λίμνης

Δεν μιλάει κανείς, όλοι σωπαίνουν
κι εύχονται να μην πεθάνει ο ήλιος

Σταμάτησαν οι φωνές μας
σα να βρεθήκαμε κάποτε μπροστά σε μαγικό ποτάμι.

Αλλά από αυτή τη νίκη της αισιοδοξίας δεν χαρακτηρίζεται η παραίτηση που δίνει ο ποιητής στον εαυτό του, στο ποίημα «Τραγουδίστρα».

Σ.Λ. ΣΚΑΡΤΣΗΣ

Ο Σαραντάρης είναι μέγεθος αναγκαίο και κριτήριο σημαντικό, και για τα ανθρώπινα-πνευματικά μας ήθη και για τις ποιητικές μας αξίες, τουλάχιστον τις πιο κοντινές μας χρονικά. Η σύνδεσή του με τον Κάλβο, στον οποίο ο ίδιος ρητά αναφέρεται, και το Σολωμό από σοβαρούς μελετητές, δεν είναι τυχαία. Ο Σαραντάρης σου δίνει αμέσως την αίσθηση πηγαίας πρωτοτυπίας, αυθόρμητης γραφής, όχι επηρεασμένης στην ουσία της, νομίζω προσωπικά, από Ιταλούς ή Γάλλους ποιητές. Τα ποιήματά του γράφονταν συνεχώς, κάποιες μέρες μαζεμένα, γιατί ο Σαραντάρης έγραφε όπως ζούσε. Δεν έπλαθε σαν σπουδασμένος χρυσικός ποιητικά κοσμήματα ακολουθώντας συφερτικές αισθητικές αρχές. Επειδή, ας μου επιτραπεί να πω, αυτός ο τρόπος μου είναι οικείος, μπορώ εύκολα να καταλάβω τη λειτουργία του. Η ποίηση του Σαραντάρη είναι μια γραπτή αναπαραγωγή πηγαίας, απαντητικής στα πράγματα ενδιάθετης γλώσσας, ολότελα προσωπικής, μιας προφορικής μοναχικής αστικής γλώσσας, και σ' αυτό το τελευταίο διαφέρει από το Σολωμό, που η γλώσσα του αντλείται από τη λαϊκή λαλιά. Η ποιητική γλώσσα του Σαραντάρη αναδύεται από τον προσωπικό του στοχασμό μ' ένα τρόπο αυθόρμητα προφορικό αλλά καθοριστικά προσωπικό. Πολλά ποιήματά του είναι απλές καταγραφές σκέψεων, άλλα πάνε από τις στοχαστικές φράσεις σε πλήρεις στίχους και άλλα βγαίνουν έτοιμη ποίηση – και όλα αυτά αδιαίρετα, από την ίδια ρίζα. Είναι μια γλώσσα ζωής γραμμένη, γραπτή, από μια γλωσσική κράση ανεξάντλητη και αγρυπνούσα, που «δεν κοιμάται ποτέ», αλλά η φύση της μοιάζει να υπερβαίνει τη μετάβαση από τη στοχαστική αυτοσυγκέντρωση στην άρθρωση, μεταβάλλοντας τη σκέψη σε ενδιάθετο λόγο και από κει σε ποιητική γλώσσα, και λειτουργώντας συνειδητά όσο ασυνείδητα ελαύνεται από μια βαθιά αλλά διάφανη αυτοσυναίσθηση, υπαρξιακή όσο εκφραστική. Τα ποιήματα του Σαραντάρη είναι γλωσσικές χειρονομίες, που εκδηλώνονται υπό την αυτονόητη βεβαιότητα, ότι ο άνθρωπος μιλώντας *ποιεί*, πως η ποίηση είναι ό,τι έχει τελικά να κάνει ο άνθρωπος μια και ζει. Έτσι, έχουμε την αίσθηση του πρωτογενούς και ποικίλου, του πηγαιού και ανεξάντλητου, της άμεσης θέασης, συν-θέασης, του απόλυτου. Αυτή η αίσθηση ολοκληρώνεται όταν τα ποιήματά του απαγγέρονται τείνοντας προς συνάντησή του και επιστρέφοντας στην πηγή τους, και έτσι ανάγνωση και ακρόαση συναιρούν τους γλωσσικούς παράγοντες, ώστε να

αναδύεται ένα ποιητικό πρόσωπο που *ακούγεται*, και *πραγματώνεται* η γλώσσα κατά τη φύση και το λόγο ύπαρξής της. Και ο Σαραντάρης πια μας μιλάει μ' ολόκληρη τη ζωή του αφημένη μέσα στην ποίησή του. Αυτή είναι η δύναμή του. Είναι παρών, μοναχικός αλλά και οικείος, συμπαθής και φευγαλέος. Ό,τι έχει και είναι, το λέει. Όμως εδώ, νομίζω, μπορεί να γίνει μια παρατήρηση βασικής σημασίας. Αυτή η ανεξάντλητη, η γνήσια ποιητική φωνή μοιάζει *στατική* στον οικείο της χώρο, φαίνεται να *αυτοαναγνωρίζεται*, σα να λέει *πρωτότυπα αλλά τα ίδια πάντα οικεία πράγματα*, και όχι επειδή είναι φτασμένη στο απόλυτο της έκφρασης, αλλά γιατί πραγματώνεται κατά την τάση προς αυτό, και αυτού του είδους η πραγμάτωση την κάνει αυτοβεβαιωμένη, της δίνει τη γλωσσική της υπόσταση. Είναι κι αυτός ένας ορισμός της ποίησης –ή έτσι το νιώθω προσωπικά.

Ο Σαραντάρης λοιπόν είναι μια ξεχωριστή ποιητική φωνή, ένα ανάστημα αλλιώτικο, ποιητής πρώτης τάξης, που θυμίζει τις μεγάλες μας ποιητικές μορφές. Επειδή δεν είναι η ώρα για συγκρίσεις, δεν τις επιχειρώ, θέλω όμως να πω ότι δε βλέπω το Σαραντάρη του ύψους του Σολωμού και του Κάλβου, αυτής της απλότητας και καθαρότητας. Όλοι όμως, νομίζω, θα συμφωνήσουμε πως ο Σαραντάρης δεν είναι καθόλου ό,τι μοιάζει να του έχει επιβάλει η μεγάλη αγνόσή του. Και, από αυτή την άποψη, με την ευκαιρία της θεώρησης της μορφής, οι πιο αναγκαίες συγκρίσεις, εκτιμήσεις, και μια πιο αποφασιστική συμπεριφορά είναι φυσικές και πρέπει, νομίζω, να γίνουν και να φτάσουν στην αναθεώρηση, ρητή και αποφασιστική, των ποιητικών μας πραγμάτων, και, αν όχι σε ολόκληρη την έκταση της νεοελληνικής ποίησης, σ' όλες τις περιοχές της τον περασμένο αιώνα, και προπαντός επανατοποθετώντας την περίφημη γενιά του '30, δηλαδή τους σταθερά προβαλλόμενους από τέτοια τυπικά χρονολογικά σχήματα, και οπωσδήποτε να βάλουν το μαχαίρι στο κόκαλο τη μελέτης της ποίησής μας από τη Μεταπολίτευση και δώθε.

Απόσπασμα από παρουσίαση του βιβλίου του Μ.Γ. Μερακλή
Γιατί τον είχαμε λησμονήσει, Τυπωθήτω, Αθήνα 2003

ΤΑΚΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ

[ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΑΡΑΝΤΑΡΗΣ]

Μολονότι πνιγμένος από ένα πλήθος υποχρεώσεων θα το δω με χαρά να ανταποκριθώ στην πρόσκλησή σας να συμμετάσχω στο αφιέρωμα που ετοιμάζετε τιμώντας τη μνήμη του έξοχου και αλψιμόνητου ποιητή Γιώργου Σαραντάρη και να σας συγχαρώ για την ωραία αυτή πρωτοβουλία σας.

Η γήϊνη διαμονή του Γ. Σαραντάρη δεν ήταν παρά ένα ταξίδι μέσα στο χώρο της μουσικής και μία συνεχής προετοιμασία για το θάνατο που τον εννοούσε σαν «ένα αιώνιο ξύπνημα». Είχε ένα σπάνιο προσόν που ελάχιστοι ποιητές διαθέτουν: ν' αγγίζει ορισμένα ποιητικά και μεταφυσικά προβλήματα υψίστης σημασίας. Ένα απ' αυτά είναι και το πρόβλημα της ανεπάρκειας του λόγου να εκφράσει όσα έχει να πει η ψυχή. Ο λόγος είναι από τη φύση του ξεπερασμένος, ανίκανος να εκφράσει το ανέκφραστο. Αντίθετα η μουσική, «γλώσσα των αγγέλων», γλώσσα υπέρτατη όπου συγκλίνουν όλες οι άλλες» διαρρηγνύει τα γήϊνα πλαίσια, το εγώ μέχρι το άπειρο, μας λυτρώνει από τη φυλακή και την εξορία μας μέσα στο χρόνο, συνεργεί να δραπετεύσουμε από τους «τέσσερους τοίχους του πραγματικού», μας εξασφαλίζει μια μέθεξη στην αιωνιότητα. Θυμούμαι πόση απελπιστική νοσταλγία εύρισκε συμπυκνωμένη σ' αυτούς τους στίχους του Ρεμπώ: «Elle est retrouvée, quoi? L'éternité – C'est la mer mellee au soleil», αλλά και πόση ελπίδα, πόση δίψα αιωνιότητας, πόσες υποσχέσεις επιστροφής «Ένα πολύ μακρινό παρελθόν, που είναι ταυτόχρονα η παιδική μας ηλικία και μια παραδεισιακή εποχή. Ήταν λοιπόν πολύ φυσικό να χειρίζεται το λόγο μουσικά, να εμπιστεύονταν σε μία ποίηση άμεση και αυθόρμητη, φανατικά αντιρρητορική και ελλειπτική, που θα αρκούσαν σε ορισμένους επιδέξιους υπαινιγμούς, σε μία ποίηση «της ψυχής για την ψυχή».

Ο Σαραντάρης ήξερε ν' αναγκάζει την ποίηση σε μερικούς φευγαλέους μουσικούς ατμούς, «όπου και αν πηγαίνουμε μας υποδέχεται η μουσική, αλλά δεν είμαστε, δε γινήκαμε ακόμα όνειρα και συνεπώς απορούμε»... Και δε μπορώ τώρα να μην εξομολογηθώ πόσο η προσφιλής και σιωπηλή θύμηση του Σαραντάρη συγχέεται πάντα μέσα μου με τη σαγήνη του Γκιγιώμ Απολλιναίρ. Να 'ναι, άραγε, το μαγικό φίλτρο που έχει εισχωρήσει στις φλέβες μου φτάνοντας ως τις μουσικές ρίζες της

«Ο Σαραντάρης ένοιωθε την ποίηση σα μια πράξη αυθόρμητη της ζωής, ανάγκη του ανθρώπου να υπάρξει, τόσο απαραίτητη όσο και το καθημερινό του ψωμί.»

υπαρξής μου, όταν τις μεταμεσονύχτιες ώρες σε μοναχικούς περιπάτους μας στάλαζε από τους μεθυστικούς στίχους των «Αλκοόλ» και των «Καλλιγκράμ», που απαγγέλαμε μαζί και με κατέχει ολόκληρο και συνεχίζει ακόμα να εκτρέφει μια αυταπάτη ή μήπως πραγματικά, όπως πιστεύω, μια εκλεκτική συγγένεια συνδέει αυτούς τους δύο ποιητές;

Ο Σαραντάρης ένοιωθε την ποίηση σα μια πράξη αυθόρμητη της ζωής, ανάγκη του ανθρώπου να υπάρξει, τόσο απαραίτητη όσο και το καθημερινό του ψωμί. «Παιδί πιο λαίμαργο από ουρανό παρά από καρπούς και από κρασί», όπως στη φιλοσοφία του έτσι και στην ποίησή του αγωνίζονταν με επιμονή να επιβεβαιώσει με όλη του τη ζωή την αλήθεια του χριστιανικού λόγου, πως ο άνθρωπος είναι πρώτα απ' όλα ένα πνευματικό όν.

Πέρασε από τούτη τη γη σαν υπονοβάτης, ολόκληρος ο βίος του ήταν μία συνεχής απόσταση από την ύλη, έτσι που και αυτή ακόμα η ενσώματη παρουσία του ήταν από την έξαρση του πνευματικού και την κλίση προς την υπέρβαση, μάλλον μία πρόσκληση προς την απουσία. Έλεγε: «με τον ύπνο μας γράφουμε τραγούδια, που δεν διαβάζουμε παρά σε όσους δεν έχουν αυτιά» εισάγοντάς μας σ' αυτή την άρρητη κατάσταση που ονομάζουμε ύπνο και που δεν είναι παρά η απαγορευμένη περιοχή του θαυμαστού.

Όμως το κυριότερο θέμα της ποίησης του Σαραντάρη είναι, νομίζω, το θέμα της παιδικής αθωότητας που συνυφαίνεται με τις μνήμες ενός χαμένου παραδείσου. Σπάνια μπορεί ν' ακούσουμε μία τόσο αυθόρμητη, τόσο γυμνή και διάφανη ποίηση. Ο ποιητής μας δείχνει τα πράγματα σα να ήταν στην πρώτη μέρα της δημιουργίας, σαν παιδί ζει μέσα σ' ένα αιώνιο παρόν, μέσα στην καθαρή διάρκεια, μέσα στον «χρόνο που ξαναβρέθηκε»,

μας πείθει ότι ο αισθητός κόσμος που μας αποκαλύπτει δεν έχει αξία παρά μονάχα γιατί είναι σημαδεμένος από τα δρομολόγια της καρδιάς, μονάχα γιατί έχει μεταμορφωθεί από την εισβολή του ονείρου. Η ποίησή του είναι η νοσταλγία μιας «άλλης χώρας» που δε χάθηκε γιατί βρίσκεται πάντοτε άθικτη στη διάθεσή μας, αρκεί να μάθουμε «τη γονιμότητα του ματιού», αρκεί να μάθουμε να κλείνουμε τα μάτια μας για να μπορούμε έπειτα ανοίγοντάς τα ν' ανακαλύπτουμε έναν καινούργιο κόσμο. Ο Γ. Σαραντάρης στάθηκε σ' όλη του τη ζωή ένα μεγάλο παιδί, αυτό ήταν το σπουδαιότερό του χάρισμα, και πέρασε τόσο ανάλαφρα στην άλλη όχθη που μόλις το αντιληφθήκαμε. Κι όμως το είχε σχεδόν προφητεύσει. «Έφυγε η ζωή μας ή έφυγαν πουλιά απ' την παλάμη του θεού;».

Νομίζω πως δε χρειάζεται να προσθέσω τίποτα περισσότερο.

Ο ΟΥΡΑΝΟΣ ΥΠΑΡΧΕΙ ΤΟ ΞΕΡΩ

Στη μνήμη του Γιώργου Σαραντάρη

Ο ουρανός υπάρχει το ξέρω
Υπάρχουν ακόμα οι πέτρες δίχως φωνή
Τα βράχια τα γυμνά για τους απλούς ανθρώπους
Όπου θα μπορούσε να φυτρώσει ένα θαυμάσιο λουλούδι
Πού θα' ταν η ίδια η αθωότητα
Υπάρχει τέλος η φωτιά
Η δυνατή φωτιά που εξαγνίζει.

ΟΛΥΜΠΙΑ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ

ΣΤΗ ΘΑΛΑΣΣΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΜΑΡΙΝΑΣ, ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ, Μ' ΕΝΑΝ ΠΟΙΗΤΗ

Θάθελα να τον συναντήσω μπροστά στη θάλασσα του δειλινού σήμερα πούν' φθινόπωρο και η συκιά τρεμοφέρει τα τελευταία φύλλα της ανάμεσα στο πρασινόγκριζο νερό που ήρεμα ξεσπάει στα βότσαλα και το παράθυρό μου. Ήρεμα να κατέβω την πέτρινη σκάλα του παλιού μου πέτρινου σπιτιού και να τον συναντήσω. Να φορώ το φόρεμα το μακρύ, αυτό που φορώ όταν γράφω, και να σταθώ μπροστά στη θάλασσα να περιμένω.

Θαρχόταν διάφανος από μακριά με μόνο τα δύο μάτια ολοζώντανα, έτσι όπως ήταν όταν ζούσε. Τ' όνομά του πια, Γιώργος Σαραντάρης, θάχει γίνει μια αύρα στα δώματα της μνήμης, όμως εκείνος θάταν εκεί όποια στιγμή. Θα κοίταζε τη θάλασσα που αγάπησε και πριν, κι εγώ, τρεμάμενη από στοργή και θαυμασμό, θα του μιλούσα.

«Ήθελα νάρθεις να σου πω “ευχαριστώ”. Αν μπορώ να κοιτώ τη θάλασσα όπως την κοιτώ, αν μπορώ να υψώνω τα μάτια και να ταξι-δεύω ευτυχισμένα, ελευθερωμένα στον ουρανό, αν η πεταλούδα που

έχασε το ένα της φτερό και σέρνεται στον κήπο μου έχει πιο σημασία από τα “τα νέα της ημέρας”, αν ψάχνω να κοιτάξω στα μάτια τα πουλιά όταν περνούν και ο άνεμος περνάει με μια φωνή βαθιά, αν νιώθω το γυναικείο μου κορμί όλο νόημα, αν η πατρίδα μου η Ελλάδα έγινε ξαφνικά η απάντηση στο κύπημά μας έτσι που χρόνια ζούσαμε χωρίς να τη βλέπομε κι αν ο άνθρωπος υπώθηκε για μένα ψηλά, πολύ ψηλά, στον τρίτο θρόνο πλάι στη Φύση και το Θεό, το οφείλω σε σένα. Ήτανε το δικό σου “ευχαριστώ” τα τριάντα χρόνια που έφαχνα και σ’ εύρισκα μεσ’ στα ποιήματα που μας άφησες φεύγοντας, μεσ’ στις κουβέντες τις αληθινές εκείνων που σε γνώρισαν, μεσ’ στη γερή φιλοσοφία που μας χάρισες κτισμένη γύρω απ’ την “Παρουσία του Ανθρώπου”».

“Ο άνθρωπος είναι ο σκοπός μου, η πουχία μου... “ομολογείς σ’ ένα σου ποίημα”. Αυτός ο άνθρωπος που μεσ’ στην τρέλλα του 20ου αιώνα έσβησε τον άνθρωπο και πρέπει να τον ξαναζωντανέψει”.

Έτσι θα του μιλούσα
Κι η θάλασσα δεν θα έλειπε
Καθόλου δεν θα έλειπε

Λέρος δειλινό
Πέρα από το χρόνο

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΩΣΤΑΒΑΡΑ

Η ΠΟΛΥΣΧΙΔΗΣ ΔΥΣΚΟΛΙΑ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΑΡΑΝΤΑΡΗ

Πολύ έγκαιρα -συγκεκριμένα από το 1933- και αμέσως μετά την πρώτη ποιητική συλλογή του Γιώργου Σαραντάρη (*Αγάπες του χρόνου*), οι σύγχρονοι κριτικοί –ιδίως ο Τέλλος Αγρας- ενώ πρόσεξαν ιδιαίτερα τον 25χρονο ποιητή, δεν παρέλειψαν να επισημάνουν την έλλειψη λογικού ειρμού και τα συνεπακόλουθα νοηματικά χάσματα στην πρόσληψη των στίχων του. Βλέπουμε λοιπόν να περιρρέουν σχετικά φράσεις όπως, «θέματα σκοτεινά κι ανεξήγητα », «σκοτεινή γλώσσα », «εικόνες απεριόριστες, απροσδιόριστες, απολύτως ασύλληπτες», «ακυρολεξίες», κ.α. (Περ. *Ρυθμός* τεύχος 9 –1934) Ακόμη και αργότερα ο Γιώργος Θέμελης, που ολοφάνερα αγαπάει την ποίηση του Γ. Σαραντάρη, δεν παραλείπει με την διεισδυτική ματιά του, να κάνει οξείες παρατηρήσεις για «την θολή εικόνα », «την ασάφεια» ή και σε κάποια σημεία αναφέρεται «στην ασυναρτησία» των στίχων. Έτσι αποτυπώνεται η αμηχανία στην ανάγνωση και η εγγενής δυσκολία που διέπει αυτή την ποίηση, παρά την γοητεία που ασκούσε σε δημιουργούς, κριτικούς και στους όποιους αναγνώστες. Αυτήν ακριβώς την υφή της ιδιόρρυθμης αναγνωστικής δυσκολίας, θα προσεγγίσουμε στη συνέχεια, όσο μας επιτρέπει ο χώρος, ερευνώντας όσο το δυνατόν τις αιτιάσεις, που επέφεραν το συγκεκριμένο αυτό αισθητικό αποτέλεσμα, προκαλώντας ανάμεικτα και ανάλογα σχόλια. Όμως δεν είναι ποτέ δυνατόν να καταλήξει κανείς σε επιμερισμό ακριβείας ως προς τους γενεσιουργούς λόγους, αφού το αμάλγαμα από το οποίο προκύπτει η ποίηση, θα μένει πάντα μυστικό και απρόσιτο.

Η ΕΛΛΕΙΨΗ ΛΟΓΙΚΗΣ ΣΥΝΟΧΗΣ ΚΑΙ Η ΥΨΗ ΤΗΣ ΔΥΣΚΟΛΙΑΣ.

Αλλά πως προκύπτει αυτό το ιδιόρρυθμο ποιητικό μείγμα, γοητείας και παρατεταμένης λογικής αρρυθμίας στο έργο του Γ. Σαραντάρη; Κατ' αρχήν παρατηρούμε ότι εντοπίζεται σε όλα τα ποιήματα –σε μικρότερο η μεγαλύτερο βαθμό– ανεξαρτήτως της χρονικής περιόδου που γράφτηκαν. Ασφαλώς και έχει νεοελληνική ρίζα, αυτή η χαρακτηριστική ανοικτή διάχυσή του νοήματος, που ακόμη και

σήμερα γίνεται αισθητή στον αναγνώστη. Θα παρατηρήσουμε όμως ότι το είδος της δυσκολίας προσιδιάζει στη φύση της ποίησης, βρίσκεται εντός της, μέσα στα όρια της προσληπτικότητάς της. Είναι στην δικαιοδοσία της ποιητικής γλώσσας, να κάνει χρήση υπερβατικών ελευθεριών, ακόμη και αυθαιρεσιών, οι οποίες την κατάλληλη χρονική στιγμή γίνονται αποδεκτές.

Πολλές από τις εκφραστικές καινοτομίες του Γ. Σαραντάρη, οφείλονται στη συμπόρευση με αισθητικά ρεύματα, όπως ο ύστερος ρομαντισμός, ο υπερρεαλισμός και κυρίως ο συμβολισμός, καλύπτοντας ουσιώδη σημεία όπως, α) Η υπονόμηση του νοήματος, β) Ο τρόπος που ο ποιητικός λόγος διανοίγεται προς την αοριστία και στην ασάφεια γ) Ο χαρακτηριστικός ηχορυθμιστικός μουσικός τόνος δ) Η *α ν ε - ξ α ρ τ η σ ί α* της λέξης και η συνακόλουθη πολυσημία της, που υπονομεύει ευθέως τη νοηματική ακολουθία. Η λεπτή αχλύ, το μαγνάδι με το οποίο ο συμβολισμός καλύπτει και τροποποιεί τα όρια των λέξεων. Και εδώ πρέπει να σταθούμε ιδιαίτερα, επειδή η χρήση της λέξης (επίθετο, ουσιαστικό ή ρήμα) και οι συντακτικές και νοηματικές ανατροπές που επιφέρει, συνδέεται περισσότερο με το είδος της δυσκολίας που συναντάμε στην ποίηση του Σαραντάρη, διαμορφώνοντας δραστικά την γλώσσα του.

Ας διευκρινιστεί ότι δεν χρησιμοποιεί σπάνιες ή εξεζητημένες λέξεις, αλλά συνήθως λέξεις με αφηρημένη χροιά, ώστε και με τις ανάλογες εικόνες να μορφοποιούνται οι ρευστές *ι δ έ ε ς* που τη διατρέχουν. Υπάρχει λοιπόν, αν λάβουμε υπ' όψιν τα παραπάνω, η εντελώς αξιοσημείωτη ελευθέρωση της λέξης, στο βαθμό που εκβιάζεται από την *α π ρ ο σ δ ό κ η τ η* σύζευξή της με τα συμφραζόμενα της ποιητικής φράσης. Και εδώ συγκλίνουμε με τον Τζώρτζ Σταϊνερ, όταν στο εξαιρετικά διεισδυτικό δοκίμιό του «Περί δυσκολίας», κατονομάζει ως «απροσδόκητη» μία από τις τέσσερις ταξινομημένες δυσκολίες, συμπληρώνοντας ότι «η έτικετα της δυσκολίας, καλύπτει μια σημαντική ποικιλία υλικού και μεθόδων».

Ψαύοντας λοιπόν τη φύση της δυσκολίας στο έργο του Γ. Σαραντάρη, είναι αδύνατον να μην επισημάνουμε, ότι πέρα από θέσεις και συστατικά των παραπάνω θεωριών, μεγάλο ρόλο στην ποιητική του κατέχουν οι επιδράσεις που δέχτηκε άμεσα από δηλωμένες ποιητικές φωνές, όπως π.χ. του Ρεμπώ και βέβαια από τις πολλαπλά συγγενικές του μορφές του Σολωμού και ιδίως του Καβάφη. Υπάρχουν λεπτές και

«Το ανείπωτο, το οποίο όσο ασφυκτιά και εμποδίζεται, με τόσο περισσότερη δύναμη υπέρβασης φορτίζεται, στους άξιους ποιητές».

σημαντικές αντιστοιχίες που πιστοποιούν την εκλεκτική αυτή συγγένεια: 1) Είχαν σπουδάσει εκτός ελλαδικού χώρου με παιδεία αμιγώς ευρωπαϊκή. 2) Ήταν πολυσχιδείς διανοούμενοι, με έντονες φιλοσοφικές ανησυχίες, γεγονός καθοριστικό για την ποιητική τους εξέλιξη. 3) Ως εκ τούτου είχαν το προνόμιο να αντλούν στοιχεία κατ' ευθείαν από τα περιρρέοντα αισθητικά ρεύματα και όχι δευτερογενώς από τις ελληνικές τους πραγματώσεις. 4) Η μη εντελής γνώση της ελληνικής γλώσσας, για τον Καβάφη, αλλά κυρίως για τον Σολωμό, προφανώς αποτέλεσε ένα δημιουργικό προηγούμενο και σημαντικό πόλο έλξης για τον Σαραντάρη. Οι ποιητές αυτοί, κατά τρόπο παράξενο αλλά όχι ανεξήγητο, ευστοχούν ποιητικά την στιγμή ακριβώς που συναισθάνονται γλωσσικά ανεπαρκείς, τανύοντας όμως τά όρια του λόγου, ώστε να σημαυθεί το ανείπωτο, το οποίο όσο ασφυκτιά και εμποδίζεται, με τόσο περισσότερη δύναμη υπέρβασης φορτίζεται, στους άξιους ποιητές. 5) Λόγω αυτής της γλωσσικής ασυγχρονίας με τα συμβαίνοντα στον ευρύτερο ελλαδικό και ιδίως στον αθηναϊκό χώρο, δεν υπόκεινταν αμεσα στο καθεστώς των κρατουσών γλωσσικών και αισθητικών αγκυλώσεων. Και 6) η πολυσχιδής αυτή και γόνιμη επίδραση, σε συνδυασμό με τις ρητές ή άρρητες ζυμώσεις από τα προαναφεθέντα αισθητικά ρεύματα, συνετέλεσαν ώστε να αναπτυχθεί στην υφή της ποίησης του Σαραντάρη, ένα πλέγμα π α ρ α π ο μ π ώ ν, εξαιρετικά πλούσιο και πολύσημο και για τον ίδιο τον αναγνώστη, προσδίδοντας έναν εντελώς νέον δυναμισμό στο στίχο. Μήπως προς αυτή την κατεύθυνση δεν τείνει και το βαθύτερο αίτημα της ποίησης : στη διαρκή και πάντα χαμένη μάχη, να διανοιχθεί η λέξη, ωσπου να συναντήσει τη δυναμική της ευρύχωρη ακρίβεια .

Η ΠΑΡΑΛΛΗΛΙΑ ΤΗΣ ΔΥΣΚΟΛΙΑΣ,
ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΕ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ ΚΑΙ ΠΟΙΗΤΗ

Το ερώτημα για τη φύση της δυσκολίας, θα ήταν εύλογο να απευθυνθεί και προς τον ίδιο τον ποιητή: αν δηλαδή είχε την αίσθηση της παρεμβαλλόμενης αναγνωστικής δυσκολίας, καθώς έγραφε το ποίημα. Το γεγονός ότι καθ' όλη την χρονική έκταση της ποιητικής δραστηριότητας του Γ. Σαραντάρη εντοπίζεται η ίδια υφή δυσκολίας (δηλαδή η σχεδόν αυθαίρετη χρήση της γλώσσας, που επιτείνεται από τη σχετική άγνοιά της και νομιμοποιείται κατά κάποιον τρόπο, από την ανάγνωση συγγενών ποιητών) είναι ένδειξη ότι ο ποιητής προσδοκούσε αυτόν τον αναγνώστη, που θα κατανοούσε την ανάγκη της αυθαίρετης γλωσσικής δόμησης που επίμονα επιχειρούσε.

Όμως οι ίδιες οι περιρρέουσες συνθήκες που επιδρούσαν καθοριστικά πάνω στον δημιουργό επιδρούσαν και διαμόρφωναν εν μέρει ταυτόχρονα ένα έστω μικρό και υποψιασμένο, αλλά απολύτως ζωτικό αναγνωστικό κοινό, κορεσμένο από την κοινοτοπία και τη ρητορική της εποχής, διψώντας να προκύψει κάτι νέο. Έχουμε εύλογους λόγους να υποθέσουμε ότι, ο προωθημένος αναγνώστης της ποίησης του Γ. Σαραντάρη αποδεχόταν τις εκφραστικές του καινοτομίες, αν και θα του διέφευγαν επί μέρους στοιχεία, τα οποία τελικά δεν ήταν αποτρεπτικά της αναγνωστικής και συγκινησιακής προσέγγισης του ποιήματος. Αυτή είναι η πλευρά της δημιουργικής ανάγνωσης, την οποία κατά πολύ επιβάλλει το ίδιο το ποίημα, συγκροτώντας έτσι ένα νέο, εν προόδω ανοιχτό αναγνωστικό κοινό. Με αυτόν τον τρόπο, η δυσκολία δεν αποστρακίζεται, αλλά παραμένει ως ζητούμενο στο κέντρο της ποιητικότητας, χωρίς να χρεώνεται ο ποιητής ότι δεν έχει αίσθηση αναγνωστικής επάρκειας. Αντίθετα του αναγνωρίζεται το δικαίωμα σκοτεινότητας, ή σε κάποιο βαθμό ποιητικής ασάφειας, εφ' όσον βέβαια καταφέρει να συγκεράσει τα προωθημένα αιτήματα της εποχής του απαιτητικού αναγνώστη και τη δημιουργική ευστοχία. Άλλωστε από την εποχή του Διαφωτισμού, δεχόμαστε ότι μετέχουμε ενεργά ως αναγνώστες, σε μια διαδικασία αλληλοεπικάλυψης των επιμέρους στοιχείων ενός έργου, χωρίς να απαιτείται η αποσαφήνιση είτε η εξήγηση του όλου. Εξάλλου η ουσιαστικά καινοτόμος ποίηση αναδιευθετεί τά δεδομένα και τον νοηματικών ορίζοντα των λέξεων, ενώ παράλληλα εξαίπει την ηδονή της κατανόησης, ανεξαρτήτως βαθμού δυσκολίας, καταστέλλει τις απαι-

τίσεις λογικού ειρμού και καθοσιώνει τη στιγμή της ελευθέρωσης, δημιουργώντας εξ' αρχής νέα διερυμμένα πλαίσια, τείνοντας προς το άρρητο, αυτό ακριβώς που κινητοποιεί ο Γ.Σαραντάρης, απευθυνόμενος στις πλέον ριζοσπαστικές ιδιότητες της αναγνωστικής αντίληψης. Με την διευκρίνιση ότι η δυσκολία που συναντάμε στην ποίηση του Γ.Σαραντάρη δεν είναι η προγραμματισμένη βάση δυσκολίας του Μαλλαρμέ η ακόμη και του Έλιοτ. Την συναντάμε στον απρόβλεπτο συνδυασμό των λέξεων, που επιτρέπουν στο ποίημα να λειτουργεί «σε έναν ανοιχτό χώρο, συγκρούσεων, στιγμιαίων συγχωνεύσεων και αναφορών (Τζώρτζ Στάϊνερ – Περὶ δυσκολίας).

Εκείνο όμως το στοιχείο που προσδίδει τη μεγίστη δυνατή αναγνωστική γοητεία στο έργο του Γ.Σαραντάρη, οφείλεται στη δημιουργική τολμή και στο ποιητικό του ένστικτο, καθώς συνενώνει λέξεις χωρίς καμία βεβαιότητα για το νόημα που θα προκύψει και το οποίο ο αναγνώστης κατανοεί, χωρίς πολλές φορές να είναι σε θέση να το εκφράσει.

Τέλος ας λάβουμε υπ' όψιν, ότι κάθε βαθμός δυσκολίας στην τέχνη και ιδίως στην ποίηση, συμπορεύεται με την εμφανή ή μόλις καλυπτόμενη οδύνη για μια θεμελιώδη απώλεια.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠΥΡΙΟΥΝΗΣ

ΕΚ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ Γ. ΣΑΡΑΝΤΑΡΗ

Οι σημαντικοί ποιητές, και λογαριάζω ρητά και με προσωπικούς υπολογισμούς και λογαριασμό τον Γ. Σαραντάρη για σπουδαίο ποιητή σε αντίθεση με την – μέχρι πριν από λίγο – γραμμένη Ιστορία, ξεχωρίζουν όχι τόσο και μόνο για τη γλώσσα που χρησιμοποιούν όσο και για την γλώσσα που δεν χρησιμοποιούν. Έτσι, με το να λείπουν όργανα και εργαλεία, τα οποία είναι αυτονόητα στην τέχνη και αναγκαία από την θεωρία, δημιουργούν προσωπικό στυλ, που δεν συγχέεται με το στυλ που έχει επιβληθεί ως status από καιρό ή με τον τρόπο που ακολουθούν οι πολλοί – και ελάσσονες – ποιητές. Ταυτόχρονα αυτή η έλλογη μανιέρα του ελλειπτικού γλωσσικού οργάνου (όταν είναι προσωπικού χαρακτήρα, εγώ την καταλογίζω στα συν' και είναι προσωπικής υφής παρέκκλιση στον Σαραντάρη γιατί είναι έλλογη) δημιουργεί στις ευτυ-

χείς στιγμές υψηλότερου βαθμού θερμοκρασία, αισθητικό αποτέλεσμα και, γιατί όχι; – παλιομοδίτικα βεβαίως ομιλείν – αισθαντικότητα. Δεν εννοώ φυσικά ότι το ελλειπτικό γλωσσικό όργανο είναι και κουτσό. Φαίνεται ότι κάτι λείπει αλλά αυτή η έλλειψη αναπληρώνεται από άλλο, ίδιον και προσωποπαγές στοιχείο του ποιητή. Μαθηματικά, δηλαδή, ίσα βάρκα ίσα νερά. Έτσι επιτυγχάνεται και δημιουργείται το ζητούμενο: αρμονικόν όργανον.

«Αυστηρή και πλούσια ποίηση είναι σπάνιο φαινόμενο. (...) Ακόμη σπανιότερα εμφανίζεται η αυστηρή, πλούσια και μη αναφορική ποίηση».

Αυστηρή και πλούσια ποίηση είναι σπάνιο φαινόμενο· συνήθως εμφανίζεται ως αυστηρή και λιτή ή ως πλούσια και χαριτωμένη (το χαριτωμένη με την έννοια της χάριτος). Ακόμη σπανιότερα εμφανίζεται η αυστηρή, πλούσια και μη αναφορική ποίηση.

Με την εκτίμηση “αυστηρή ποίηση” εννοώ την έλλειψη:

1. σάτιρας
2. ειρωνείας
3. παρωδίας
4. και εν γένει την έλλειψη οποιουδήποτε πλάγιου ή υποδόριου στόχου, κ.λ.π.

Με τον χαρακτηρισμό “πλούσια” εννοώ την υπερχειλούς μορφής χρήση

ονομάτων ουσιαστικών και ρημάτων (μα πόσα να ’ναι επιτέλους αυτά· κι όμως είναι περισσότερα απ’ ό,τι το άθροισμά τους με τα επίθετα!) ώστε να εκτελούν επιπλέον χρέη και καθήκοντα στην δημιουργία του ποιήματος. Δηλαδή επιφορτίζονται – πράγματι αυτή είναι η κατάλληλη λέξη – και με άλλες λειτουργίες τις οποίες πρέπει να φέρουν εις πέρας. Αυτά προς το παρόν, άλλη φορά θα επανέλθω στο θέμα (πρόβλημα) αυτό.

Με τον όρο “μη αναφορική” εννοώ:

1. ότι δεν υπάρχει story,

«Τα αφηρημένα ονόματα ουσιαστικά εμφανίζονται με το ένδυμα του συγκεκριμένου».

2. ότι κι αν υπάρχει, τότε το story είναι αφηρημένο ήτοι φιλοσοφικής κατηγορίας,

3. ότι τα αφηρημένα ονόματα ουσιαστικά εμφανίζονται με το ένδυμα του συγκεκριμένου, γιατί ο φιλόσοφος γνωρίζει ότι στον τόπο της ποίησης ποιεί ποίημα, έχει, δηλαδή, συνείδηση πότε φιλοσοφεί και πότε είναι καλλιτέχνης (της ποίησης),

4. ότι τα συγκεκριμένα ονόματα ουσιαστικά εκτελούν και τα χρέη των αφηρημένων σε μεγάλη ποσοστιαία αναλογία (ο ποιητής μας είναι και φιλόσοφος),

5. ότι δεν υπάρχουν κύρια ονόματα ουσιαστικά.

6. ότι και αν υπάρχουν κύρια ονόματα ουσιαστικά τότε δεν “λένε” τίποτε, γιατί το βάρος πέφτει στο σημαϊνόμενο ή λειτουργούν με τον τρόπο που λειτουργούν, λόγου χάριν, στο χαϊκού ή στο τάνκα της ιαπωνικής ποίησης τα αντίστοιχα μέρη του λόγου της ιαπωνικής γλώσσας.

Πρέπει να σημειώσω ότι τα κύρια ονόματα ουσιαστικά που απαντούν στην ποίηση του Σαραντάρη είναι, περιοριστικώς αναφερόμενα, τα ακόλουθα: Μάρθα (19 φορές σε ένα ποίημα, εκ των οποίων η μία στην τιτλοφόρηση), Mauissant, Νάρκισσος (2 φορές σε διαφορετικά ποίηματα), Όλυμπος, Ρεμπώ (στον τίτλο, μάλλον αφιέρωση)· Κ.Π. Καβάφης, Κωνσταντινούπολη, Ρωξάνη, Αντώνιος, Αλεξάνδρεια (και τα 5 σε ένα ολιγόστιχο ποίημα, με το όνομα του αλεξανδρινού ποιητή τίτλο)· Κίρκεγκωρντ (3 φορές στο ίδιο ποίημα), Σελήνη, Νιόβη (τίτλος), Μάνς, Αυγερινός. Αυτή η μικρή έκταση αναφορικότητα ελαχιστοποιείται αν υπολογίσουμε τα εξής:

i. η μνεία των Μωσαπάν και Κίρκεγκωρντ συνοδεύεται από τις θέσεις των ιδίων,

ii. η αναφορά στους Ρεμπώ και Καβάφη είναι

αντίστοιχα αφιερωματική και αντιθετική, ώστε να αναδύεται εναργέστερα η σαραντάρια θέση,

iii. η προσφυγή στους Αντώνιο, Ρωξάνη, Πόλη, Αλεξάνδρεια, γίνεται για τις ανάγκες του ποιήματος,

με αποτέλεσμα από τα δεκαπέντε κύρια ονόματα ουσιαστικά να μένουν κατ' ουσίαν ένας μήνας, ένα βουνό, ένας πλανήτης κι ο πιο ωραίος έφηβος· και βέβαια δύο γυναίκες – έρωτας, δύο γυναίκες – όνειρο, οι ωραιότερες Μάρθα και Νιόβη (για την πρώτη ουδέν σχόλιον, για τη δεύτερη αμφισβητώ ότι πρόκειται για τη σύζυγο του Αμφίωνος, είναι καημός από την Ιθάκη ή την Τροία, περίξ της Πατνσιών και πιθανόν φίλη της Μάρθας), και να υποστηρίζουν ως εξαίρεση τον κανόνα που λέει

«δεν είναι απαραίτητα
τα κύρια ονόματα ουσιαστικά
στην τέχνη της ποιήσεως»

ΥΣΤΕΡΟΓΡΑΦΟ

Το μικρό αυτό κείμενο είναι παραγγελία μιας εσωτερικής φωνής για ένα τοκοφόρο χρέος, που πρέπει να εξοφλήσω, αν και δεν είμαι εγώ ο οφειλέτης· και μιας εξωτερικής φωνής του γλυκυτάτου, επίσης μη αναφορικού, ποιητή και διευθυντή του περιοδικού “Συμπόσιο”, κυρίου Σωκράτη Λ. Σκαρτοή. Παρακαλώ, λοιπόν, να πιστωθεί στην πρώτη δόση του δανείου και όχι ως εξόφληση του χρέους, γιατί αποτελεί μέρος του όλου δοκιμίου· το οποίο, προϊόντος του χρόνου, ήδη ετοιμάζω· γνωρίζοντας που θέτω αλλά και τιμώντας την υπογραφή μου στην ανάληψη υποχρεώσεως στο πλαίσιο μιας εκουσίας τριτεγγυήσεως.

Αλλωστε τίθεται κι ένα ζήτημα ευχαριστίας, ανεπαισθήτως θείας καθ' ομοίωσιν, κυρίως όμως μυστικής, γιατί προεχόντως

Ο ποιητής μ' έμαθε
Δεξιά ν' αφίνω τα υπόλοιπα
Ζερβά τα περιττά.

Οι ποιητές μας

ΤΑΚΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΓΙΑ ΕΝΑ ΦΕΡΕΤΡΟ

Για δυο μέτρα σάβανο
κι ένα ξύλινο φέρετρο
μούσκεψα το πουκάμισό μου
με πολλά δάκρυα.

Έρωτας κουφός
το σώμα μου σάπισε
κι ούτ' ο θεός μου
ποτέ δε μ' αγάπησε.

ΠΕΝΗΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ

Δε βρίσκω τόση ατιμία στην καρδιά μου
για να πλάσω ένα καινούργιο πρόσωπο.

Πενήντα χρόνια
κουβαλάω στο ταγάρι μου
το κομμένο κεφάλι του Προδρόμου.

Κι ακόμα δεν εβρήκα
ούτε μια σποριά χώμα
για να το φυτέψω.

Η περηφάνια μου
ακουμπάει το μέτωπό της
στους ανέμους.

ΡΟΥΛΑ ΚΑΚΛΑΜΑΝΑΚΗ

Η ΠΑΓΩΝΙΑ ΔΕΝ ΚΡΑΤΑΕΙ ΠΟΛΥ

Ζεσταίνουμε όπως-όπως τα δάκτυλά μας,
καθώς αγγίζουμε τις πατούσες των κρεμασμένων·
Όσοι να σπκωθούνε τα πεσμένα μέλη –
να αποκατασταθεί το πρόσωπο σε θέση νεκρού,
Μια ύστατη, αστραπιαία κίνηση μας προλαβαίνει.
Ο νέος χρυσός ή το πρόσχημα;
Η παγωνιά δεν κρατάει πολύ
Πλαστογραφούν τις μνήμες οι παλιές φωτογραφίες.

Αη Στράτης, καλοκαίρι 1984

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΤΣΑΓΑΝΗΣ

Δεν πρέπει νασαι ο θάνατος εσύ.
Η νύχτα κατεβαίνει απ' το Καλλίδρομο
κι η θλίψη γνέθει τα μαλλιά της νύχτας
στην απελπισία,
θάρθει δε θάρθει αυτό που περιμένεις·
κι εν τω μεταξύ
θάρχονται στη μνήμη
κάτι κλάμματα παιδιών
κάτι μέρες με φλεβίτη.
Δεν πρέπει νασαι ο θάνατος εσύ.
Στο ακροατήριο μη φέρεις
απ' τους πραιτωριανούς να δικαστεί,
αυτή η δικη μου·
η μοναχική επιμονή.
Δεν πρέπει νασαι ο θάνατος εσύ.

ΘΑΝΑΣΗΣ ΝΙΑΡΧΟΣ

ΛΙΓΟ ΠΙΟ ΥΣΤΕΡΑ...

Σιγά σιγά θα κρεμάσουν κουρτίνες
στα παράθυρά μας οι άλλοι
θα βάψουν τα κεραμίδια μας
στην πόρτα μας θα εντοιχίσουν έναν αριθμό
δίχως τύψεις για τα γράμματα που δε θα μας στείλουν
για τις φιλοξενίες που μας αποκλείουν
προσφέροντάς μας μίαν ιδιωτική κατοικία
ένα δικό μας αριθμό
ένα μόνιμο οστεοφυλάκιο για τους πολυφίλπτους
το κατώφλι μας θα το πνίξει το χορτάρι
ξερριζωμένο αυθαίρετα από ξένη γη
ο κισσός θ' απλωθεί σ' όλες τις επιφάνειες
θα πρασινίσει η στέγη
ο σκόρος θ' αρχίσει να τρώει τα έπιπλά μας
κάθε πρωί
τόσο γνώριμη θα γίνει η γειτονιά μας
που θα τη βλέπουμε με κλειστά τα παράθυρά μας
θα καταλαβαίνουμε δίχως κόπο
σε ποιον ανήκει το βήμα
που χτυπάει το λιθόστρωτό μας τις νύχτες
θ' αδημονούμε όταν θ' αργεί ο τρόμος να ρθει
την αυγή θα κλαίμε – όπως πάντα
γιατί φοβόμαστε τον ήσυχο ύπνο
και οι τοίχοι θα γεμίσουν
με τις φωτογραφίες των αγαπημένων μας
που δολοφονήσαμε με τα ίδια μας τα χέρια
μέχρι ν' ανοίξουμε κάποια μέρα τα παράθυρά μας
να δεχτούμε πασίχαροι τον ήλιο
που θα στεγνώσει τις μórφες μας πάνω στην οροφή
καλύπτοντάς την με γύψινη διακόσμηση ακριβή.

ΜΑΝΟΛΗΣ ΠΡΑΤΙΚΑΚΗΣ

ΚΑΝΕΝΑ ΟΡΑΤΟΡΙΟ

Τα πεύκα ψιθυρίζανε πεύκινα πράγματα στη γλώσσα
Τους. Τα κατσίκια με πήγαιναν στη χλόη. Και
ρωτώ γιατί παρίστανα τη βροχή
αφού με λέει λιοπύρι·
αφού ηχούσε με κρότους κροταλία μέσα μου
με πράγματα πέτρινα (τη στιγμή που ξεψυχούνε)
ο εσώτατος ξεροπόταμος.
Βήματα που τα μπέρδεψε το μονοπάτι, άρα
η καρδιά μου δεν είναι πια νησί.
(Χλωροφύλλη της φωνής που σε στοίχειωσε η
φωτοσύνθεση κι έγινε ξάφνου η ψυχή του σκοτεινό
τυπογραφείο).
Δεν ανακαλώ στη φύση μου κανένα ρυάκι· δεν ακούω
εκεί μέσα κανένα ορατόριο. Καμία καλλονή εξόν
η αυταπάτη με ακριβές πέτρες, με καμπύλες
πράξεις με φλερτάρει. Το μετάξι που έπλεκε
το αίσθημα έγινε θόρυβος. Το κάθε τι το ντύνει
ο νους μου: ο πανούργος ενδυματολόγος.
Και μένει αυτός ο γόος των εικόνων που πολτοποιεί το βλέμμα μου.
Αυτό το μαύρο της αφής στον νευρώνα
που τον νέμεται η απανθράκωση.

ΓΙΩΡΓΗΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟ ΑΓΑΛΜΑ ΚΑΙ Ο ΤΕΧΝΙΤΗΣ

Στην Ισμήνη και στον Στέλιο Τριάντη

Σαν έκλεινε το μουσείο
αργά τη νύχτα η Διιδάμεια
κατέβαινε από το αέτωμα.

Κουρασμένη από τους τουρίστες
έκανε το ζεστό λουτρό της και μετά
ώρα πολλή μπροστά στον καθρέφτη
χτένιζε τα χρυσά μαλλιά της.
Η ομορφιά της ήταν για πάντα
Σταματημένη μες στο χρόνο.

Τότε τον έβλεπε πάλι εκεί
σε κάποια σκοτεινή γωνιά να την παραμονεύει.
Ερχόταν πίσω της αθόρυβα
της άρπαζε τη μέση και το στήθος
και μαγκώνοντας τα λαγόνια της
με το ένα του πόδι
έμπηγε τη δυνατή του φτέρνα
στο πλάι του εξαίσιου μηρού της.
Καθόλου δεν την ξάφνιαζε
κάθε φορά που της ριχνόταν.
Άλλωστε το περίμενε
το είχε συνηθίσει πια.
Αντιστεκόταν τάχα σπρώχνοντας
με τον αγκώνα το φιλήδονο κεφάλι του
και καθώς χανόταν όλη
μες στην αρπάγη του κορμιού του
τον ένιωθε να μεταμορφώνεται
σιγά-σιγά σε κένταυρο.

Τώρα η αλογίσια οπλή του
την πόναγε κάπου εκεί
γλυκά στο κόκαλο
και τον ονειρευότανε παραδομένη
ανάμεσα στο φόβο της και τη λαγνεία του
να την λαξεύει ακόμη.

ΚΩΣΤΑΣ ΣΠΑΡΤΙΝΟΣ

ΤΟ ΔΥΣΚΟΛΟ ΤΕΛΟΣ

Το ποίημα να είναι σαν την πέτρα –
ένα με τη γη κι όμως ξεχωριστό,
μόνο κι ασάλευτο κάτω απ' τον ουρανό
κι έπειτα κατακυλώντας στις φλέβες της πόλης.

Το ποίημα να είναι σαν την πέτρα –
αδιάφορο στο πέρασμα πρόσκαιρων τροχοφόρων,
ψηλά σηκώνοντας το τάνυσμα των δρόμων και ακόμα
το συμπαγή τον όγκο των καιρών.

Το ποίημα να είναι σαν την πέτρα –
να εκοφενδονίζει να 'χει την τροχιά του
να σπάζει το γυαλί των ημερών.
Να 'ναι φτερωτό περιττό κι επικίνδυνο.

Ξύλινοι ήχοι να τυλίγουν το ποίημα
μικρά κεντήματα πόθου να το στολίζουν
κι αυτό να είναι όπως μνήμη από φευγάτο πρόσωπο γυναίκας
– να πλέει ακίνητο μέσα σ' ένα αεράκι ηδονής.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΡΟΝΑΣ

ΑΓΝΟΙΑ

Τα πουλιά δεν ξέρουν τ' όνομά τους
μήτε τον κυνηγό που τα σκοτώνει.

ΚΥΜΑΤΙΣΜΟΙ

Ο κωπηλάτης στ' ανοιχτά
η κοπέλα στην πλαγιά
μάζευαν λουλούδια.

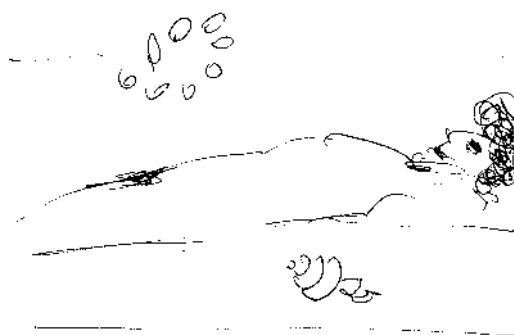
ΑΝΤΩΝΗΣ ΦΩΣΤΙΕΡΗΣ

ΤΟ ΑΓΑΛΜΑ

Ποιο άγαλμα κοιμάται μες στο μάρμαρο;
Ποιο χέρι
σε μέλλον άδηλο κραδαίνοντας τη σμίλη
καραδοκεί τη γέννηση;
Ποια μήτρα χρόνου ποια ηδονή
προετοιμάζει ανύποπτη
ανθοφορία καινούργια
με ωδίνες;
Ποιο ακατασκεύαστο σφυρί
χτυπάει τον ήχο του σφυγμού
Ποιος νυσταλέος φύλακας
ανοίγει το μουσείο;
Ποια μνήμη ποιος απόγονος
γυρνάει κατά το άγαλμα
Ποιος λείει ποιο χέρι ποίου νεκρού
κοιμάται μες στο μάρμαρο;

Ποιο μέλλον χέρι άδηλο
θα σμιλευτεί λοιπόν
για να σμιλέψει;

Πρακτικά Πέμπτου Συμποσίου Ποίησης, Πάτρα 1986

Νέα πρόσωπα

ΝΙΚΟΣ ΜΠΟΥΥΣΟΥΝΗΣ

Μερικές φορές έχω την περίεργη αίσθηση ότι κάτι δεν πάει καλά. Αυτό το “δεν πάει καλά” δεν είναι πάντα κατανοητό και από τους άλλους με τον ίδιο τρόπο.

Στιγμές γαλήνης, ηρεμίας, ακόμη και ευτυχίας, όταν διαρκούν πολύ. Τέτοιες στιγμές, μου δημιουργούν αναστάτωση, αναταραχή, ανησυχία και φόβο πολλές φορές για το τι πρόκειται να συμβεί.

Το τι από τα παραπάνω μου συμβαίνει δεν έχει να κάνει σε καμία περίπτωση με το ότι ίσως χάσω αυτό που ζω αυτή τη στιγμή, αλλά με μια παράξενη διάθεση ότι όλα αυτά είναι σε κάποιο βαθμό στημένα από κάτι με ένα συγκεκριμένο σκοπό.

Αυτές είναι οι στιγμές που μέσα μου επικρατεί τρομακτική ηρεμία και μια αβάστακτη σιωπή απλώνεται πάνω από το νοτισμένο χώμα της απέραντης, μέχρι το μεγάλο βουνό, στέπας, που κρύβω ακόμη και από τον νου μου για να μην τρομάξει, αλλά που την έχω μέσα μου και που ίσως είναι το μόνο σταθερό πράγμα στη ζωή μου.

Περπατώντας κάθε μέρα και από λίγα βήματα προς το μεγάλο βουνό, συνειδητοποιώ ότι κάθε σπιθαμή της είναι και διαφορετική, έχει απίστευτο αριθμό από ζωύφια και σαρκοβόρα φυτά και δρα ανεξέλεγκτα για την επίτευξη κάποιου σκοπού, όσο κι αν η στέπα μου φαίνεται έρημη.

Κάποιες στιγμές νιώθω όλοι αυτοί οι οργανισμοί να εισβάλλουν πάνω μου και να προσπαθούν να με κατασπαράξουν, αλλά μάταια. Το μόνο που καταφέρνουν είναι λίγες στιγμές ευτυχίας στην επίγεια ζωή μου.

Ίσως από το γαργαλιτό των αιώνιων σκέψεων που ποτέ δεν θα κάνω.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΕΝΔΙΑΣ

ΓΙΑ ΝΑ ΤΕΛΕΙΩΝΟΥΜΕ ΜΕ ΤΗΝ ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Στο μέτρο που έχουμε ονοματίσει και αποδεχθεί τη στερεή ύπαρξη νοηματικών γεγονότων

Γεγονότων διυποκειμενικών και συμπαγών, είναι φυσικό να ερευνοούμε για καταγωγικές πηγές τους και να δοκιμάζουμε την επαναδιευθέτηση των γεγονότων αυτών.

Κι αν η πολιτική σκέπτεται ακριβώς με όρους παρόντος οφείλει να εκτυπώσει

Στη ζωή του κάθε ανθρώπου,

Το αγωνιώδες αίτημα της πδονής ως προς το θάνατο.

Και εδώ η πολιτική του ιστορικού παρόντος πρέπει να εκστομίσει στην πραγματικότητα, τα μονοπάτια του κήπου των φιλοσόφων.

Τούτες οι χαρτογραφίες δίνουν τα μάτια της ατομικής μοίρας στον καθέναν από εμάς.

Λοιπόν τώρα η ποίηση δεν έχει καμία δικαιολογία και θα αρκεστεί στην Ηγεμονία της αθωότητας που σκαρώσαμε εγώ και εσύ.

*

Μωρό μου η ομορφιά δεν παίζει τις κουμπάρες

Σου ρίχνει το σπαθί ή το δηλητήριο,

Του ήλιου την ανάσα ή το σάπιο δόντι

Σκυλί του Άδη με αίμα στην υπόληψη

Ριγμένο

Σε βράχια ξάστερα

Οι καθαρές νότιες θάλασσες

Μεγάλες σαν τον παιδικό τον ύπνο

Δέχονται κάθε ίσκιο

Ξεχαρβαλωμένο από τους άθλιους αστερισμούς

Των πόλεων της καλοστημένης θλίψης

*Η ομορφιά μωρό μου είναι τροπική
Καίει και κλαίει δυνατά
Σωπαίνει απέραντα
Βαφτίζει με ελνοοσία την καρδιά
Και με κυνήγι τη ζωή*

*Η ομορφιά μωρό μου είναι ακέραιη
Σαν φωμί και σαν όνειρο*

ΑΡΚΕΤΑ ΜΕ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ ΤΑ ΕΜΕΣΜΑΤΑ
ΤΩΝ ΑΝΘΩΝ ΤΑ ΚΕΦΑΛΙΑ ΘΑ ΚΟΠΟΥΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΛΑΜΙΕΣ ΤΟΥ ΦΩΤΟΣ
Η ΤΕΛΕΙΟΜΗΝΗ ΤΟΥ ΦΕΓΓΑΡΙΟΥ Η ΣΑΡΚΑ ΑΝΟΙΓΕΙ ΤΗΝ ΜΕΓΑΛΗ ΤΩΝ
ΚΗΠΩΝ ΠΛΗΓΗ
ΤΑ ΛΑΜΠΕΡΑ ΣΟΥ ΜΑΤΙΑ ΧΥΝΟΝΤΑΙ ΣΤΟΥΣ ΚΑΜΠΟΥΣ ΚΑΙ ΤΑ ΑΣΤΡΑ
ΜΙΑ ΥΠΕΡΒΑΤΙΚΗ ΓΟΝΥΚΛΙΣΙΑ ΠΛΗΜΜΥΡΙΖΕΙ ΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑ ΣΟΥ
ΑΠΟ ΤΑ ΜΑΚΡΙΑ ΣΟΥ ΔΑΚΤΥΛΑ ΚΥΛΟΥΝ
ΟΙ ΠΟΡΦΥΡΕΣ ΛΕΠΙΔΕΣ ΤΩΝ ΣΚΙΩΝ
ΤΟ ΚΡΥΟ ΣΟΥ ΔΕΡΜΑ ΣΤΙΣ ΚΛΑΙΟΥΣΕΣ ΚΑΠΟΙΟΥ ΑΠΟΜΕΣΗΜΕΡΟΥ
ΕΙΝΑΙ ΑΠΛΩΜΕΝΟ
ΚΑΙ ΟΙ ΨΥΧΕΣ ΠΟΥ ΕΦΑΓΕΣ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΑΥΤΙ ΣΟΥ ΤΩΡΑ ΞΕΦΩΝΙΖΟΥΝ
ΤΑ ΚΑΡΦΙΑ ΕΙΧΕΣ ΓΙΑ ΑΓΓΕΛΟΥΣ ΜΑ ΤΩΝ ΛΥΚΩΝ ΤΟ ΒΛΕΜΜΑ ΕΙΝΑΙ
ΠΙΟ ΖΕΣΤΟ ΓΕΜΑΤΟ ΑΠΟ ΜΙΑ ΛΥΣΣΑΛΕΑ

ΣΑΝ ΤΟΝ ΧΕΙΜΩΝΑ ΣΤΟΝ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟ ΚΑΛΗ ΜΟΥ

ΣΑΝ ΤΟ ΧΕΙΜΩΝΑ ΣΤΟΝ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟ

ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΓΡΙΟΚΕΡΑΣΙΕΣ ΜΕ ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟ ΣΤΟ ΥΨΟΣ
ΤΩΝ ΜΑΤΙΩΝ ΣΟΥ
ΔΑΓΚΩΝΕΙΣ ΣΑΡΚΕΣ ΚΑΙ Ο ΑΕΡΑΣ ΕΙΝΑΙ ΓΕΜΑΤΟΣ ΚΟΚΚΙΝΗ ΓΥΡΗ
ΚΑΛΛΙΓΡΑΜΜΗ ΜΥΚΗΤΕΣ ΘΑΜΜΕΝΟΙ ΣΤΟΥΣ ΜΥΩΝΕΣ ΣΟΥ ΟΡΜΑ
ΣΤΙΣ ΣΤΕΠΕΣ ΤΟΥ ΠΡΩΙΝΟΥ Η ΑΝΑΣΑ ΣΟΥ ΕΙΝΑΙ ΠΛΕΟΝ ΔΙΧΑΣΜΕΝΗ
ΟΡΜΑ ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΜΕ ΤΟ ΑΙΜΑ ΟΠΩΣ ΕΡΩΤΑ ΛΥΜΕΝΟ
ΟΙ ΛΙΠΑΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΩΝ ΗΔΟΝΩΝ ΣΦΙΧΤΑ ΑΝΑΣΤΑΙΝΟΝΤΑΙ

ΑΚΛΥΣΜΩΝ

ΚΑΙ Ο ΗΛΙΟΣ ΞΕΣΠΙΑ ΣΕ ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΝΟΥΜΗΝΙΑ ΠΟΤΑΜΙΑ

Στήλες

“ΕΙΚΟΝΙΚΗ” ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Καθένας μας έχει ιδιαίτερο τρόπο να αντιλαμβάνεται την πραγματικότητα και να ισορροπεί μέσα της αντιλαμβανόμενος επιλεκτικά. Η όρασή του, λοιπόν, που έρχεται πριν από τις λέξεις και που ποτέ δεν μπορεί να καλυφθεί εντελώς από αυτές, δεν είναι ζήτημα μόνο μηχανικής αντίδρασης σε ερεθισμούς. Το να κοιτάει είναι πράξη επιλογής και ταυτόχρονα κοιτάει πάντα σε σχέση με τα περιβάλλοντα πράγματα και τον εαυτό του. Αναγνωρίζει και ονομάζει τα πράγματα, είτε με βάση την ομοιότητά τους με κάτι που έχει προϋπάρξει αντικείμενο της εμπειρίας, είτε χρησιμοποιώντας εικόνες και μύθους. Έτσι χρησιμοποιεί τη γλώσσα και τις εικόνες, και συνδυάζει άρρηκτα εικονική τέχνη στην προφορικότητά του, στην ομιλία του, στη σωματικότητά του, αλλά και στη γραφή. Η σύλληψη της πραγματικότητας μέσα από τον κόσμο της γλώσσας και ο αναστοχασμός της στη σκέψη – μέσα από σύμβολα – επιτρέπει στον άνθρωπο να εκφράζεται και να επικοινωνεί ακούγοντας και βλέποντας. Όταν όμως η φωνητική έκφραση συντονίζεται με τη γραφική, η εικόνα χάνει τη διάσταση της ελευθερίας που διαθέτει και η λεκτική διαδικασία που καταλήγει στην εξιστόρηση ενός μύθου χάνει και αυτή με τη σειρά της την πληθώρα των συμβόλων που τοποθετούνται εντεύθεν της γραμμικής γραφής. Αυτήν την απώλεια της εικονικότητας των λέξεων έρχεται να αναπληρώσει η ποίηση με έναν ανώτερο τύπο δημιουργίας, την ποιητική εικόνα. Μέσα από ποιητικές εικόνες η ποιητική γλώσσα κάνει δυνατή την αίσθηση της ίδιας της δομής.

Έτσι η ποίηση μαζί με το μύθο, τη φαντασία, τη μαγεία και την τρέλα μπορούν να λειτουργήσουν ενάντια στην αυθαιρεσία απέναντι στη φύση, ενάντια στο θεσμό και την εξουσία που απορρέει από αυτόν, ενάντια στην συμβατική γλώσσα.

Μαρία Αργυροπούλου

Η ΦΥΣΙΚΗ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

(Η ποίηση δεν είναι ανάβασις, ουδέ καν λάμψις στίλβοντος ποδηλάτου)

Η ποίηση είναι ένα ταξίδι που ταξιδεύεται ανάποδα : με την πλάτη γυρισμένη προς τα εμπρός, προς την κατεύθυνση του βέλους της ταχύτητας, του χώρου και του χρόνου. Φυσικά με τα μάτια να ατενίζουν προς την αντίθετη κατεύθυνση : προς ένα παρελθόν που όλο αυξάνει, προς ένα χώρο που όλο απομακρύνεται. Σαν να ταξιδεύεις σ' ένα τρένο καθισμένος με την πλάτη γυρισμένη στην ατμομηχανή. Αδιάφορος για τα δικά της αγκομαχητά, για την προσπάθεια και τον ιδρώτα. Για την έλξη, την ενέργεια, τις δυνάμεις και τις ροπές.

Τα τοπία (ο χώρος) και τα γεγονότα (ο χρόνος) απομακρύνονται ραγδαία από εμάς. Συνεπώς, τα τοπία και τα γεγονότα κάποτε υπήρξαν μέσα μας. Θα μπορούσε, μάλιστα, με την ίδια λογική, κανείς να ισχυριστεί πως τα τοπία και τα γεγονότα, εφ' όσον απομακρύνονται από εμάς, γεννήθηκαν μέσα μας. Το συμπέρασμα αυτό προϋποθέτει μια γραμμικότητα την οποία ενδεχομένως δεν είμαστε διατεθειμένοι να αποδεχτούμε.

Η ακριβής στιγμή της γεννήσεως (ή της συνυπάρξεως αν έτσι προτιμάτε) δεν είναι γνωστή. Μπορεί να υπήρχαν πάντοτε μέσα μας και για άγνωστο λόγο βγαίνουν ένα-ένα, ακολουθώντας την ταχύτητα του τρένου. Ένα είναι βέβαιον: ότι η διεργασία αυτή της γενέσεως είναι, όπως όλες οι γεννήσεις, επίπονη και οδυνηρή.

Κατά μίαν άλλη θεώρηση, τα τοπία και τα γεγονότα γεννώνται μεν μέσα μας, αλλά αυτοστιγμεί χωρίς δηλαδή να έχουν ουδεμία ευκαιρία επώσεως ή εκκολάψεως ή ζυμώσεως ή εξαγνισμού μέσα μας, εκτινάσσονται και συμπληρώνουν το χρόνο και το χώρο που ξεδιπλώνονται μπροστά στα μάτια μας (ανάποδα). Και αυτή η διεργασία γενέσεως είναι εξ ίσου επίπονη και οδυνηρή, όπως η πρώτη.

Η ποίηση λοιπόν είναι μια γέννα που ταξιδεύει αδιάλειπτα πάνω σε ατοάλινες γυαλιστερές ράγες, με ελάχιστες μόνο στάσεις, ίσα-ίσα να

κρυώσει η μηχανή, να αποκατασταθεί ισορροπία, να μην εκραγεί σε μια μεγάλη έκρηξη ο ατμολέβητας. Είναι μια γέννα που ταξιδεύει ορίζοντας το χρόνο και το χώρο, κι όλα που αυτά περιλαμβάνουν ή περικλείουν, σε μια όμως κατεύθυνση, προδιαγεγραμμένη από καιρό.

Τούτων ούτως εχόντων, η ποίηση δεν θα μπορούσε να είναι μια στιγμιαία ενέργεια όπως ανάβαση ή όπως λάμψη. Η ποίηση διαρκεί όσο και η όρασή μας. Όσο οξύτερη η όρασή μας, τόσο μεγαλύτερη η διάρκειά της. Ή, ακόμα, κατά μία εκδοχή διαρκεί όσο η όραση αυτών που έρχονται μετά από εμάς, με το ίδιο ή άλλο τρένο που ταξιδεύει στις ίδιες ή κοντινές ράγες, μέσα στη μέρα και μέσα στη νύχτα, ασταμάτητα και ακούραστα. Κυρίως, όμως, δεν θα μπορούσε να έχει άμεση σχέση με ποδήλατο: διότι το ποδήλατο είναι αθόρυβο, αργό και ήρεμο. Χαρακτηριστικά που δεν ταιριάζουν σε γέννες και σε οδύνες.

Ξενοφώντας Βερούκιος

ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Οι όροι «πνευματική ζωή» και «πνευματικός άνθρωπος» είναι καθημερινά στα χείλη όλων, πολύ λίγοι όμως έχουν συνειδητοποιήσει το εύρος του νοηματικού τους περιεχομένου. Συνήθως, όσοι ζουν με την εσωτερική βεβαιότητα ότι ανήκουν στην κατηγορία των πνευματικών ανθρώπων, δεν έχουν αντιληφθεί ότι το πνεύμα δεν είναι κάτι απλό και μονοσήμαντο και ότι κύριο γνώρισμα της ανθρωπίνης ύπαρξης είναι η πολυπλοκότητα· πολυπλοκότητα, που στην ιστορική επιφάνεια αποκαλύπτεται σε μια φαντασμαγορική ποικιλία εμφανίσεων σχετικών και με τις τρεις περιοχές του πνεύματος: επιστήμη, τέχνη και ηθική. Το νόημα, επομένως, της πνευματικής ζωής δεν εξαντλείται με την προσπάθεια να δαμάσουμε τη γνώση και να φτάσουμε στο ανώτατο σημείο της επιστημονικής εξέλιξης αδιαφορώντας για τα ηθικά προβλήματα που ανακύπτουν. Ούτε μπορεί να θεωρηθεί αληθινός πνευματικός άνθρωπος αυτός που απλουστεύει το νόημα της ζωής σε κάποιους άτεγκτους κανόνες ηθικής ή οχυρώνεται πίσω από ποικίλες δογματικές θέσεις, για να καταδιώξει προωθημένες επιστημονικές θέσεις ή καινοφανή αισθητικά ρεύματα και καλλιτεχνικά μορφώματα. Το ίδιο φυσικά ισχύει και για τον εργάτη της τέχνης, που είναι άριστος στη δουλειά του, παραμένει όμως ανολοκλήρωτος ηθικά και έρμαιο ποικίλων παθών, που

Οι άνθρωποί μας

Μ. Γ. ΜΕΡΑΚΛΗΣ

Ξ. ΣΚΑΡΤΣΗ: Το μεγάλο μέχρι τώρα έργο σας περιλαμβάνει φιλολογικές αλλά και λογοτεχνικές μελέτες. Πώς σας συνέβη να στραφείτε στη φιλολογία, και πώς συνδυάζετε με τις φιλολογικές σας σπουδές την αγάπη σας για τη λογοτεχνία;

Μ.Γ. ΜΕΡΑΚΛΗΣ: Είναι αλήθεια πως στη Φιλοσοφική Σχολή της Αθήνας, εκεί στις αρχές της δεκαετίας του 1950, δεν βρέθηκα τυχαία. Τα φιλολογικά μαθήματα με γοήτευαν από τα γυμνασιακά χρόνια. Αργότερα, μέσα στο Πανεπιστήμιο, θα ανακάλυπτα και τη λαογραφία. Έτσι τα τρία αυτά «γνωστικά αντικείμενα», – η αρχαία ελληνική φιλολογία (συμπεριλαμβανομένης και της λατινικής), η νεοελληνική φιλολογία και η λαογραφία – αποτέλεσαν την αγαπημένη τριαδική σχέση μου με την επιστήμη. Παράπλευρα βρίσκονταν η ιστορία και η φιλοσοφία.

Όλοι αυτοί οι κλάδοι μου έδιναν τη δυνατότητα να καλλιεργήσω μια σχέση με αυτό που λέμε επιστήμη, κατά τρόπο ποιητικό.

Χωρίς να υποτιμώ διόλου τη σχολαστική (στη θετική εκδοχή της) προσέγγιση της φιλολογίας και της λαογραφίας – απεναντίας τρέφω ένα αίσθημα ευγνωμοσύνης προς τους συναδέλφους εκείνους, που υπηρετούν μ' αυτό τον τρόπο την επιστήμη, προσφέροντας πολύτιμες βασικές προσεγγίσεις, έργα υποδομής, – ένιωθα να ανήκω στην ολιγαριθμότερη ομάδα των μελετητών των κειμένων της φιλολογίας ή των δρωμένων της λαογραφίας, που η ενασχόλησή τους με αυτά καλύπτει, ικανοποιεί και μια βαθύτερη ποιητική, σε τελευταία ανάλυση, ανάγκη, την οποία

δεν έχουν το ταλέντο (πιστεύω στην ύπαρξή του) να την ικανοποιήσουν αμεσότερα, δημιουργώντας, οι ίδιοι, ποίηση. Είχα επιχειρήσει, κατά διαστήματα, να γράψω ποίηση (ακόμα και θέατρο επιχειρήσα να γράψω μια φορά), αλλά το αποτέλεσμα ήταν πάντα απογοητευτικό.

Ξ. ΣΚΑΡΤΣΗ: Ποια είναι η εμπειρία σας από το Συμπόσιο Ποίησης, στο οποίο μετέχετε δραστήρια ως μέλος της Οργανωτικής Επιτροπής του από την ίδρυσή του;

Μ.Γ. ΜΕΡΑΚΛΗΣ: Το Συμπόσιο, που ήλθε πολύ αργότερα (ήμουν ωστόσο καθηγητής της λαογραφίας στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, όπου δίδασκα, στα πρώτα χρόνια, από το 1975 κ.ε., και νεοελληνική λογοτεχνία), με πρόταση του Σωκράτη Σκαρτοπή, μου έδινε την ευκαιρία και για μια πιο ζωντανή και «λειτουργική» σχέση και επαφή με την ποίηση και τους ποιητές. Με την ευκαιρία θέλω να πω, ότι στην οιστριλάτη επιμονή του Σωκράτη Σκαρτοπή οφείλεται το γεγονός, ότι έκανα διάφορα πράγματα που μου πρόσφεραν πνευματική χαρά και που δεν θα έκανα, αν εκείνος δεν επέμενε και δεν με παρότρυνε γι' αυτό.

Όσον αφορά το Συμπόσιο (το βοήθησαν και το στήριξαν με το κύρος και την αγάπη τους μια σειρά από φίλους συμμετέχοντας ενεργά: ο Ανδρέας Μπελεζίνης, ο αξέχαστος Ανδρέας Δημαρόγκωνας, ο Ανδρέας Μυλωνάς τα πρώτα χρόνια, η Λύντια Στεφάνου κάπως αργότερα και σταθερά έκτοτε, όπως και ο Αλέξης Λυκουργιώτης με τους εκλεκτούς άλλους συναδέλφους των θετικών επιστημών), αυτό πορεύτηκε πολύ καλά όλα αυτά τα χρόνια, που δεν είναι λίγα. Αποτελεί ένα πνευματικό, καλύτερα θα έλεγα πολιτισμικό κατόρθωμα διαρκείας. Αυτό τεκμηριώνεται αντικειμενικά με την παρουσία των 21 τόμων των πρακτικών αλλά και το γεγονός ότι παρουσιάστηκαν στην Πάτρα, στο χώρο του Πανεπιστημίου, και μίλησαν όλοι – και όταν λέω όλοι σχεδόν κυριολεκτώ – οι γνωστοί φιλόλογοι, κριτικοί, μελετητές της ελληνικής και άλλων ξένων λογοτεχνιών και βέβαια ένας εξαιρετικά μεγάλος αριθμός ποιητών, των παλαιότερων και νεότερων γενεών.

Η μικροψυχία, με την οποία αντιμετώπισαν μερικές φορές ορισμένοι το Συμπόσιό μας, δεν μπορεί να περιορίσει τη σημασία και την αξία του, η οποία συνίσταται, προπάντων, στο ότι η θεμελιώδης αρχή, η βάση της λειτουργίας του, που τηρήθηκε με θρησκευτική ευλάβεια, ήταν η απόλυτη δημοκρατικότητά του, το γεγονός, ότι δεν αγνόησε, από προσωπικά νιτερέσα, κανένα που ήθελε να έχει λόγο εκεί. Σας αναφέρω, και ως παράδοξο αν θέλετε, ότι ήλθαν στο Συμπόσιο σπουδαίοι άνθρω-

Μ.Γ. ΜΕΡΑΚΛΗΣ: Ο ελληνικός λαός είναι, πράγματι, ποιητικός λαός. Δεν μπορούσε ίσως να συμβαίνει διαφορετικά, αφού τον ωθούσαν, ανέκαθεν, δύο δυνατά κίνητρα γι' αυτό: η ωραία φύση γύρω του και η πλούσια (σε κέρδη, αλλά και σε πόνο) πολιτιστική του παράδοση. Χαρά και πόνος, δίψα για ζωή και επώδυνη ζωή τον σφράγιζαν επί αιώνες, έπλαθαν την ποιητική ιδιοσυγκρασία του. Το ελληνικό δημοτικό τραγούδι αναγνωρίστηκε ως ένα κορυφαίο ποιητικό φαινόμενο, όχι μόνο από εμάς (για εμάς). Γνώρισε πολύ πιο πλατιά αναγνώριση.

Εξάλλου εκατοντάδες – ίσως χιλιάδες – άνθρωποι γράφουν, και σήμερα (άκου, και *σήμερα!*) ποίηση. Οι εκλεκτικοί και μη-μου-απτικοί τούς μυκτηρίζουν. Όπως μυκτηρίζαν και εμένα, ο οποίος, όχι μόνο μία φορά, μιλούσα για την ποιητική σημασία αυτού του συγκεκριμένου του ποσοτικού φαινομένου. Νομίζω όμως, ότι έχω δίκαιο: το μέγα τούτο πλήθος είναι η μαρτυρία μιας διάθεσης, μιας προδιάθεσης ποιητικής, σε λαϊκή έκταση.

Το φαινόμενο παρουσιάζει όμως κι ένα παράδοξο, που φαίνεται να αναιρεί την παραπάνω παρατήρησή μου: δεν υπάρχει στην Ελλάδα και ένα ευρύτερο κοινό, που να διαβάζει, να επικοινωνεί με την ποίηση.

Ιστορικά πάντως δεν είναι ανεξήγητο, ένας ποιητικός άνθρωπος να μη διαβάζει ποίηση. Συντρέχουν διάφοροι λόγοι γι' αυτό. Δεν απαλλάσσονται ούτε οι ίδιοι οι ποιητές από την ευθύνη για την απώθηση ενός ευρύτερου κοινού: έχουν προχωρήσει, οι πλέον γνωστοί ποιητές (όχι ο ευρύτερος κύκλος των ποιητών) σε ακραία όρια δυσονοτότητας, σχεδόν σε μιαν αδιέξοδη αφασία. Και είναι κρίμα, γιατί οι άνθρωποι θα μπορούσαν σ' αυτά τα αυχμηρά χρόνια, να βοηθούνται από την ποίηση. Από μια σύγχρονη ποίηση, που θα εξέφραζε τη ζωή τους, τις αγωνίες, τα άγχη τους, τις λαχτάρες τους, την πολυπλοκότητα του πολιτισμού μας. Αλλά με περισσότερο επικοινωνιακό τρόπο.

Διάβασα αυτές τις μέρες στο πρόσφατο βιβλίο του Κώστα Μουρσελά «*Ασκήσεις επί χάριτος*» την απλή αλλά μεγάλη αλήθεια, πως η μεγάλη τέχνη είναι «αυτή που προορίζεται για τους πολλούς ενώ συγχρόνως κατορθώνει να διατηρεί την ποιότητα που μόνο τα μεγάλα έργα διαθέτουν». Κι ακόμα πως η «τέχνη, για να είναι σημαντική, δεν είναι καθόλου απαραίτητο να είναι δύσκολη και δυσπρόσιτη ή δυσονόητη, γι' αυτό και δεν πρέπει να ταυτίζουμε ένα αβαθές και επιφανειακό έργο με ένα κατανοητό και αφομοιώσιμο».

Βιβλίο

Μαρία Καρδάτου, *Ούτε δροσιά*, Ποιήματα, «Νεφέλη», Αθήνα
2002, σελ. 52.

*Η ζωή δεν αλλάζει με σίχους καθώς το πιστεύαμε
Κι αυτοί θα σε προδώσουν, ακόμη θα 'ρθει μια μέρα
που μπορεί ν' απαρνηθείς την ποίηση να δώσεις ένα τέλος
Στην κακοδαιμονία...*

Κλείτος Κύρου

(Οι ερινύες ή το τέλος των Αγίων Ημερών)

Επιλέγοντας ως μέτρο τους σίχους του Κλείτου Κύρου που προτάξαμε η ποιήτρια καταθέτει τη δική της συνεισφορά στους ορισμούς της ποίησης (σελ. 35): *Ποίηση είναι/ η καθημερινή μας αυτοκτονία/ που διαρκώς αναβάλλεται/ Είναι η ομίχλη/ που κατεβαίνει από το Χορτιάτη/ και κρύβει το ραντάρ/ Είναι η φωνή σου η μακρινή*, διατηρώντας εντούτοις αδιευκρίνιστο το ερώτημα για την αναγκαιότητα παρόμοιων πειραματισμών και καταθέσεων. *Καλά κρυμμένο μίσος, ανθρώπινος πόνος, μετά από τόσους θανάτους δικούς μας, θύτης και θύμα/ όπως κι*

εγώ/ κι ο κόσμος μας, γι' αυτό αγάπησα το ταπεινό χορτάρι, κομπάρσοι στη σκηνή του ασύλου, είναι κάποιοι από τους καταληκτικούς στίχους των ποιημάτων της που μάλλον αφήνουν ανεκπλήρωτο, όταν δεν υπονομεύουν το τελικό αποτέλεσμα. Μια τάση ενός συμπεράσματος, ενός γενικευμένου διδάγματος, που μάλλον δεν απαιτείται και δεν προσθέτει στο συνολικό ποίημα.

Αντώνης Κάλφας, Πληγώματα και Φαρμακείες, Σχόλια για την ποίηση και την ποιητική τέχνη, «τα τραμάκια», Θεσσαλονίκη 2002, σελ. 145.

Το μεγαλύτερο μέρος του βιβλίου καλύπτουν ποιητικές προτάσεις εν είδει αποφθεγμάτων που ορίζονται ως προϊόντα διαλόγου με στίχους, φράσεις και ιδέες δημιουργών που ρητά αναφέρονται στις σημειώσεις.

Άξονας και τη φορά αυτή ο ποιητικός ορισμός σε συστοιχία εικόνων της καθημερινότητάς μας. Η αποτύπωση αισθημάτων, σκέψεων, φόβων, μέσω ωραίων φράσεων που αποζητούν την έκπληξη ή την αποδοχή. Διόλου εύκολο εγχείρημα που προϋποθέτει οικονομία λόγου και χώρου, έστω και κάποια χαλαρά σημεία σύνδεσης και συνέχειας, ένταση και εγρήγορση από την πλευρά του αναγνώστη, αλλά και επιτήδεια επιλογή των κειμένων ώστε να λειτουργούν, ακόμη και στις επαναλήψεις

τους, σαν αλληπάλλληλες σκηνές view-master των παιδικών μας χρόνων. Το πρώτο μέρος του βιβλίου με παρέπεμψε στο ποίημα του Νίκου Εγγονόπουλου «Το γλωσσάριο των ανθέων» («ΕΛΕΥΣΙΣ» 1948), όπου με εναργή και εύστοχο τρόπο διατυπώνονται διαζεύξεις, ταυτόχρονα με τις θέσεις του ποιητή, μέσω μιας διαρκούς επαναλαμβανόμενης τεχνικής αρτιότητας. Δεν έχει τόσο σημασία η συμφωνία ή η διαφωνία με την ουσία κάποιων προτάξεων του Α. Κ., όσο η εξασφάλιση μιας αποδοχής που δεν εξασφαλίζεται απλώς και μόνο από ωραίες λέξεις, αλλά απαιτεί συνοχή κειμένου και αρχική στόχευση. Να ισχυριστώ τα παρόμοια και για τη δεύτερη ενότητα.

Θανάσης Μαρκόπουλος, *Τέστ κοπώσεως*, Ποίηση, «τα τραμάκια», Θεσσαλονίκη 2002, σελ. 45.

Διδάκτορας φιλολογίας με διατριβή για τον Ανέστη Ευαγγέλου, αλλά και μελέτες για τον Χάκκα, Ασλάνογλου, Μέσκο, δοκίμια και ποιήματα δημοσιευμένα σε πολλά περιοδικά, ο Θ. Μαρκόπουλος, που ζει και εργάζεται στη Βέροια, παρουσιάζει μιαν ανάλαφρη ποίηση, με στοιχεία σαρκασμού, ειρωνείας, αδιόρατης πίκρας, λεπτής καυστικής αλλά και ιδιαίτερα λιτής γραφής. Καθέτει την τελευταία συλλογή —έχει εκδόσει άλλες πέντε από το 1982— με τον υποδηλωτικό της στόχευσής του τίτλο: «Τέστ κοπώσεως»:

Οδοιπορώ ξυπόλητος σπαρμένος καλώδια αφήνω πίσω βουνά και λαγκάδια τα παιδιά μου στα Goody's αφήνω και βλέπω πάντα το ίδιο-πέναντι παράθυρο σταματημέ'νο το ίδιο παγωμένο πουλί να με περισφίγγει στο πανσέλινο μάτι μου

Μια πραγματιστική παράθεση λέξεων ανάμεσα σε αποχρώσεις εικόνων, ιστορικά γεγονότα, καθημερινές καταστάσεις, διαφυγόντα περιστατικά:

Στο κάτω κάτω βρε αδερφέ κάποτε πεθαίνει κι ο θάνατος όπως ένα σωρό παλιοί επαγγελματίες ο τσαγκάρης λ.χ. κι ο ράφτης λ.χ. ο έρωτας

Εδώ πέστε μου τι κάνει ο επαγγελματικός σας προσανατολισμός

Τόλης Νικηφόρου, *Ένα λιβάδι μέσα στην ομίχλη που ονειρεύεται*, Ποιήματα, «Νέα Πορεία», Θεσσαλονίκη 2002, σελ. 47.

Λέξεις λεπτές, αιώνες ίδιες λέξεις: αγάπη, όνειρο, θαύματα του κόσμου, κόκκινο και βαθύ γαλάζιο, η απανεμιά στα γράμματα που εξατμίζονται για να επανακτήσουν οι σελίδες τη λευκότητά τους, μπροστά στο μεγάλο τίποτα, την ελευθερία και την επανάσταση. Μια ποίηση που απλώνεται μπροστά μας τόσο διακριτικά λες και χάνεται εξαυλωμένη στα όρια της ωριμότητάς της. Αβίαστη, όπως η φωνή του τραγουδιστή που δεν έχει ανάγκη μικροφωνικής, σόου, μοντέλες, video

clip. Ομαλή μουσική παράθεση εννοιών σε αγαστή συνύπαρξη και συνεργασία με τη ζωή: *μια ανάσα στο νερό, μια κόκκινη αγνή γραμμή, μια λάμψη ίσως ή φωνή*. Μια τέχνη που βυθίζεται σε εμπειρίες, λάθη, φόβους, αγωνίες, όλα όσα συνθέτουν την ανθρώπινη ύπαρξη· αληθινή και έντιμη. Μια μουσική διδασκαλία που συνθέτει στίχο το στίχο, συλλαβή τη συλλαβή, γράμμα το γράμμα, ιδανικά και αξίες που φαίνεται να λησμονιούνται: *το ωμέγα ως ωκεανός, ως χρώμα και ως φως. ο χρόνος ως αιώνιο δευτερόλεπτο, ο χώρος ως μοναδικό σημείο. το ανερμηνεύτο που κάποτε εγκαθίδρυσε και τώρα ανατρέπει την τάξη αυτού του κόσμου. εκείνο που όλους μας αξίζει, το όνειρο που είναι γραμμένο στα κύτταρά μας και στον ουρανό* («ουτοπία»). Περιττές οι επεξηγήσεις και οι ερμηνευτικοί κανόνες· στις σελίδες του Νικηφόρου τα ποιήματα αυτοτελώς κατακτούν το ρόλο τους, διασαλεύουν την τάξη και ανατέμνουν την ψυχή μας, καθιστώντας τον αναγνώστη προνομιακό συνομιλητή και την ανάγνωση, ευτυχία.

Κώστας Πάτσας, Άνεμοι Νεύματα Συμφιλίωσης, Ποίηση, φωτογραφία εξωφύλλου André Kertész, Αθήνα 2002, «Μανδραγόρας», σελ. 63, ευρώ 6.

Ταχυδρόμος-κινηματογραφιστής, ζητιάνος-φιλόσοφος, Τι όμορφη κοπέλα μου που είσαι... Τίτλος ποιήματος που αντιδιαστέλλει το ορατό παρόν από το αόρατο παρόν επίσης κι ας πρόκειται για απουσία, όπως υποδηλώνει το επαναλαμβανόμενο στίχος-μότο: *νερό παντού ουρανό. «Δεύτερος χρόνος στη σχολή...»/ μου λέει ο ταχυδρόμος της γειτονιάς/ στο δικαστήριο κι οι δυο/ μάρτυρες υπερασπίσεως/ «άσε με τώρα, δε βλέπεις σκέφτομαι...»/ μου λέει ο ζητιάνος της περιοχής/ λέω μου λέω μιλάω/ σε μια ρευστή βιτρίνα βουτάω/ και στο βυθό πλησιάζω/ την όμορφη υπάλληλο του καταστήματος αγκαλιάζω/ αχ τραπουλόχαρτα μη μας τσιμπάτε...*

Πρόκειται για την τρίτη συλλογή, (από την πρώτη εμφάνιση το 1999) του Κώστα Πάτσας· χωρισμένη σε τρεις ενότητες: «Πριν», «Λίγο πριν» και «Μετά» ενός καταλυτικού γεγονότος που εμπεριέχει ζωή και θάνατο, αρχή και τέλος, την αγωνία ύπαρξης-συνύπαρξης-ανυπαρξίας

μέσω μιας ενδεχόμενης αλλά ουδέποτε αναμενόμενης κατάληξης. Μια μετέωρη συμπιλίωση αλλά και μια ποιητική ωριμότητα που αναπτύσσεται και εξελίσσεται σταθερά από την εποχή των κινηματογραφικών του αναζητήσεων στη Σχολή Χατζίκου και στη σημαδιακή μικρομικάδικη περιπέτεια (του Κ. Π.) υπό τον τίτλο «Λευκές κινήσεις στο σκοτάδι». Έκτοτε η ποίηση κερδίζει έδαφος σφηνωμένη γερά σε λέξεις κλειδιά, αναγνωρίσιμες μορφικά διαθλάσεις, συναισθήματα κι αμφιβολίες που αιωρούνται, όπως τα μουσικά ακούσματα των Jethro Tull και του Bob Dylan, στις γειτονιές της άλλοτε Κοκκινιάς. Ο Κώστας Πάτσος (γεν. 1962) επεξεργάζεται με συνέπεια και μεθοδικότητα το ποιητικό υλικό του: *αγάπη ξέστρωτη λιμνοθάλασσα/ απερίγραπτος απαρνηγόρητος πάμε*, προετοιμάζοντας ουσία τα επόμενα βήματά του.

Max Aub, Παραδειγματικοί φόντοι, μετάφραση Αχιλλέας Κυριακίδης, «Άγρα», 2001, σελ. 95.

«Καλύτερα να πεθάνω», μου είπε.

Κι εγώ, χατήρι δεν της χάλαγα.

Ισπανός συγγραφέας γερμανογαλλικής καταγωγής, (1903 Παρίσι-1972 Μεξικό), φίλος του Μπονιουέλ, του Νταλία και του Λόρκα, τοποθετείται μορφωτικός ακόλουθος της ισπανικής πρεσβείας στο Παρίσι· συλλαμβάνεται το 1939 με την κατηγορία του κομμουνιστή. Γνωρίζει, υπό το καθεστώς του Βισύ, τα στρατόπεδα συγκεντρώσεως στη νότια Γαλλία, απ' όπου κατορθώνει να δραπετεύσει στο Μεξικό το 1942. *Ο σημερινός άνθρωπος μετράει μονάχα αποτυχίες. Δεν έχουμε στόχους και το μόνο ιδεώδες σήμερα, είναι η μετριότητα: να κατανικήσουμε τις παρορμήσεις μας.* «Τι πρόσθεσα;», αναρωτιέται στο εισαγωγικό κείμενο της πρώτης έκδοσης (Μεξικό 1956) και συνεχίζει: «Τίποτα. Κι άμα δεν έχεις μα προσθέσεις κάτι σε μια ιστορία, ποιο τ' όφελος...». Πάντως οι σύντομες, αυτούσιες, πρωτοπρόσωπες, γλαφυρές, ειλικρινείς(;) αφηγήσεις, από την Ισπανία, τη Γαλλία και το Μεξικό, συγκεντρωμένες —κατά τον Άουμπ— στην εικοσαετία 1935-1955, αναδεικνύουν μια πραγματικότητα που βρίσκεται υπεράνω της μυθοπλασίας, σταχυολογώντας, χάρη στο ευρυματικό παιχνίδι του δημιουργού τους, ανθρώπινους χαρακτήρες και καταστάσεις που θα μπορούν να εκληφθούν και ως αληθινές.

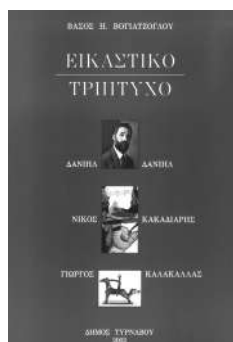
Ένα μαύρο χιούμορ διατρέχει τις σελίδες, μέσω αφηγήσεων όχι και τόσο φανταστικών. Αρκεί να ανατρέξουμε στις πρόσφατες και απότερες σελίδες της ενθικής μας και της παγκόσμιας ιστορίας. Ένας ακόμα βομβαρδισμός επίκειται την ώρα που γράφονται αυτές οι σελίδες. Με την ελπίδα της αποφυγής του μπαίνω στον πειρασμό να δηλώσω πως ευχαρίστως θα συμπεριλαμβανόμουν στις σελίδες των φόνων του Max Aub: «Για να δούμε τώρα: θα βομβαρδίσει ξανά;» και πιο κάτω θα μπορούσαμε να διαβάσουμε: «Μα είχε ένα σβέρκο, αυτός ο Μπους!».

Βάσος Η. Βογιατζόγλου, *Εκ του συστάδην, Κριτικές προσεγγίσεις σε Μορφές και Ιδέες*, εκδ. «Τυπωθήτω», Αθήνα 2000, σελ. 195.

Ο Βάσος Βογιατζόγλου εμφανίστηκε στα γράμματα το 1966 με την ποιητική συλλογή «Δανάη». Έκτοτε συνεχίζει την πορεία του με ποίηση, δοκίμιο, μελέτες, με ιδιαίτερες τις αναφορές του στον Μικρασιατικό Ελληνισμό. Στην πρόσφατη έκδοση οι μελέτες του Β. Β. ξεκινούν από τον Κάλβο, τον Σολωμό και τον Καβάφη, για να επεκταθούν σε σύγχρονους ποιητές όπως ο Τάκης Σινόπουλος, ο Δημήτρης Παπαδίτσας, ο Μανόλης Αναγνωστάκης, ο Άγγελος Σημηριώτης, ο Θανάσης Κωσταβάρας, ο Γιώργης Παυλόπουλος. Στο δεύτερο μέρος τα κείμενα αφορούν εικαστικούς καλλιτέχνες ξεκινώντας με τη Ρουμπίνα Σαρελάκου, τον Νίκο Κακαδιάρη, τον γλύπτη Γιώργο Καλακαλλά, τον ζωγράφο Δανιήλ κ.ά., συνδιάζοντας τις λέξεις με τα χρώματα. Η ευρύτητα των δημιουργών, η πολυπλοκότητα του έργου ενός εκάστου, η φαινομενική ασυνέχεια στις διαδοχικές αναφορές, η αποκρυπτογράφηση των ποιητικών και εικαστικών κωδίκων, είναι ένα δύσκολο εγχείρημα μπροστά στο εύρος των αναφορών του βιβλίου. Για σεβασμό στην αλήθεια κάνει λόγο ο κριτικός, αναδεικνύοντάς την ως κοινή συνισταμένη των δημιουργών που επέλεξε να παρουσιάσει.

Βάσος Η. Βογιατζόγλου, *Εικαστικό τρίπτυχο, Δανιήλ Δανιήλ, Νίκος Κακαδιάρης, Γιώργος Καλακάλλας*, Δήμος Τυρνάβου, Ιούλιος 2002, σελ. 79.

Ένα τομπτικό λεύκωμα του δήμου για τρεις καλλιτέχνες που κατάγονται από την πόλη του Τυρνάβου. Νεορρεαλιστής ο Δανιήλ (Αλεξάνδρου) (1914-1988) με επιρροές από την Ακαδημία του Μονάχου, όπου μαθήτευσαν πολλοί Έλληνες στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα. Μαθητής του Μόραλη και του Νικολάου ο Νίκος Κακαδιάρης (1944), με αυστηρά γεωμετρικές φόρμες παρουσιάζει μια ανθρωποκεντρική ζωγραφική, όπου κυριαρχεί ο πολιτικός προβληματισμός, μέσω της εξουσιαστικής βίας —τα ΜΑΤ τιλοφορούνται ως «ιππότες»—, των συγκρούσεων, των διαδηλώσεων. Διακρίνουμε συγκενή στοιχεία με τον Μυταρά και τον Χουλιαρά. Ο αναλυτικός του λόγος αποποιείται τη ρητορική της λεπτομέρειας, σημειώνει μεταξύ άλλων στην ανάλυσή του ο Β. Β. Τέλος ο γλύπτης Γιώργος Καλακαλλάς (1938), καθηγητής Πλαστικής στη Σχολή Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ, με εμμονή σε παραδοσιακά υλικά και εργαλεία, παρουσιάζει μια πολυκύμαντη εκπροσσοιονιστική φόρμα από χαλκό, τερρακότα, μάρμαρο, μέσω πολλαπλών ερμηνειών του όγκου, διαρκών αναζητήσεων, ολοκληρώνει αβίαστα τις εικαστικές του προτάσεις. Η πρώτη ύλη του λευκώματος είχε ήδη παρουσιαστεί στο βιβλίο του Β. Β. *Εκ του συστάδην*.

Κώστας Κρεμμύδας

Γιώργος Σαραντάρης, Γιατί τον είχαμε λησμονήσει ... Μια ανθολόγηση από το σύνολο του έργου του, Επιμέλεια Μ. Γ. Μερακλής, Παραφερνάλια-Τυπωθήτω, Αθήνα 2002

Μια νέα ανθολόγηση του μεγάλου ξεχασμένου της γενιάς του '30 που αρχίζει σιγά σιγά να έρχεται στην επιφάνεια από τον γνωστότερο ίσως μελετητή του έργου του που έχει συνδέσει το όνομά του μαζί του. Από τους πρώτους που αναφέρθηκαν στο Σαραντάρη από το 1962 ήδη, ο Μ. Γ. Μερακλής τον συνδέει με το Σολωμό ως τη δεύτερη σχεδόν μοναδική περίπτωση "υπαρξιακής, πνευματικής ποίησης, η οποία αφενός δεν έχει διόλου απαρνηθεί τη βαθύτερη λυρική έκφρασή της και αφετέρου συνυφαίνει τα κατά κανόνα επώδυνα προσωπικά βιώματα με επώδυνα βιώματα της ομάδας".

Η ιδιάζουσα εν πολλοίς για την εποχή προσωπικότητά του, "η απίθανη και ξενίζουσα αθωότητα, σχεδόν αγιότητα του", στην οποία αναφέρονται όσοι τον γνώρισαν, και τον καθιστούσε ξένο και απομονωμένο ανάμεσα στους ομοίους του, είναι το δεύτερο στίγμα, μαζί με τη μεταφυσική του διάσταση, του έργου του που συνδυάζεται παραδόξως με την αντίληψή του για την κοινωνική αποστολή της ποίησης και την καθολική σχεδόν αντικατάσταση του εγώ από το εμείς.

"Ο Σαραντάρης δεν θέλει να ζει μακριά από τους ανθρώπους, έστω και αν το κυριότερο μέλημά του είναι να οδηγηθούν οι άνθρωποι στο υψηλότερο δυνατό επίπεδο πνευματικής και ηθικής ζωής. Θέλει να δει τους ανθρώπους ψηλά. Όμως θέλει και να είναι μαζί τους, εκεί που είναι: από δω πηγάζει και το υπαρξιακό του δράμα", σημειώνει ο Μ. Γ. Μερακλής.

*Άνθρωποι που δεν ήξεραν να τραγουδάνε
Άλλαξαν ζωή και ήρθαν κοντά μας
Κάναμε ειρήνη και τώρα περπατάμε όλοι μαζί
Στην άκρη μιας λίμνης
Δεν μιλάει κανείς, όλοι σωπαίνουν
Κι εύχονται να μην πεθάνει ο ήλιος
Σταμάτησαν οι φωνές μας
Σα να βρεθήκαμε κάποτε μπροστά σε μαγικό ποτάμι.*

ο τρόπος συλλογής και οι προγενέστερες συλλογές Συμιακών παροιμιών αλλά και το ιστορικό της συλλογής και της έκδοσης.

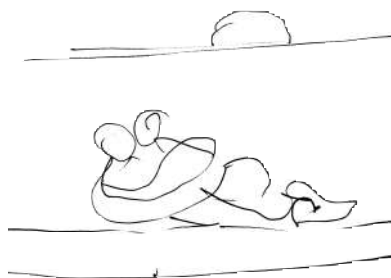
Η αγάπη του Κώστα Κοντού για το νησί του, το λαϊκό πολιτισμό του και τη γλώσσα του δηλώνεται ευθύς εξαρχής ως αποκλειστική αιτία της έκδοσης. Ευτυχώς η αγάπη αυτή συνοδεύτηκε και από την άρτια παρουσίαση του συλλεγέντος υλικού. Τα παροιμιακά είδη παρουσιάζονται με τον λημματοθετικό τρόπο, με βάση την κύρια λέξη ή έννοια και αλφαβητική κατάταξη των λημμάτων. Ακολουθεί αλφαβητική κατάταξη των παροιμιών ενώ στο τέλος υπάρχει αναλυτική αναφορά στην προέλευση και την πηγή τους.

Μετά από κάθε λήμμα ακολουθεί η ερμηνεία του, και δίνεται η σημασία ιδιωματικών λέξεων και εκφράσεων. Γίνεται επίσης παραπομπή σε αντίστοιχες παροιμίες από τη συλλογή του Πολίτη και προγενέστερες εκδόσεις Συμιακών παροιμιών.

Ο Κώστας Κοντός εκδίδει επίσης το περιοδικό *Σύμη* με ενδιαφέροντα στοιχεία από τη λαογραφία, την ιστορία, την παραδοσιακή αλλά και τη σύγχρονη ζωή και τέχνη της Σύμης, το οποίο από το 1998 αριθμεί περισσότερα από τριάντα τεύχη, και είναι ιδρυτής του Λαογραφικού Αρχείου Σύμης το οποίο έχει κυκλοφορήσει και Cd με τραγούδια και σκοπούς της Σύμης. Από το 1970 ασχολείται με τη ζωντανή καταγραφή συμιακών παραμυθιών από σύγχρονους παραμυθάδες (περί τα 70 παραμύθια που είναι έτοιμα για έκδοση). Δεν χρειάζεται να τονίσουμε τη σημασία που έχουν παρόμοιες πρωτοβουλίες στην εποχή μας και πόσο αξίζει να στηρίζονται ανάλογα.

Ο Κώστας Κοντός κατάγεται και ζει στη Σύμη. Είναι υπάλληλος της Ιωνικής Τράπεζας ενώ παράλληλα διατηρεί βιβλιοπωλείο στο νησί. Είναι φοιτητής στο πρόγραμμα "Ελληνικός πολιτισμός" του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου.

Ξένη Σκαρτοπή

.....
συμπώσιο